

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Filozofie

Studijní program: Učitelství pro 2. stupeň ZŠ

Studijní obor: český jazyk - občanská výchova

**SROZUMITELNOST FILOZOFICKÝCH DŮKAZŮ BOHA PRO
SOUČASNÉHO ČLOVĚKA**

**THE CLARITY OF THE PHILOSOPHICAL EVIDENCE FOR
GOD'S EXISTENCE FOR A PRESENT MAN**

Diplomová práce: 2010–FP–KFL–197

Autor:

Kristýna SVOBODOVÁ

Podpis:

Adresa:

K. H. Máchy 930

407 77, Šluknov

Vedoucí práce: IC.Lic. Michal Podzimek, Th.D.

Konzultant: IC.Lic. Michal Podzimek, Th.D.

Počet

stran	slov	grafů	tabulek	pramenů	příloh
124	27 924	14	9	52	24

V Liberci dne: 30.11.2010

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím diplomové práce.

Ve Šluknově dne: 30.11.2010

Kristýna Svobodová

.....

Poděkování:

Děkuji všem, bez nichž bych asi nikdy svoji práci nedokončila. Dík náleží především mému nebeskému Tatínkovi za neustálou oporu, dále mým rodičům za podporu finanční. Vedoucímu práce IC.Lic. Michalu Podzimkovi, Th.D. děkuji za trpělivost a motivaci k tvorbě diplomové práce, za podnětné rady a ochotu. V neposlední řadě přispěly k mojí duševní pohodě mé tři báječné sestry, Lucie a Marcela s Renatou, jimž taktéž patří mé díky.

Anotace

Diplomová práce je netradičním pokusem přiblížit filosofické důkazy Boží existence žákům osmé a deváté třídy necírkevní základní školy ve vyučovacích předmětech. V teoretické části se snaží popsat situaci dnešního mladého člověka pomocí náhledu na současné vnímání důkazu a dále vymezením jeho charakteristiky pomocí filosofické, sociologické a duchovní perspektivy. Pro tvorbu vyučovacích hodin analyzuje historické důkazy Boží existence a v praktické části zkoumá duchovní vyspělost žáků v této oblasti. Závěrečná část je věnována konkrétní realizaci těchto důkazů ve vybraných předmětech. Cílem práce bylo poukázat na přínos racionální formulace existence Boha pro současného mladého člověka.

Summary

The diploma thesis is an unconventional attempt to explain the philosophic evidence of God's existence to the pupils of the eighth and ninth grade of a non-church elementary school in their classes. The theoretical part of the thesis tries to describe the position of contemporary youth using the view of present perception of the proof, and also by means of defining its characteristic from the philosophic, sociologist and religious point of view. For the sake of the lessons, the thesis analyses the historic evidence of God's existence, and in the practical part, it examines the pupils' spiritual maturity in the field. The final part of the work deals with particular implementation of the evidence in selected subjects. The aim of the thesis is to point out the asset of the rational formulation of the God's existence to the contemporary youth.

Zusammenfassung

Die Diplomarbeit beschäftigt sich mit dem nichttransparenten Versuch die philosophische Nachweise des Gottes Existenz den Schülern achte und neunte Klasse der laienhaften Grundschulen in Lehrgegenstände nahelegen. In der theoretischen Teile beschreibt sie die Situation am heutigen jungen Menschen mit Hilfe der Ansicht an gegenwärtige Wahrnehmung der Erweise und weitere Abgrenzung der Kennziffern mittels der philosophische, soziologische und geistige Perspektive. Für die Bildung der Lehrgegenständen bewertet sie die historischen Nachweise des Gottes Existenz und in der praktischen Teile prüft sie die Geistigreife des Schülers auf diesem Gebiet. Die Schlussetappe ist gewidmet der konkreten Realisation dieser Ausweis in ausgesuchter Lehrgegenständen. Das Ziel der Diplomarbeit war auf den Beitrag der Rationalformulierung Existenz des Gottes für gleichzeitiges jungen Menschen hinweisen.

Obsah

Úvod	11
1. Vymezení pojmu důkaz	13
1.1 Bůh předmětem dotazování	14
1.2 Bůh předmětem dokazování	14
1.3 Důkazy pro současného člověka	19
2. Vymezení pojmu současný člověk	20
2.1 Ráz dnešní doby utvářející myšlení a prožívání reality	21
2.1.1 Postmoderní tendence	21
2.1.2 Komunikační a informační technologie a konzumní způsob života	27
2.1.3 Mladý člověk v dnešní době	29
2.2 Náboženství v ČR z pohledu sociologie	32
2.2.1 Ateistické Česko?	32
2.2.2 Ústecký region	36
2.2.3 Mladý člověk v dnešní víře	39
2.3 Člověk a duchovní život	41
2.3.1 Potřeby lidské bytosti a novodobá frustrace	41
2.3.2 Bůh jako odpověď	44
2.3.3 Mladý člověk v hledání smyslu	47
2.3.4 Škola a její přístup k duchovním potřebám	50
3. Filosofické důkazy Boží existence	53
3.1 Analýza klasických důkazů Boha	53
3.2 Vybraní filozofové a jejich důkazy Boha	57
3.2.1 Tomáš Akvinský	58
3.2.2 Immanuel Kant	62
3.3 Filosofické důkazy pro žáky základních škol	66
4. Otázky současného člověka	68
4.1 Předvýzkum	69
4.1.1 Vyhodnocení	70
4.2 Hlavní výzkum	73
4.2.1 Vyhodnocení	76
4.3 Shrnutí	86

5. Filozofické důkazy Boha ve výuce žáků	88
5.1 Důkazy, které mohou být předmětem ve výuce žáků	89
5.2 Teleologický důkaz	91
5.3 Etikoteleologický důkaz	94
Závěr	103
6. Seznam pramenů	105
6.1 Monografie	105
6.2 Internetové zdroje	109
6.3 Časopisy	110
7. Přílohy	111
7.1 Tabulky	111
7.2 Grafy	116
7.3 Dotazník	122
8. Poznámky	123

Úvod

Člověk dnešní doby, stejně jako dob předchozích, si stále pokládá nejpodstatnější otázku své existence – existuje nějaký Bůh? Dnešní doba dává důraz na pozitivistický způsob myšlení, ve kterém se existence Boha jeví jako iracionální předpoklad. To může být mnohdy příčinou toho, že lidé odmítají uvažovat možnost Boží existence a zavírají si nevědomky dveře k možnému naplnění jejich základní potřeby – sebetranscendence. Avšak právě racionalita nám při pohledu na okolní svět a život tiše poukazuje na existenci vyšší moci. Mohou být pro dnešního mladého člověka takové racionální důkazy Boha srozumitelné? A jaký pro něj mohou mít přínos dnes? Abych mohla tyto otázky zodpovědět, je třeba analyzovat dvě složky této problematiky – současného člověka a filosofické důkazy Boží existence.

Obecné vymezení pojmu důkaz bude předmětem první kapitoly. Cílem zde bude zjistit postavení důkazu v obecném smyslu v současné době a pokusit se vymezit jeho charakter v životě mladého člověka. Jednotlivé historické důkazy Boha budou blíže analyzovány ve třetí kapitole teoretické části. Vymezením situace a charakteristiky současného člověka se zabývá druhá kapitola teoretické části. Dnešní člověk bude vymezen z více perspektiv. Nahlížen bude z pozice současných tendencí utvářející ráz dnešní doby, z pohledu sociologických studií a výzkumů a z pohledu jeho duchovních potřeb. Cílem je nastínit situaci dnešního člověka, jeho potřeby a možnosti v oblasti duchovní.

Zájem žáků o existenci Boha a duchovní otázky se pokusím zjistit pomocí úvah a dotazníků, jež budou představeny a vyhodnoceny v první kapitole praktické části. Cílem další a poslední kapitoly praktické části je představení dvou vyučovacích hodin, ve kterých se žákům pokusím důkazy Boha srozumitelně přiblížit.

Přínos filosofických důkazů Boha bude možno stanovit na základě výsledků dotazníků a srozumitelnost filosofických důkazů na základě historické analýzy jejich obsahu a na poznávacích schopnostech žáků v tomto věku.

Touto prací se snažím poukázat na potřebu, aby přemýšlení o Bohu nebylo u žáků odsunuto a označeno jako nesmysl, ale uvažováno a diskutováno, neboť jde o základní otázku lidské existence a aby rozum nevyvracel smysluplnost otázek po transcendentnu, neboť předpokládám, že tyto otázky mladí lidé mají.

Důkazy Boha si v žádném případě nekladou za cíl žáka přesvědčit o existenci Boha, ale mají žákovi ukázat, že toto téma není jenom předmětem víry, ale po několik staletí také předmětem racionální úvahy. V této práci bude pojem Bůh pojímán jako jediné nejvyšší jsoucno. Nebude zvažován deismus, panteismus ani dualismus.

Osobně jsem se s tímto tématem ve výuce ještě nesetkala. Tato práce je spíše experimentem.

TEORETICKÁ ČÁST

1. Vymezení pojmu důkaz

Důkaz je jednou z významných složek lidského přesvědčení¹ a pomáhá nám při orientaci ve složité realitě. Lidé se již od svého počátku ptají po tom, co je skutečné a zda existuje nějakého transcendentno, Bůh. Jak ovšem prokázat jeho existenci? Lze vůbec dokázat Boha? Na otázku, co je možné dokázat, odpovídá V. E. Frankl: *Přece jen ontické, tedy to, co je ve světě, věci, které jsou nějak v přírodě. Tak lze dokázat, že existovalo pravěké zvíře, neboť můžeme dělat závěry ze zkamenělých otisků...ale Bůh není žádná zkamenělina. K bytosti s takovým způsobem bytí, jaký náleží Bohu, nevede rozhodně žádná ontická cesta, nýbrž pouze cesta ontologická.*¹ *Bůh je duch*², proto ho nelze dokázat pomocí přírodních věd. Ve filozofii se setkáváme s důkazy, které se snaží dokázat existenci Boha pomocí *metafyziky, ontologie a logiky*. Co je tedy důkaz? Je vždy dostačující a používá se k dokázání Boha i dnes? Co je důkazem pro mladého člověka? To bude tématem této kapitoly.

---

¹ FRANKL, V. E. *Vůle ke smyslu: vybrané přednášky o logoterapii*. 2. vyd. Brno: Cesta, 1997, s. 46

² Jan 4:24, BIBLE, 2009 [online]. Dostupné z: <
http://www.biblenet.cz/app/bible/John/chapter/4?__fsk=-994009366>

1.1 Bůh předmětem dotazování

Každý z nás si někdy položil otázku, zda existuje Bůh či nějaké transcendentno. Tato otázka pramení z naší lidské přirozenosti. Bůh byl daleko dříve předmětem náboženské zkušenosti, než se stal teoretickým problémem ve filosofii. Již na počátku řecké filosofie bylo transcendentno předmětem uvažování. Filosofové se nespokojovali s mytickým a začali hledat racionální vysvětlení pro vznik světa, hledali jeho počátek (ARCHAI). Toto tázání podle J. P. Ondoka *kotvilo v údivu nad světem a mělo předfilosofický charakter, neboť ještě neobsahovalo metodologii tázání ani systém uspořádaných poznatků*.³

Podle J. P. Ondoka patří problém Bohaⁱⁱ i k podstatě filosofického tázání. Je problémem ontologickýmⁱⁱⁱ (Co mohu doufat?), může být problémem antropologickým (Co je člověk?) ve smyslu posledního záruky morálních pravidel a nesmrtelnosti duše a v nejstarší filosofické tradici jakožto posledním vysvětlením totality světa.⁴ Ontologické východisko problému Boha dalo vzrůst systémům řecké klasické filosofie Platona (Bůh je nejvyšší Idea, nejvyšší Jednota), Aristotela (Bůh je první finální příčinou, prvním hybatelem) a stoické školy (různá pojetí). Racionalita se postupně formovala jako spolehlivý přístup k poznání reality.

1.2 Bůh předmětem dokazování

Nauka o Bohu se nazývá *teologie* a dělí se na *teologii přirozenou*, která se zabývá uvažováním o existenci Boha prostřednictvím rozumu a vytváří argumenty dokazující Boží existenci a *teleologii zjevnou*, která existenci Boha a jeho charakter odvozuje ze zjevení (osobní zkušenost s Bohem, zázrak, posvátné spisy). Důkaz, jímž chceme pomocí argumentů dokázat existenci Boha, je

---

³ ONDOK, J. P. *Důkaz nebo hypotéza Boha?* 1. vyd. Svitavy: Trinitas, 1998. s. 15-21

⁴ Tamtéž, s. 14

důkazem teistickým^{iv}. Definujme zde, co je to důkaz a jaké v této oblasti důkazy máme.

➤ Co je to důkaz?

Podle Prof. Jana Štěpána je důkaz postup, jímž se demonstruje pravdivost nějakého tvrzení.⁵ Podle P. Coleho je důkaz to, co vyplývá z platného argumentu sestaveného z pravdivých premis.⁶

Logický důkaz se skládá z teze (dokazovaného tvrzení) a argumentů. Argument můžeme definovat jako *soustavu takových výroků, z nichž jeden (závěr) je podložen ostatními nebo z nich vyplývá (z premis).*⁷ Filosofickým důkazem pak rozumíme dokonalý argument, který musí splňovat dva aspekty - stanovené premisy musí být pravdivé a postup, který k dokazování používáme, musí být logicky správný, to znamená, že nesmí obsahovat žádné logické chyby (např. chyba v kruhu, kdy v argumentech je použita teze, jejíž pravdivost má být argumenty prokázána).

Postupy, které používáme při logickém dokazování, jsou dedukční a indukční. *Dedukce* (z lat. deductio = odvození) má své schéma v aristotelském sylogismu a znamená extrahování nových, dosud nezjevených tvrzení z tvrzení obecně platného. Opačného postupu využívá *indukce* (z lat. inductio = uvádění), Aristotelovo EPAGOGÉ (=přivedení). Zde docházíme k obecným závěrům prostřednictvím zjišťování pravdivosti konkrétních případů, které v sobě obecný závěr pravděpodobně zahrnují.

▪ Rozlišení důkazů

Vzhledem k pramenům našeho poznání a k postupům, které používáme ke konstrukci důkazů, můžeme rozlišit důkazy na:

---

⁵ ŠTĚPÁN, J. Důkaz. In *Filosofický slovník*. 2. vyd. Olomouc: Studio nakladatelství Olomouc, 2002. s. 94

⁶ COLE, P. *Filosofie náboženství*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. s. 12

⁷ Tamtéž, s. 12

- *Důkaz založený na formálním usuzování:* Důkaz, který přísně dodržuje podmínky výroků a pravidla jejich odvozování. Závěry vždy vyplývají z předpokladů. Základy této logiky položil Aristoteles, jenž za její metodu definoval sylogistickou dedukci.
- *Důkaz založený na neformální argumentaci:* Nesplňuje striktní požadavky formální logiky. Snaží se problém nazírat v jeho komplexnosti, ve všech jeho dimenzích - fyzické, biologické, duchovní, kulturní... (např. metoda nejlepšího vysvětlení, kumulativní argument).
- *Důkaz založený na transcendentální realitě:* Důkaz, který se zakládá na evidenci prvních principů a opírá se o metafyzickou jistotu. První principy jsou chápány jako nezpochybnitelné a jisté. Podle Ondoka lze jen na půdě metafyziky spolehlivě dokazovat existenci Boha.⁸
- *Důkaz založený na empirické zkušenosti:* Důkaz, který je založen na smyslovém a bezprostředním pozorování okolí.

Podívejme se zatím jen stručně na typologii důkazu Boží existence.

Peter Cole⁹ rozděluje důkazy Boží existence následovně:

- *Kosmologické důkazy,* které vyvozují existenci Boha z naší zkušenosti se světem, z jevů ve světě (kauzalita). Používají argumenty první nezapříčiněné příčiny, prvního nehybného hybatele a nutného jsoucna, jímž vším je Bůh. Základy tohoto důkazu nalézáme u Aristotela, klasickou podobu u scholastika T. Akvinského.
- *Důkaz ontologický,* který dokazuje existenci Boha z jeho definice. Jeho představitelem je Anselm z Canterbury.
- *Důkaz teleologický,* který vyvozuje existenci Boha z pozorovatelného řádu a pravidelnosti uspořádané přírody a představy záměru, účelu v tomto uspořádání, které logicky vyžaduje svého konstruktéra (Boha). Tento důkaz nacházíme v pěti cestách T. Akvinského.

⁸ ONDOK, J. P. *Důkaz nebo hypotéza Boha?* 1. vyd. Svitavy: Trinitas, 1998. s. 105n

⁹ COLE, P. *Filosofie náboženství*, 1. Vyd., Praha: Portál, 2003, s. 18n

- *Morální*, který odvozuje existenci Boha z existence morálního vědomí, či ho stanovuje jako toho, kdo zaručuje nejvyšší dobro.
- *Důkaz z náboženské zkušenosti*, který chápe Boha jako nejlepší vysvětlení prožitků, o nichž lidé tvrdí, že se vymykají normálnímu běhu věcí.

M. Podzimek¹⁰ uvádí následující důkazy Boží existence: *historický*, *ontologický*, *kosmologický*, *fysikoteleologický* a *etikoteleologický*, které budou předmětem bližšího studia v kapitole 3.1.

▪ **Důkazy dnes**

Tyto klasické důkazy Boží existence vycházejí z ontologických pozic. Opírají se o *bezprostřední vhléd, v němž je poznáván jako pravdivý nějaký obsah nebo nějaká souvislost, buď na základě předchozí logické operace...nebo i bez předchozí operace (evidence tzv. prvních principů)*.¹¹ Tyto prvotní principy (Zákon sporu, identity, důvodu a nutnosti, finality) byly považovány za metafyzická tvrzení mající absolutní platnost, ze kterých lze vycházet k dalším racionálním úvahám. Mohly být východiskem při dokazování Boha.

Novodobý vývoj filosofického myšlení ovšem znamenal příklon k empirickému, smyslovému poznání. Došlo ke změnám myšlení, projevující se redukcionismem^v a zpochybněním evidence jako jistého zdroje poznání. J. P. Ondok píše, že vlivem noetické skepse iniciované anglickým empirismem 17. století dochází k popření jakéhokoli absolutního poznání. Současná epistemologie^{vi} (W. Stegmüller, K. Popper) popírá evidenci jakožto zdroj lidského poznání. *Je pro ně fenoménem neanalyzovatelným v naší racionální reflexi. Proto i jakýkoli jiný druh poznatků, jako jsou tradiční principy, si nemůže dělat nárok na definitivní a bezpodmínečnou platnost.*¹² Zároveň se setkáváme také s pokusy evidenci reinterpretovat. V hermeneutické filosofii se mluví o tzv. „předporozumění“ jsoucnu, nebo se můžeme setkat např. s existenciálním „vcit'ování se“, „nalézání“ např. u Heideggera.¹³

¹⁰ PODZIMEK, M. *Syntéza věrouky*, 1. vyd. Liberec: Technická univerzita, 2008. s. 93-96

¹¹ ONDOK, J. P. *Důkaz nebo hypotéza Boha?* 1. vyd. Svitavy: Trinitas, 1998. s. 85

¹² Tamtéž, s. 88-91

¹³ Tamtéž, s. 11

K uvažování o Bohu můžeme podle J. P. Ondoka zvolit dvě cesty, které nestojí v opozici, jak by se na první pohled zdálo, ale spíše se doplňují. Jde o již zmiňovaný *filosofický důkaz*, který nás odkazuje spíše ke starší filosofii, a *hypotézu*, která je prostředkem dokazování spíše vědy a filosofie novější. Hypotézu v současné epistemologii definuje K. Popper jako *teorii opírající se o určitá data a zákonitosti, více či méně se přibližující pravdě*.¹⁴

K. Popper rozpracoval epistemologickou koncepci nazvanou *kritickým realismem*. Podle něj nelze nikdy poznat úplnou pravdu. Postup indukce nás nemůže dovést k absolutní jistotě, neboť nejsme schopni vyčerpat všechny její možnosti. Tudíž veškeré zákony, tvrzení i naše vědění o světě nemají pravdivostní charakter, ale pouze hypotetický. Podle K. Poppera se můžeme pravdě jen přibližovat. Nejprve se stanoví určitá hypotéza, která se podrobí postupu falzifikace, to znamená, že se jí snažíme vyvrátit. Pravdivost hypotézy poté stoupá s mírou její nevyvratitelnosti. Oproti důkazu zvýrazňuje K. Popper pojem „vysvětlení“.¹⁵

V kontextu současné teorie poznání se ukazuje tendence nepojímat důkazy Boha v přísně vědeckém smyslu jako důkazy, ale jako hypotézy.¹⁶

Klasické důkazy Boha, vytvořené scholastickou filosofií, jsou v kontextu dnešní teorie poznání vnímány jako nedostačující. Podle Ondoka, je třeba hledat v kontextu současné epistemologie nové možnosti dokazování, z nichž se některé dají charakterizovat důrazem na Kantův „praktický rozum“ a návratem k primární zkušenosti transcendence, která se pokouší vysvětlit realitu světa pomocí Boha jakožto posledního smyslu.¹⁷ Tato náboženská zkušenost transcendence nemá primárně charakter racionální, ale emocionální. Přesto ji podle Ondoka nelze chápat pouze jako psychologickou kategorii zážitku.¹⁸

Z empirického novopozitivistického pohledu ztrácí pojem důkaz pro reálné vědy objektivní charakter. Podle J. P. Ondoka vypracovala současná teorie vědy některé nové typy dokazování, např. testování hypotéz, simulační modely nebo

---

¹⁴ ONDOK, J. P. *Důkaz nebo hypotéza Boha?* 1. vyd. Svitavy: Trinitas, 1998. s. 9

¹⁵ Tamtéž, s. 79-82

¹⁶ Tamtéž, s. 82-84

¹⁷ Tamtéž, s. 11n

¹⁸ Tamtéž, s. 11n

třeba systémovou analýzu. Důležitým metodologickým pojmem se stala *explanace* (kauzální vysvětlení zkoumaného jevu) a *deskripce* (popis, který nevysvětluje, ale popisem přispívá ke zkoumání).

Z pohledu kritického realismu K. Poppera je dokazování chápáno jako neustálé ověřování hypotéz a vytváření nových, které by se byly schopny více se přiblížit pravdivému poznání. Starověké a středověké snahy najít definitivní odpověď na to, co je ARCHAI, či zda existuje Bůh, zůstávají v kontextu dnešní filozofie nenaplněné a nejednotné.

1.3 Důkazy pro současného člověka

Co je důkazem pro dnešního člověka? Tato odpověď může mít pouze hypotetický charakter. Důkaz má v běžném životě mnoho podob a závisí na charakteru každého jednotlivce, co je pro něj dostatečným důkazem. Pro někoho to může být laboratorní test, prezentovaná zpráva v určitém médiu, pro druhého zkušenost jiného člověka nebo pouze jeho vlastní. Obecně dnes člověk sklouzává k pouhému přejímání prezentovaných skutečností, aniž by si ověřil jejich validitu. Jistě je to dáno charakterem dnešní nepřehledné doby, o které bude řeč v následující kapitole.

To, co je důkazem pro mladého člověka tohoto věku, závisí podle mého úsudku na několika aspektech. Mladý člověk je více než svým rozumem, řízen svou emocionalitou, která jím v tomto období „zmítá“. Také je utvářen dnes již světovou realitou, ve které se v tomto věku mladý člověk těžko orientuje a bez předchozích zkušeností nedokáže kriticky a racionálně hodnotit prezentované zprávy. V tomto období probíhá i proces socializace. Mladý člověk se touží někam zařadit, touží být „někým“, touží následovat svůj ideál nebo idol. Na jeho přesvědčení, jehož je důkaz nedílnou součástí, má silný vliv forma, sympatičnost prezentace dané informace, ten, kdo ji prezentuje a názor společnosti, do kterého chce žák patřit. Největším důkazem však pro každého zůstává osobní zkušenost, která je nepřenositelná a nenahraditelná, zvláště v otázce Boha.

2. Vymezení pojmu současný člověk

Popsat současného člověka je velice široké téma, které se dá nazírat z mnoha pohledů a může se zaměřovat na rozdílné typy lidí. Můj zájem se bude soustředit převážně na současného českého člověka. V určitých oblastech se budu více věnovat mladému člověku ve věku 13-15 let. K větší komplexnosti této problematiky volím náhled tří různých perspektiv: rázu dnešní doby, sociologické a duchovní. Cílem této kapitoly je podat stručný obraz dnešního mladého člověka utvářeného současnými tendencemi s potřebou duchovního naplnění.

2.1 Ráz dnešní doby utvářející myšlení a prožívání reality

K osvětlení rázu dnešní doby je třeba vyjít z proměn, kterými dnešní doba prochází. Velice často se současná doba hodnotí přívlastkem „postmoderní“. V této kapitole nastíním postmoderní tendence, dále se budu krátce věnovat vlivu komunikačních a informačních technologií a konzumu na způsob života a na závěr se pokusím o kritickou reflexi, která se zaměří na přínos současných změn do života mladého člověka.

2.1.1 Postmoderní tendence

➤ Vznik postmoderních tendencí

Vznik postmoderního myšlení je reakcí na duchovní principy moderní doby 20. století, které byly založeny na duchovních ideálech osvícenství, tj. na racionalizaci výkladu světa, které garantuje objektivní poznání a úspěšné řešení všech životních situací a problémů. Nenaplnění těchto osvěcenských ideálů vedlo ke skepsi k jejich dosažení, která vyústila v debatu o uskutečnitelnosti cílů moderny a k přehodnocení jejich východisek. Z této situace vedou podle A. Mokřejše dvě příznačná řešení. První chce znovu promyslet předpoklady a východiska moderny s ohledem na jejich úskalí a dále chce usilovat o jejich naplnění^{vii}, druhé řešení nabízí postmoderna.¹⁹

W. Welsch²⁰ uvádí, že termín postmoderní, jak jej známe dnes, se začal objevovat nejprve v 50. letech v USA, kde se stal předmětem diskuzí v oblasti teorie kultury^{viii}. V Evropě se postmodernismus intenzivně prosazuje až od 70. let a u nás se výrazněji šíří po roce 1991.²¹

---

¹⁹ MOKREJŠ, A. *Duchovní ráz naší doby*. 1. vyd. Praha: Triton, 2007. s. 9-12

²⁰ WELSCH, W. *Postmoderna – pluralita jako etická a politická hodnota*, 1. vyd. Praha: KLP, 1993, s. 20

²¹ SKALKOVÁ, J. Postmoderní myšlení a pedagogika. *Pedagogika: časopis pro vědy o vzdělávání a výchově*, 1995, roč. 14, č. 3, s. 19n

Tento termín nalezneme v mnoha vědních oborech, jako je např. antropologie, ekonomie, politologie, psychiatrie, pedagogice, sociologii. Do filosofie pronikl tento termín roku 1979 vydáním známé knihy Jeana-Francoise Lyotarda „La Condition postmoderne“.

Samotný význam slova „postmoderní“ není dosud jednoznačně vymezen ani používán. J. F. Lyotard uvádí, že pod slovem postmodernost se mohou seskupovat nejprotichůdnější perspektivy.²² V největším zjednodušení postmodernu charakterizuje jako nedůvěřivost vůči „metanarativním příběhům“ moderny²³. Někteří používají pro tuto dobu označení jako „vysoká“, „druhá“ či „reflexivní“^{ix} modernita nebo například „věk informací“^x. Ač je tato doba označována jakkoli, sledujeme určité tendence, které jsou pro ni typické, a mají charakteristické rysy.

➤ **Charakteristika postmoderních tendencí**

Jak již bylo řečeno, postmoderna vidí v projektu moderny její naprosté selhání, které je dáno neuskutečnitelností osvícenských idejí. Snaží se zaujmout nový pohled na skutečnost, najít vhodnější přístupy k uchopení života a začít nově myslet. Podle Welsche²⁴ je cílem postmodernismu nový, uvolněnější životní způsob, který dokáže spojovat nanejvýš rozdílné nároky.

Charakterizují zde několik základních změn spojené s postmoderní dobou.

▪ **Rozpad celku, uchopení pluralismu**

Postmoderna obecně opouští ideu jednoty, ke které směřovala moderna, a jejím základním znakem je podle W. Welsche *radikální pluralita* a důraz na *disens*. Obecně jde o *pluralismus diskurzů, modelů a způsobů jednání*. To znamená, že se akceptují různé životní formy a styly a umožňuje se jejich mnohostranné nazírání. Podle Welsche postmoderna pluralitu nevytváří, nýbrž se jí snaží uchopit.²⁵

---

²² LYOTARD, J.-F. *O postmodernismu*. 1. vyd. Praha: Filosofický ústav AV ČR, 1993. s. 38

²³ Tamtéž, s. 97

²⁴ WELSCH, W. *Postmoderna – pluralita jako etická a politická hodnota*, 1. vyd. Praha: KLP, 1993, s. 53

²⁵ Tamtéž, s. 20-30

▪ Změna myšlení

Postmoderna kritizuje metafyzické myšlení jednoty ducha, které si nárokuje univerzalitu a racionalitu jako nadřazenou cestu k pochopení zákonitostí světa. Zamítá objektivní rozum, který chtěl vytvořit pravdivý a nezaujatý obraz skutečnosti.²⁶ Podle Lyotarda skutečnost nepochopíme ze stanoviska jednoty, ale ze stanoviska mnohosti.²⁷ Dospívá se tak k myšlení, které vychází z podstatné plurality a uznání disensu jako jediného konsensu. Welsch v této souvislosti mluví o různých formách racionalit, které nejsou od sebe zcela odděleny, ale existují mezi nimi přechody. Vytváří teorii tzv. *transversálního rozumu*, jehož základy nalézáme u Kanta.²⁸ Abychom byli schopni, orientovat se v takovéto pluralitní realitě, je třeba k tomu přizpůsobit naše myšlení, umět střídat perspektivy a uvědomovat si jiné možnosti. Ulrich Beck mluví o tzv. *aisthetické kompetenci*, což je schopnost vnímat, uvědomovat si rozdíly mezi odlišnými způsoby života, formami vědění a typy racionalit. Mluví také o schopnost přesáhnout do nejistého, neznámého. Zajímavý je v souvislosti s myšlením popis dnešní společnosti Miroslava Petruska²⁹, která se podle něho s odvržením rozumu a racionality stala „postemocionální“. Hlavní úlohu rozumu zastupují emoce, což je v dnešní době patrné.

▪ Problém poznání a uznání jediné pravdy

Podle Lyotarda má pochybnost týkající se poznání svůj původ v kritice metajazyka³⁰. Jazyk se stal jedním z hlavních oblastí zkoumání postmoderny, zvláště specifičnost jazyka vědy ve srovnání s obyčejnou narací, ke které Lyotard používá Wittgensteinovu metodu řečových her^{xi}. Dochází k názoru, že věda se často za záměrem vlastní legitimizace uchyluje k nevědecké naraci, čímž se smazává hranice mezi pravdou a mýtem, protože *obojí je považováno za určitý*

---

²⁶ SKALKOVÁ, J. Postmoderní myšlení a pedagogika. *Pedagogika: časopis pro vědy o vzdělávání a výchově*, 1995, roč. 14, č. 3, s. 21

²⁷ WELSCH, W. *Postmoderna – pluralita jako etická a politická hodnota*, 1. vyd. Praha: KLP, 1993, s. 31

²⁸ ONDOK, J. P. *Důkaz nebo hypotéza Boha?* 1. vyd. Svitavy: Trinitas, 1998, s. 101

²⁹ PETRUSEK, M. *Společnost pozdní doby*, 1. vyd. Praha: Slon, 2006, s. 255-8

³⁰ LYOTARD, J.-F. *O postmodernismu*. 1. vyd. Praha: Filosofický ústav AV ČR, 1993, s. 63

*příběh*³¹. Lyotard v této souvislosti vyslovuje požadavek, kterým *všechno co je uznávané, třeba od včerejška, má být předmětem podezření*³². Znovu se dnes zamýšlíme nad pojetím pravdy. Postmoderní uvažování opouští hledisko jediné pravdy a prosazuje *optiku plurality spolu soupeřících stran*³³, zároveň zpochybňuje pravdy dosud uznávané^{xii}. Odmítá *každou formu totalizujícího myšlení, která potlačuje diferenciaci*³⁴.

Dalším vlivem určující pojetí pravdy je podle mého úsudku vliv globalizačních tendencí a s tím související multikulturní požadavky na společnost. Soužití několik etnik s odlišnými tradicemi, kulturou a vyznáním se nezřídka stává příčinou ostrých střetů a to zejména pokud jde o otázku pravdy, která je v pojetí jediné pravdy v podstatě nekompromisní a tudíž konfliktní. Řešením je pak větší tolerance k různosti – a to i v pravdách. M. Petrusek píše, že *duchovně je pluralitní společnost variantou společnosti tolerantní*³⁵. Welsch k tomuto píše, že podmínkou připuštění rozličných opcí k diskuzi, je jejich relativní bezzubost.³⁶

Pravda jako taková se v postmoderním uvažování relativní. Neuvažuje univerzální a platnou pravdu pro všechna historická období. Uvažuje a připouští pravdy pouze jednotlivým situacím jednotlivých subjektů³⁷.

---

³¹ DRULÁK, P. Úvahy o postmoderní filosofii vědy. *E-logos - Electronic journal for philosophy* [online]. c1997, [cit.2010-03-01]. Dostupné z: < <http://nb.vse.cz/kfil/elogos/science/drulak-1.htm> >.

³² LYOTARD, J.-F. *O postmodernismu*. 1. vyd. Praha: Filosofický ústav AV ČR, 1993, s. 26

³³ MOKREJŠ, A. *Duchovní ráz naší doby*. 1. vyd. Praha: Triton, 2007, s. 13

³⁴ LYOTARD, J.-F. *O postmodernismu*. 1. vyd. Praha: Filosofický ústav AV ČR, 1993, s. 55

³⁵ PETRUSEK, M. *Společnosti pozdní doby*, 1. vyd. Praha: Slon, 2006, s. 237

³⁶ WELSCH, W. *Postmoderna – pluralita jako etická a politická hodnota*, 1. vyd. Praha: KLP, 1993, s. 33

³⁷ GASSET, Y. O. *Úkol naší doby*, 1. vyd. Praha: MF, 1969. 20

▪ Hodnotový relativismus

Podle Welsche je postmoderna už ve svých východiscích založena eticky.³⁸ Pluralita a disens se uplatňují zejména v této oblasti a *mají zastávat autonomní práva rozdílných orientací a životních forem, pro které není žádoucí konkrétně definovat rigidní principy*³⁹, neboť by v rámci multikulturní společnosti docházelo k omezení jednotlivých z nich. Setkáváme se tedy s mnoha hodnotovými systémy více či méně odlišnými. Max Weber mluví v této souvislosti o polyteismu hodnot.⁴⁰ Významnou úlohu v této oblasti sehrávají také komunikační a informační technologie, které prezentují volně rozdílné až protichůdné hodnoty. Důležitým ukazatelem při orientaci v hodnotách je uznávaná autorita, která je ovšem prezentací odlišných životních stylů a pravd taktéž zpochybňována. Lyon píše, že se ztrátou autorit se přirozeně upřednostní individualita a tak člověk stojí před tvořením vlastního sebepojetí, je odkázán sám na sebe, a bez vedení musí vybírat v nabídce hodnot, přičemž je nutně veden převážně svými sobeckými zájmy. Postmoderním projektem se podle něj stává „Jájství“⁴¹.

▪ Morální pluralismus

Hodnotová orientace úzce souvisí s morálkou, která výrazně determinuje chování a jednání jedince jak v jeho sociálních vztazích, tak v přístupu k životnímu prostředí a také v přístupu a regulaci sebe sama. J. Skalková, zabývající se mimo jiné postmoderními vlivy v pedagogice píše, že *postmodernisté vycházejí z toho, že rozličné kultury, rozličná období v dějinách si vytváří vlastní koncepce světa, vlastní způsoby totalizace, vlastní kritéria, vlastní kritiku. Proto neexistuje jednotné morální univerzum, které by umožňovalo zdůvodnit určité pravdy a hodnotové postoje, jež by respektoval každý racionální*

---

³⁸ WELSCH, W. *Postmoderna – pluralita jako etická a politická hodnota*, 1. vyd. Praha: KLP, 1993, s. 38

³⁹ Tamtéž, s. 38n

⁴⁰ Tamtéž, s. 22

⁴¹ LYON, D. *Ježíš v Disneylandu*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2002, s. 106

a morální člověk.⁴² J. D. Hunter poukazuje na významný fakt, že dochází ke kulturním střetům, kde v *otázkách homosexuality, potratů, adoptování dětí manželům stejného pohlaví a obsahů vzdělávání, nejde jen o rozdílné názory, ale o zásadně odlišné pojetí morální autority, o různé koncepce pravdy, boha, odpovědnosti vůči ostatním lidem, povahy společnosti atd.*⁴³ Tyto otázky jsou velice kontroverzní a vymezení rozsahu svobody v nich se stává spíše rozdělujícím faktorem než společným jmenovatelem kultur. Morální pluralismus je podle některých názorů neudržitelný a může se vyvíjet až do své krajní podoby (volnost v morálních pravidlech, nezodpovědnost v důsledku snadné změny etických norem, anomie...).

Je zde na místě říci, že pevnost námi zastávaných morálních pravidel bývá odrazem našeho duchovního života. M. Raban píše, že *víra, ačkoli je neuvědomovaná, je zdrojem mravního a zodpovědného jednání.*⁴⁴ Abych ozřejmila, jak se duchovní život člověka promítá do oblasti morálky, použiji ilustraci C. S. Lewise. Podle něj jde v morálce o trojí. Za prvé jde o společenské vztahy; za druhé o nitro každého jedince, kde by měl vládnout řád a harmonie a za třetí o celkový smysl lidského života. Většinou se řeší pouze první otázka, kdy morální pravidla jsou spíše účelová. Na nich jsou lidé schopni se dohodnout. Společenská pravidla však nebudou dodržována, nevyřeší-li se další dvě otázky, tedy řád a harmonie v našem nitru a smysl bytí, které již vyžadují duchovní rozměr řešení. Zde je otázka Boha klíčová⁴⁵.

Je zřejmé, že pluralistické smýšlení napadá i náboženství a pojetí Boha. Otázka Boha je v morálním pluralismu velice důležitá, neboť, jak tvrdí známá karamazovská teze: *není-li nesmrtelnosti a Boha, pak je vše dovoleno*⁴⁶. Nebo jinak: *pokud neexistuje žádný Bůh, existuje něco, co činí správné skutky*

---

⁴² SKALKOVÁ, J. Postmoderní myšlení a pedagogika. *Pedagogika: časopis pro vědy o vzdělávání a výchově*, 1995, roč. 14, č. 3, s. 22

⁴³ HUNTER, J. D. *Culture Wars: The Struggle to Define America*. Basic Book, New York, 1991, s. 49. in: LYON, D. *Ježíš v Disneylandu*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2002, 272 s. 75

⁴⁴ RABAN, M. *Duchovní smysl člověka dnes*. Od objektivního k existenciálnímu a věčnému. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2008. s. 133

⁴⁵ LEWIS, C. S. *K jádru křesťanství*, 2. vyd. Praha: Návrat domů, 2008, s. 71n

⁴⁶ LINVILLE, M. D. *Je vše dovoleno?* 1. vyd. Praha: Návrat domů, 2003, s. 7

*správnými a nesprávné nesprávnými?*⁴⁷ Můžeme tedy říci, že to jestli člověk věří nebo nevěří v Boha, zásadně ovlivňuje jeho hodnotovou orientaci. Problematické se v postmoderně stává křesťanské pojetí a prezentace Boha jako jediného, svrchovaného, věčného, spravedlivého, neboť se staví proti nejednotnosti, pluralitě, roztržitosti, disensu, relativismu a nepoznatelnosti skutečné, jediné pravdy.

Podle D. Lyona jsou pro dnešní doby postmoderních tendencí klíčové další dva trendy, a to nárůst konzumního způsobu života a rozvoj nových komunikačních a informačních technologií⁴⁸. Stručně se chci zabývat vlivem těchto dvou faktorů na život mladého člověka.

2.1.2 Komunikační a informační technologie a konzumní způsob života

Mládež, na kterou je tato práce zaměřena, vyrůstala v naší společnosti od roku 1995-1996. Devadesátá léta jsou typická pro rozšíření a osvojení technologií jako video, osobní počítač.⁴⁹ V dnešní době se vedle přirozené reality člověka tvoří tzv. mediální a virtuální realita a vedle přirozeného časoprostoru kyberprostor. Podle tvrzení P. Saka dnes lidé až dvě třetiny svého disponibilního času tráví s médii (televize, počítač, mobilní telefony), nejvíce s televizí, která se vedle rodiny a školy stala třetím nejúčinnějším socializačním činitelem.⁵⁰ Do popředí se dostává také využívání počítače. Podle statistiky z roku 2008 dnes internet užívá 90,3% mladých lidí ve věku 16-24 let, v Ústeckém kraji 44,2%.⁵¹

Petr Sak také ukazuje, jak se v dnešní digitalizující se době mění konstrukce reality v naší mysli^{xiii}. Zatímco v přirozeném světě na mysl působí tři toky – přirozený svět, podvědomí a dimenze spirituální, v digitalizujícím se světě je tok informací mezi přirozeným světem a myslí člověka přemostěn virtuální a mediální realitou a tak dochází k významnému omezení předmětu myšlení a samotného

---

⁴⁷ Tamtéž, s. 11

⁴⁸ LYOTARD, J.-F. *O postmodernismu*. 1. vyd. Praha: Filosofický ústav AV ČR, 1993, s. 32

⁴⁹ SAK, P. *Proměny české mládeže*, s. 165

⁵⁰ SAK, P. *Člověk a vzdělávání v informační společnosti*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. s. 23, SAK, P. *Proměny české mládeže*, s. 175

⁵¹ *Podíl uživatelů internetu v populaci - vývoj 2003 až 2008* [online]. [cit. 2010-03-26]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/kapitola/9701-08-v_roce_2008-0304> .

programování myšlení. Na základě tohoto modelu P. Sak ukazuje zřetelný útlum transpersonální sféry, která je v našem vědomí „přehlušována“. ⁵² Zajímavý je další výzkum⁵³ manželů Sakových zabývajících se hodnotovými preferencemi skupin lidí na základě komputelizace. Z uvedených 23 hodnot bylo na prvních místech zdraví, přátelství, svoboda, rodina a děti. Boha jako hodnotu umístili respondenti na poslední místo.

V dnešní době se výrazně stoupá kvantita a mění se kvalita předávaných informací v médiích. Média prezentují velké množství obsahů, které jsou často neucelené a jen z části pravdivé. Obsah informací se pohybuje od banalit až závažným zprávám. D. Lyon⁵⁴ píše, že ve věku znalostí jsou znalosti zároveň surovým materiálem, procesem i výsledným produktem. V kyberprostoru, který má podle P. Saka planetární rozměr, se nabízí svobodný tok informací, prostor pro sdílení vlastních názorů, postojů, zkušeností, citů. Objevují se jevy pozitivní i negativní, zřídka cenzurované, vulgarismy, primitivní agresivita, osobní informace uživatelů, kulturní artefakty i rozmanité duchovní systémy. ⁵⁵

Tento nový druh reality výrazně působí na utváření identity mladého člověka. V kyberprostoru si člověk může vytvořit svou virtuální identitu, která je flexibilní a jeho přirozená identita ustupuje. Zejména mladý člověk, který stojí před úkolem zformovat svojí vlastní přirozenou identitu je nebezpečně vystavován „planetárnímu vědomí“^{xiv}, mísení kultur, znaků, hodnot s požadavkem originální individuality bez většího důrazu na držení se uznávaných autorit a morálních hodnot.

Identita jedince je podle některých názorů dnes utvářena také především konzumním způsobem života. Konzumerismus vychovává člověka k vědomí, že vše potřebné k hodnotnému životu je k dostání na trhu a tak postupně „zespotřebňuje“ všechny aspekty života jedince. Štěstí a spokojenost se postupně

---

⁵² SAK, P. Informační společnost – nová fáze revoluce, *Člověk a vzdělávání v informační společnosti*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. s. 24-26

⁵³ SAK, P. – SAKOVÁ, K. Digitalizace životního stylu a životního pole člověka, *Člověk a vzdělávání v informační společnosti*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. s. 277

⁵⁴ LYON, D. *Ježíš v Disneylandu*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2002, S. 201

⁵⁵ SAK, P. Informační společnost – nová fáze revoluce, *Člověk a vzdělávání v informační společnosti*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. s. 27

degradují na hmotné produkty a v krajním případě se i smysl hodnotného života nebezpečně fixuje na hodnoty materiální, pomíjivé. Podle T. G. Masaryka, právě ztráta jmění figuruje ve statistice sebevražd.⁵⁶ Dnešní společnost vidí převážně hodnoty materiální jako přínosnější než hodnoty duchovní, ale i přesto máme potřebu naplňovat se duchovními principy. Trh reaguje i na tyto potřeby jedince a nabízí prostřednictvím médií různé spirituální znaky bez původního odkazu. Tyto znaky se mísí a ztrácejí svůj obsahový význam. Jejich používání přestává být určující.

2.1.3 Mladý člověk v dnešní době

Současná postmoderní doba přináší uvolněnější, méně kontrolovaný a řízený způsob života, založen spíše na emocích. Výstižně definují dnešní styl života, a nejenom mládeže, slova jako tematičnost, fantazie, hra, zábava, zážitek, prožitek, zaměření na styl.⁵⁷ Uvolněnější způsob života dnes skepticky hledí na autority, tradiční hodnoty, normovanou morálku, jedinou pravdu a spravedlnost i Boha. Dnešní doba je dobou plurality, fragmentárnosti, relativity, neshody. Nenabízí nic stálého, pevného, o co by se dnešní mladý člověk mohl bez pochyby opřít a o čem by nemusel pochybovat. Takovéto negativní prvky postmodernismu, jak uvádí Horák, jsou dětmi a mládeží silně prožívány. *Nerozlišování pravdy od nepravdy, správného od nesprávného, morálního od nemorálního, hrdinství od zločinu...ovlivňuje názory a postoje mládeže více, než jsme vůbec ochotni si připustit*⁵⁸, neboť právě v tomto věkovém období si mladý člověk ujasňuje vlastní struktury hodnot.

Mladý člověk ve věku 14-15 let prochází obdobím puberty, věkem *hluboké a zásadní změny*⁵⁹. Období pubescentů je charakterizováno nejistotou, která přímo

---

⁵⁶ MASARYK, T. G. *Moderní člověk a náboženství*. 2. vyd. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 46

⁵⁷ LYOTARD, J.-F. *O postmodernismu*. 1. vyd. Praha: Filosofický ústav AV ČR, 1993, s. 28

⁵⁸ HORÁK, J. *Škola a hodnotová orientace dětí a mládeže*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita, 1997, s. 14

⁵⁹ FARKOVÁ, M. Věk dospívání – období přerodu dítěte v dospělého, *Vybrané kapitoly z psychologie*, 2. vyd. Praha: Univerzita J. A. Komenského, 2008, s. 185

*zachvacuje celý jejich svět...jejich postavení ve světě i jejich představy o něm*⁶⁰. Mladý člověk si je jistý v tomto věku málo čím. Hledá sám sebe, svou hodnotu, své místo, uplatnění, pevný bod. V tomto období je více než žádoucí nabízet mladému člověku zdravé, pevné a správné hodnoty a vzory, které by mohl následovat. Můžeme ovšem z postmoderního hlediska dnes říci, co je z objektivního hlediska zdravé a správné? Dnešní pluralitní svět žádnou nezpochybnitelnou autoritu nenabízí. Autority upadávají a dětem je dopřávána větší volnost. Volnost s sebou zákonitě nese břímě rozhodování, volby, potřebu orientace. Dnes se prezentují rozličné systémy hodnot a orientace v nich je velice obtížná i pro dospělého člověka. Sám Welsch tvrdí, že forma života, která počítá s diferentním a pohybuje se v přechodech, je vždy těžší a náročnější a s rostoucím počtem systémů pravidel a smyslu roste i orientační nejistota⁶¹. Mladý člověk je tak vržen do světa nepřehledných nabídek. Je neustále pod tlakem různorodých informací, koncepcí vědění. Je konfrontován s odlišnými pojetí pravdy, morálky a autorit. To má za následek možnou dezorientaci a následnou rezignaci, kdy se mladý člověk uchyluje k pouhému přebírání životních stylů a cílů bez kritického přemýšlení.

V tomto životním období mladý člověk stojí před úkolem zformovat svou vlastní identitu. Podle D. Lyona je dnes identita utvářena především konzumerstvím, a konstatuje, že *už neplatí, že to, kým jsme je dáno od Boha...budujeme si tvárnou, image, podle toho, co si kupujeme*⁶². Identita, toto jádro osobnosti, je vytvářeno více než hodnotami duchovními, hodnotami materiálními.

Podle Saka je dnes patrný nárůst hédonistické orientace mládeže. Mladí lidé svá očekávání, která ještě nenaplnila v reálném světě, očekávají od světa virtuálního. Reálné události tak substituuje televizní a virtuální realita.⁶³

Především prostřednictvím informační a komunikační technologie si mladý člověk utváří obraz o světě, vlastní hodnoty, postoje a názory a dokonce i identitu.

---

⁶⁰ Tamtéž, s. 185

⁶¹ WELSCH, W. *Postmoderna – pluralita jako etická a politická hodnota*, 1. vyd. Praha: KLP, 1993, s. 54

⁶² LYON, D. *Ježíš v Disneylandu*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2002, s. 32

⁶³ SAK, P. *Proměny české mládeže*, s. 177

Nejen prostřednictvím médií a internetu se střetávají s informacemi, které byly dříve jen záležitostí dospělých, jsou vystaveni globálním problémům, kulturním a národnostním problémům se kterými se musí vyrovnat. A to jsou nezdárka těžko zvládnutelné problémy v době, kdy mladý člověk ještě potřebuje stabilizující podporu.⁶⁴

Nepromyšlená volnost v dospívání tak může obsahovat i přílišnou náročnost na určité jednotlivce, vzbuzovat v nich pocity těžko zvládnutelné nejistoty, osamocení, stresu, frustrace z neschopnosti zvládnout situaci, z nichž se potom hledají nejrůznější problematické úniky.⁶⁵ Svět se pro mladého člověka stává světem nepřetržité změny, světem nepřetržité volby a světem mnoha možných experimentů přinášející svá rizika.

Jedna z velice důležitých kompetencí žáků, které by se mělo ve škole věnovat více pozornosti a která by měla být dostatečně rozvíjena, je správné kritické myšlení a promyšlené třídění poznatků žáky. Požadavek postmodernismu je být otevřený vždy novému tázání, což sebou nese větší požadavek intelektuality, rozhodování, nejistoty, vyrovnávání se s odlišnými hodnotami jiných kultur a oproštění se od dosavadního vlastního úsudku. Nahlížení na tuto vše prostupující pluralitu, která může někdy vést i k těžko řešitelným paradoxům, je třeba umožnit jen z perspektivy, která je pro žáky snesitelná, nefrustrující a přínosná.

---

⁶⁴ SKALKOVÁ, J. Postmoderní myšlení a pedagogika. *Pedagogika: časopis pro vědy o vzdělávání a výchově*, 1995, roč. 14, č. 3, s. 24n

⁶⁵ SKALKOVÁ, J. *Pedagogika a výzva nové doby*, Brno: Paido, 2004. s.185

2.2 Náboženství v ČR z pohledu sociologie

Dalším možným a neméně přínosným úhlem pohledu, který nám pomůže vykreslit situaci dnešního člověka, je pohled sociologický. Nejdříve se pokusím uvést současné vývojové trendy v České republice, poté nastínit situaci v Ústeckém regionu, a Děčínském kraji a na závěr se pokusím o některé závěry týkající se mladého člověka a náboženství dnes.

2.2.1 Ateistické Česko?

Sociologie 20. století předpokládala, že význam náboženství se stále snižuje a zaměřila svůj pohled na teorii sekularizace. Na základě této teorie se prostředí České společnosti začalo hodnotit jako jedno z nejateističtějších. Podrobnější novodobé studie ovšem ukazují, že religiozita z našich životů nemizí, jen prodělává určité změny⁶⁶. Některé z těchto změn jsou typické pro celou západní Evropu, jiné jsou specifické pouze pro české prostředí. Podle sociologa Petera L. Bergera je dnešní svět *stejně výrazně náboženský, jako byl kdykoliv dřív, a v některých oblastech dokonce ještě víc*.⁶⁷

Pro vykreslení náboženské situace postačí na úvod fakt, že *pouze 14% obyvatel Čech tvrdí, že neexistuje Bůh, duch, ani jiná nadpřirozená skutečnost, 43% se domnívá, že amulety občas přinášejí štěstí a téměř 52 % připouští, že někteří věštcí mohou předvídat budoucnost. To znamená, že 51% obyvatel České republiky připouští existenci nějaké formy nadpřirozena*.⁶⁸

➤ Současné změny religiozity české společnosti

Výraznější změny české religiozity jsou zjevné od 90. let minulého století, od doby, kdy se začala transformovat komunistická společnost, uznávající marxismus jako „vědecký světový názor“. D. Václavík píše, že větším

---

⁶⁶ VÁCLAVÍK, D. *Sociologie nových náboženských hnutí*, 1. Vyd. Praha: Malvern, 2007. s. 5

⁶⁷ NEŠPOR, Z. – LUŽNÝ, D. *Sociologie náboženství*, 1. vyd. Praha: Portál, 2007. s. 141

⁶⁸ VÁCLAVÍK, D. *Sociologie nových náboženských hnutí*, 1. Vyd. Praha: Malvern, 2007. s. 5

nebezpečím pro náboženství byla spíše rodící se konzumní společnost, než tlak komunistické normalizační moci. Tento trend, patrný již z předchozí kapitoly provází i v českém prostředí individualismus a zaměřenost na materiální hodnoty v životě jedinců.⁶⁹

České prostředí je typické tím, že se vyznačuje tradiční nedůvěrou k institucím, zvláště náboženským, a dnes již také vysoce konzumní, individualistickou a materiální orientací.⁷⁰ Tyto skutečnosti zásadním způsobem ovlivnili a stále ovlivňují vztah jedince k tradičním náboženstvím.

▪ Proces odcírkevnění, spiritualita a alternativní religiozita

Jednou z nejvýraznějších změn spíše 2. pol. 90. let byl *odklon od tzv. institucionalizované religiozity (deinstitutionalizace)*, zapříčiněný především změnou vlastní deklarace vyznání. Obecně identifikace s konkrétní církví výrazně poklesla. Podle výzkumu AUFBR 1997^{xv} například 57,7% dotázaných nikdy nenavštívilo bohoslužbu. D. Václavík uvádí, že lidé spojující své náboženské přesvědčení s církví, jsou spíše ze starších věkových kohort, žijí v menších a častěji moravských obcích. Tradiční církve obecně ztrácejí dominantní postavení. To zapříčiňuje, že náboženské ideje přestávají být pod jejich dohledem „normativních výkladů“ a nastává postupně situace plurality.⁷¹

Tradiční náboženství je založeno na vyšší moci, autoritě (Bohu), které se podřizujeme a která je mimo nás. V 90. letech se začal šířit opačný proud - *spiritualita*, která naopak zdůrazňuje vnitřní zdroje autority. Jsme-li zaměřeni spiritualisticky, uznáváme, že skrze vlastní subjektivitu můžeme dosáhnout podstaty bytí a podílet se na něm.⁷² Příčinou rozšíření spirituality je nepochybně fakt, že *spirituální dimenze umožňuje zakoušet hlubší rovinu skutečnosti, což odkazuje na smysluplný vztah jednotlivce s celým kosmem a vychází vstříc*

---

⁶⁹ VÁCLAVÍK, D. *Náboženství a moderní česká společnost*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010. s. 110, 121

⁷⁰ NEŠPOR, R. Z. *Jaká Víra? Současná česká religiozita/spiritualita v pohledu kvalitativní sociologie náboženství*, 1. vyd. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2004. s. 30

⁷¹ VÁCLAVÍK, D. *Náboženství a moderní česká společnost*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010. s. 47, 130, 146n, 158n

⁷² Tamtéž, s. 68

původní lidské potřebě transcendentální zkušenosti,⁷³ o které budeme více hovořit v kapitole 2.3.

Podle Luckmanna úpadek vlivu církví rozhodně neznamena úpadek náboženství, protože potřeby sebetranscendence a socializace jsou trvalé.⁷⁴ Při srovnání výzkumů z let 1989 a 1995⁷⁵ je patrné, že procentuálně posílily skupiny, které věří v Boha (z 16% na 21 %) nebo jeho existenci připouštějí (z 24 % na 31%) a klesl počet těch, kteří jeho existenci odmítají (z 60% na 39%). Nemůžeme tedy mluvit o české společnosti jako o primárně ateistické.

V 2. polovině 80. let se začaly objevovat také *alternativní religiozity*. Šířila se alternativní duchovní literatura, hudba, časopisy, narůstal zájem o spiritualismus, horoskopy, východní systémy náboženství či léčitelství a alternativní medicínu (např. homeopatie). V rozhlase se začaly objevovat astrologická předvídání a věštění, v televizi různé spirituální pořady.

Další výrazná změna v náboženství, která působí celosvětově, a která se projevuje i v České republice, je nárůst pentekostalismu (letničního hnutí) a charismatického křesťanství. U nás například Apoštolská církev. Zjevné jsou i posuny v nábožensko-praktických důrazech. Církev se více zaměřuje na praktickou stránku víry v běžném životě a v sociálním jednání, než na církevní dogmatiku. Tyto vlivy ovlivňují především mladší populaci. Podle P. Heelase je to důsledek moderní religiozity, která je orientovaná především k životu.⁷⁶ Lyon k tomu píše, že, *zájem o duchovno se uspokojuje takovým způsobem, který staré instituce vyřazuje z činnosti a že se nacházíme se v post-denominačním světě paracírkevních organizací*⁷⁷.

Mimo tyto netradiční církve (Apoštolská církev, Církev Bratrská...), začaly v 90. letech narůstat malé náboženské skupiny řadící se mezi tzv. Nová náboženská hnutí (New Age, Wicca, Gaia, Hare Kršna). Podle Roberta Bellaha

---

⁷³ RABAN, M. *Duchovní smysl člověka dnes*. Od objektivního k existenciálnímu a věčnému. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2008. s. 124

⁷⁴ NEŠPOR, Z. – LUŽNÝ, D. *Sociologie náboženství*, 1. vyd. Praha: Portál, 2007. s. 116

⁷⁵ Tabulka 1, viz. Přílohy, s. 111

⁷⁶ NEŠPOR, R. Z. *Jaká Víra? Současná česká religiozita/spiritualita v pohledu kvalitativní sociologie náboženství*, 1. vyd. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2004. s. 33

⁷⁷ LYON, D. *Ježíš v Disneylandu*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2002, s. 110-114

jde o *protestní hnutí, která jsou výrazem rozpadu novověkého obrazu světa a novověké společnosti založených na biblických náboženstvích a utilitárním individualismu.*⁷⁸

▪ Privatizace, individualizace a náboženský synkretismus

Pro současnost je charakteristická také *privatizace náboženství*. Z náboženského života vytrácí význam církve a společenských rituálů (křest, návštěva bohoslužeb aj.) a víra se stává soukromou záležitostí každého jednotlivce. Výzkum *Charakter a míra náboženského založení v letech 1991, 1997 a 1999*⁷⁹ podle Václavíka ukazuje, že již na počátku 90. let byla v české společnosti vysoká míra privatizace náboženství, která spolu s náboženským indiferentismem určovala charakter české religiozity, a tento trend se v průběhu 90. let dále zvětšoval⁸⁰, což potvrzuje i následující výzkum *Reflexe vlastní religiozity, 2006*^{xvi81}, kde 25% dotázaných se označilo jako „duchovně založený a žijící podle církevního učení“ a 45% dotázaných se považuje za „nábožensky založené svým vlastním způsobem“.

Dalším výrazným rysem dnešní religiozity je vysoká míra *individualizace* taktéž patrná z výzkumu DIN 2006⁸². Individualizace na jedné straně přináší více svobody a větší možnosti naplnění individuálních potřeb, které se podle Václavíka staly v českém prostředí určující, avšak na druhé straně, jak píše Z. Nešpor je jedinec nucen neustále volit mezi různorodými možnostmi a zvažovat důsledky těchto rozhodnutí. Jeho život, myšlení a konání se stává trvale „reflexivní“.⁸³

---

⁷⁸ BELLAH, R. N. *New Religious Consciousness and the Crisis of Modernity*. In: Glock, Ch. Y., Bellah, R. N.: *The New Religious Consciousness*. Berkley, University of California Press 1976, s. 333-352. in: VÁCLAVÍK, D. *Náboženství a moderní česká společnost*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010, s. 170

⁷⁹ Tabulka 2, viz. Přílohy, s. 111

⁸⁰ VÁCLAVÍK, D. *Náboženství a moderní česká společnost*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010, s. 134

⁸¹ Tabulka 3, viz. Přílohy, s. 112

⁸² Tabulka 3, viz. Přílohy, s. 112

⁸³ NEŠPOR, Z. – LUŽNÝ, D. *Sociologie náboženství*, 1. vyd. Praha: Portál, 2007. s. 178-179

Z. Nešpor píše, že s počtem různorodých náboženství se snižuje i jejich věrohodnost.⁸⁴ Obecně se vytrácejí se obsahy kulturních i náboženských znaků, kterými se jednotlivá náboženství prezentují.

Dalším neméně podstatným znakem se stal podle D. Václavíka *inherentní synkretismus*, což je *tendence propojovat původně vzdálené či v některých ohledech nekompatibilní náboženské koncepce a představy*.⁸⁵ Podle výzkumu socioložky Dany Hamplové konaného koncem 90. let a zaměřeného na náboženské představy Čechů, lze za čisté křesťany považovat pouze třetinu dotázaných a z lidí, kteří se označili jako katolíci, nevěřila křesťanské věrouce celá čtvrtina.⁸⁶ Můžeme se tedy označovat za křesťany, číst bibli, modlit se a přitom spoléhat na horoskopy. Projevuje se zde významný jev postmodernismu, dosud nezmiňovaný, a tím je eklektismus - zalíbení ve směsici čehokoli. Synkretismus je doprovázen výrazným subjektivismem. Obsah víry si dnes určuje člověk sám podle vlastních potřeb a preferencí, neřídí se pevně danými dogmaty zastávané církví. Sami si můžeme určit, co pro nás znamená být křesťanem. D. Václavík označuje takovou víru za tekutou. Chybí jí mocenské centrum, které dohlíží na normový charakter víry, dogmatická čistota a uznávané autority.⁸⁷ Bible se k tomuto stavu náboženství vyjadřuje veršem: *Přijde doba, kdy nesnesou zdravé učení, nýbrž si podle vlastních žádostí budou shromažďovat učitele, aby říkali, co je jim příjemné*.⁸⁸

2.2.2 Ústecký region

Výzkum, zjišťující míru přemýšlení o Bohu u žáků osmých a devátých tříd základních škol, který je součástí praktické části této práce, byl proveden v městech Šluknov, Velký Šenov, Jiříkov a Rumburk. Tyto města leží ve

---

⁸⁴ NEŠPOR, Z. – LUŽNÝ, D. *Sociologie náboženství*, 1. vyd. Praha: Portál, 2007. s. 83

⁸⁵ VÁCLAVÍK, D. *Náboženství a moderní česká společnost*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010, s. 162

⁸⁶ Tamtéž, s. 163n

⁸⁷ Tamtéž, s. 163

⁸⁸ 2. Tim 4:3, BIBLE, Český ekumenický překlad, 2009 [online]. Dostupné z: <<http://www.bible-online.cz/>>

Šluknovském výběžku v severních Čechách a patří do okresu Děčín v Ústeckém kraji. Považuji za přínosné zde nastínit situaci náboženského života v této oblasti.

Podle údajů Sčítání z roku 2001 se v České republice hlásí k nějaké víře 32,2% lidí a bez vyznání je 59,0 %, nevyjádřilo se 8,8% lidí.⁸⁹

Ústecký kraj má podle Sčítání lidí, domů a bytů v roce 2001 nejvyšší podíl lidí bez vyznání mezi všemi kraji a to 77,2%. Věřících je 15,8 % a nezjištěno pouze 7,0%.⁹⁰

Děčínský okres k 1.3.2001 vykazuje 78,8% lidí bez vyznání, 15,2% lidí věřících a 6,0% se nevyjádřilo.⁹¹ Oproti sčítání z roku 1991 přibýlo lidí „bez vyznání“ o více než 23%, ubylo naopak lidí deklarujících se jako „věřící“ o 9% a ubylo rovněž lidí, kteří se k této otázce nevyjádřili.⁹²

Tyto obecné údaje potvrzují předešlé tendence české religiozity. Vysoký nárůst lidí bez vyznání podle Václavíka neznamená, že by lidé byli ateističtí a v nic nevěřili, nýbrž že svou víru nespojují s konkrétní církví, ani s konkrétním učením. Oblast severních Čech se může jevit jako silně nenáboženská, je zde téměř 80% lidí bez vyznání. Podle D. Václavíka se právě tato oblast stala v průběhu 90. let a na počátku nového tisíciletí místem poměrně intenzivní činnosti malých křesťanských, alternativních a netradičních náboženských skupin. V mnohých severočeských městech jako je Jablonec nad Nisou, Liberec, Ústí nad Labem nebo Teplice je pestrý náboženský život, projevující se prostřednictvím „tekuté víry“.⁹³ Lidé v českém prostředí si často pod pojmem víry představí klasickou katolickou církev, s níž se z různých důvodů ať již historických či osobních spíše neidentifikují. Obecně vidíme posílení nekatolických dominací a to platí i pro tuto oblast. Zásadní příčinou vysokého počtu lidí bez vyznání jsou zde historické události. Po odsunu Němců z pohraničí (bývalých Sudet) se tato oblast

---

⁸⁹ Graf 1, viz Přílohy s. 116

⁹⁰ Graf 2, viz Přílohy s. 116

⁹¹ Graf 3, viz Přílohy s. 117

⁹² Tabulka 4, viz Přílohy s. 112

⁹³ VÁCLAVÍK, D. *Náboženství a moderní česká společnost*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010, s. 202

zolidnili novými obyvateli, kteří pocházejících často z nižších sociálních vrstev a různou měrou byli nakloněni k levici. Byli to často lidé, kteří neměli problémy s tehdejší komunistickým režimem. To vysvětluje vysoký počet lidí „bez vyznání“⁹⁴.

Podle věkových kategorií mají obecně věřící jednoznačně nejvyšší zastoupení ve vyšších věkových kategoriích, a to u obou pohlaví.⁹⁵ V Děčínském okrese je nejmenší počet věřících ve věkovém rozmezí 0-14 a 15-19 let, nejvyšší počet věřících pak ve věku 70-74 let.⁹⁶ Celorepublikově vykazují mladí lidé ve věku 14-15 let nejnižší počet ze všech věkových skupin.

Podle komentáře k výsledkům Sčítání z roku 2001 lze tento rozdíl do jisté míry zdůvodnit dřívější výukou náboženství na školách a později naopak změnou přístupu společnosti k náboženství, spočívajícím v prosazování ateistické výchovy mládeže.⁹⁷

Podle studie socioložky Jiřiny Šiklové *Mládež v ČSSR a náboženství je sice možné mluvit o většině české mládeže jako o nenáboženské a značně materialisticky orientované, ale přesto je možné pozorovat jisté náboženské oživení, které se ovšem odehrává spíše mimo tradiční náboženské skupiny a často má synkretický charakter...Křesťanství jim mnohdy splývá s jevy jako animismus, astrologie či parapsychologie. Za rozhodující považují náboženský prožitek a nikoli dogmatickou čistotu*. J. Šiklová tím podle D. Václavíka potvrdila, že v české společnosti probíhal proces privatizace náboženství.⁹⁸

V severních Čechách jako v jedné z „nejateističtějších“ částí republiky probíhají změny v náboženském životě typické jak pro celou západní Evropu

---

⁹⁴ Pro srovnání: Podle sčítání z roku 1950 měl Ústecký kraj pouze 12,9% bez vyznání

⁹⁵ VÁCLAVÍK, D. *Náboženství a moderní česká společnost*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010, s. 139

⁹⁶ Tabulka 5, viz Přílohy s. 113

⁹⁷ *Sčítání lidu, domů a bytů 2001*. Český statistický úřad, 2003. [cit. 2010-28-02]. Dostupné z: <<http://www.czso.cz/kraje/ul/publikace/slodb/4227/data/cz/3.htm#37>>

⁹⁸ ŠIKLOVÁ, J. *Mládež v ČSSR a náboženství*. In: *Svědectví*, 20/79, 1986, s. 513-520; VÁCLAVÍK, D. *Náboženství a moderní česká společnost*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010, s. 127

(úpadek vlivu klasických církevních denominací projevující se mimocírkevní, často privatizovanou zbožností, nárůst spirituality), tak změny typické spíše pro české prostředí (nedůvěra k církevním organizacím a individualismus). I když je v oblasti severních Čech procentuálně nejvíce „nevěřících“ a věřících žáků je v tomto věku procentuálně nejméně, neznamená to, že by se lidé nezajímali o transcendentno, duchovno. Naopak, jejich potřeba zodpovědět otázky Boha je patrná, jak dále uvidíme v kapitole 2.3.

2.2.3 Mladý člověk v dnešní víře

Z výsledků výzkumu uvedeného v úvodu této kapitoly je zřejmé, že velká část české populace věří v nějakou mystickou či okultní sílu. Jedná se o privatizované podoby „mystické“ zbožnosti, kterým je podle Z. Nešpora nakloněna mladší a vzdělanější část populace a tvoří tak významné vývojové trendy v rámci soudobé české religiozity.⁹⁹

Identita člověku dnes již není dána, identitu si dnes každý může tvořit sám. Z vlastní zkušenosti vidím, že mladý člověk se dnes již těžko identifikuje s tradičními projevy náboženství církve, která nestačí reagovat na potřeby současného člověka způsobem jemu blízkým. Mladý člověk v souvislosti s českým vnímáním církve vidí církve jako svazující, nudnou, zkostnatělou a křesťansky pojímaná víra v jednoho Boha mu asociuje nešťastný život, plný zákazů, příkazů, nesvobody a odříkání. Nenavštěvuje církve, ale jeho duchovní potřeba, jak uvádí Luckmann¹⁰⁰ a jak uvidíme i dále, samozřejmě trvá. V dnešním světě, ovlivňovaném podle D. Lyona¹⁰¹ především konzumním způsobem života a novými technologiemi, skrze které se dnes prezentuje^{xvii} prakticky cokoli, se mladý člověk střetává s mnoha nejružnějšími netradičními, atraktivními náboženskými a spirituálními směry a bez ohledu na své okolí si může vybrat, co se mu zrovna líbí. Mladý člověk touží vědět, co je správné a pravdivé, silně pociťuje nespravedlnost, morální zlo, konečnost svého bytí, ale nepřehlednost

---

⁹⁹ NEŠPOR, R. Z. *Jaká Víra? Současná česká religiozita/spiritualita v pohledu kvalitativní sociologie náboženství*, 1. vyd. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2004. s. 29

¹⁰⁰ NEŠPOR, Z. – LUŽNÝ, D. *Sociologie náboženství*, 1. vyd. Praha: Portál, 2007. s. 116

¹⁰¹ LYON, D. *Ježíš v Disneylandu*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2002, s. 32

duchovního tržiště^{xviii102}, kde si každý systém nárokuje pravdu a správné pojetí Boha či životní síly, se bez spolehlivých vodítek ztrácí a namixuje si tak náboženství podle svých sympatií. Sledujeme, že náboženství se stává spotřebním zbožím a duchovní potřeby předmětem obchodních zájmů. Už *přestává být problémem - jak mám přijmout náboženství - a začíná být problémem - jaké náboženství si mám zvolit*¹⁰³. Náboženství v důsledku synkretismu přichází o své kritické ostří, vyprazdňuje se a stává se obalem, který můžeme použít pro zajímavější sebe prezentaci. Každý si podle svých potřeb může určit, co pro něj znamená být například křesťanem.

Mladí lidé si vytvářejí smysl svého života podle fragmentů, které se k nim prostřednictvím médií dostanou. Volně prochází různými skupinami a tradicemi, aniž by pevně a bezvýhradně přijali perspektivu některé z nich. Jejich identita se stává fragmentární a dočasnou.¹⁰⁴

Mladí lidé se tedy málo identifikují s církví. Prostřednictvím médií a multikulturního soužití s jinými národnostmi si vybírají z různých nabídek duchovních systémů, které jim přinesou jisté duchovní naplnění, čímž utěší svou transcendentální potřebu a které jim současně vytvoří požadovanou image.

---

¹⁰² VÁCLAVÍK, D. *Náboženství a moderní česká společnost*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010, s. 158.

¹⁰³ LYON, D. *Ježíš v Disneylandu*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2002, s. 71

¹⁰⁴ NEŠPOR, Z. – LUŽNÝ, D. *Sociologie náboženství*, 1. vyd. Praha: Portál, 2007. s. 178n

2.3 Člověk a duchovní život

Žijeme v době dezorientace základních životních hodnot a smyslu, v době všeobecné skepse, říká J. Poněšický. Skepse, která je podle něho obsahem i výsledkem postmoderny.¹⁰⁵ Žijeme v době nejnovějších technologií, v době konzumu a nadbytku. Dnešní člověk má více možností než kdy jindy realizovat své představy a přizpůsobit si svět podle svých přání. Je to ovšem to, co doopravdy potřebuje? Viktor E. Frankl, zakladatel logoterapie, uvádí příklad z ordinace: *Je mi 22 let, mám akademický titul, luxusní vůz, jsem finančně zajištěn a mám k dispozici více sexu a moci, než mohu zvládnout. Jenomže se musím ptát, jaký to má všechno smysl.*¹⁰⁶ Antonín Mokřejš o této době píše: *doba, ve které žijeme, prochází hlubokou a dlouhodobou duchovní krizí*¹⁰⁷. Co všechno potřebuje člověk, zejména mladý, ke kvalitnímu a spokojenému životu dnes? To bude téma této kapitoly.

2.3.1 Potřeby lidské bytosti a novodobá frustrace

➤ Potřeby

Lidská bytost jako taková má své potřeby. Podle humanistické teorie Abrahama Maslowa¹⁰⁸ má člověk pět základních potřeb, přičemž uspokojování vyšších potřeb je podmíněno naplněním potřeb nižších. Nejnižší potřebou je potřeba fyziologická, zajišťující fungování organismu (jídlo, voda...), druhou je potřeba bezpečí (jistota, že fyzické potřeby budou uspokojeny i zítra), následuje potřeba sociální (někam a k někomu patřit, láska, komunikace...) a potřeba autonomie (mít svou hodnotu, být ceněn druhými). Za vrcholnou považuje potřebu seberealizace (rozvíjet a naplňovat své osobní možnosti). Larry Crabb

---

¹⁰⁵ PONĚŠICKÝ, J. *Člověk a jeho postavení ve světě*. 1. vyd. Praha: Triton, 2006, s. 30

¹⁰⁶ FRANKL, V. E. *Vůle ke smyslu*. Vybrané přednášky o logoterapii. Brno: Cesta, 1994. s. 7

¹⁰⁷ MOKREJŠ, A. *Duchovní ráz naší doby*. 1. vyd. Praha: Triton, 2007, s. 9

¹⁰⁸ CRABB, L. *Osobnost člověka – její potřeby a cesty k jejich naplnění*, s. 55 a BALCAR, K. *Úvod do studia psychologie osobnosti* s. 1. vyd. Praha. SPN, 1983. s. 138

považuje za nejzákladnější potřebu člověka pocit osobní hodnoty, přijetí sebe sama jako neporušeného, skutečného člověka. K tomu potřebujeme znát svůj význam (účel, smysluplnost) a mít pocit bezpečí (být bezpodmínečně a stále přijímán a milován).¹⁰⁹

Člověk je konstituován tělesně, duševně, ale také duchovně. Je patrné, že v dnešní době právě stránka duchovní prodlává nemalé otřesy, které se navenek projevují ve změnách religiozity, o kterých byla řeč v kapitole 2.1. Podle Z. Nešpora se velká část českých lidí považuje za nějak duchovní, je si vědoma svých náboženských potřeb a má nějakou představu o transcendentu¹¹⁰, což odpovídá základní potřebě člověka vztahovat se ke transcendentalitě.

➤ Současná frustrace

Člověk jako lidská bytost již ze své podstaty usiluje o smysluplný život. V. E. Frankl toto snažení označuje za *vůli ke smyslu, která je specifickou lidskou vlastností*¹¹¹. Maslow ji podtrhuje a považuje za *prapůvodní úsilí a základní zájem člověka*, H. Waddington za *podstatný aspekt lidské přirozenosti* a S. Kratochvíl a I. Plaňava za *specifickou potřebu neredukovatelnou na jiné potřeby*.¹¹²

Duchovní potřeba člověka se od nejstarších dob po dnešní nemění, člověk stále hledá smysl své existence. Podle M. Rabana lze najít smysl pouze v transcendentální existenci člověka, a tudíž je smyslem transcendentálním.¹¹³ Frankl mluví o potřebě sebetranscendence, která je vlastní každému člověku a znamená být zaměřen na někoho nebo něco mimo sebe sama.¹¹⁴ Smysl může být celkový i dílčí, ale vždy ho nalézáme ve vztahu. Nejvyšší smysl pak nalézáme v *obrácení k transcendentálnímu a nanejvýš intimnímu Ty*¹¹⁵, považovaného

---

¹⁰⁹ CRABB, L. *Osobnost člověka – její potřeby a cesty k jejich naplnění*, s. 55

¹¹⁰ NEŠPOR, Z. *Sociologie náboženství*, Portál s. 131

¹¹¹ FRANKL, V. E. *Vůle ke smyslu*. Vybrané přednášky o logoterapii. Brno: Cesta, 1994. s. 116

¹¹² Tamtéž, s. 11n

¹¹³ RABAN, M. *Duchovní smysl člověka dnes*. Od objektivního k existenciálnímu a věčnému. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2008. s. 146n

¹¹⁴ FRANKL, V. E. *Vůle ke smyslu*. Vybrané přednášky o logoterapii. Brno: Cesta, 1994. s. 103, 141

¹¹⁵ RABAN, M. *Duchovní smysl člověka dnes*. Od objektivního k existenciálnímu a věčnému. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2008. s. 135n

věřícími za Boha. Nietzsche prohlásil Boha za mrtvého, čímž pohřbil i smysl existence a vystavil člověka tváří v tvář nicotě. Ovšem *smysl být musí a může být nalezen*¹¹⁶, neboť bez něho se stává život nesnesitelným.

Člověk hledající smysl svého bytí dnes je frustrován z mnoha příčin. Nevýraznější je převažující pozitivistické smýšlení, které je účelově bezhodnotové, neutrální a objektivní, tudíž člověku nemůže nabídnout smysl, který je vždy subjektivní. Dále je to krize z dezorientovanosti, kolektivní ztráta smyslu, úpadek hodnotové i morální orientace, nevěrohodnost autorit, neschopnost církve pokrýt společenskou potřebu atd.¹¹⁷ Poněšický za příčinu frustrace obecně považuje chybění opěrného, trvalého bodu, obecné pravdy.

Současnou nejistotu a krizi smyslu dnešního člověka Frankl považuje za nejvýraznější novodobou frustraci a nazývá ji *noogenní neurózou*. Prázdnotu a nejistotu uvnitř člověka za *existenciální vakuum*. Otázku smyslu si pokládáme více méně celý život, z nichž některá období jsou naléhavější (střední věk, stáří). Nejsilněji se nás však otázka po smyslu dotýká v mezních situacích, kdy jsme konfrontováni se svými hranicemi (nemoc, úmrtí, autonehoda, přírodní katastrofy...) a víme, že je tu něco, co nás přesahuje. Ať jde o ohrožení nás nebo našich blízkých, přivádí nás to k otázkám po smyslu a začínáme oslovovat neuvědomované transcendentální „Ty“.¹¹⁸ Teprve a nejčastěji *v momentě když je dům v ruinách, otevře se nám pohled na oblohu*.¹¹⁹

Reakcí na krizi smyslu potom může být zoufání, cyničnost, únik do opojení drogami, nostalgie, produkce stále nových norem a hodnot vedoucích k jejich přemíře a následnému znechucení, popření smyslu (a tím i vlastní subjektivity) či návrat k fundamentalismu nebo aktivní hledání nové koncepce smyslu.¹²⁰

---

¹¹⁶ RABAN, M. *Duchovní smysl člověka dnes*. Od objektivního k existenciálnímu a věčnému. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2008. s. 167

¹¹⁷ Tamtéž, s. 197

¹¹⁸ Tamtéž, s. 155, 179

¹¹⁹ FRANKL, V. E. *Der Leidende Mensch*, s. 237n, in: RABAN, M. *Duchovní smysl člověka dnes*. Od objektivního k existenciálnímu a věčnému. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2008. s. 282

¹²⁰ RABAN, M. *Duchovní smysl člověka dnes*. Od objektivního k existenciálnímu a věčnému. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2008. s. 200n, 275

Při hledání smyslu je člověk veden svým svědomím, místem, kde se otvírá transcendentální.¹²¹ Smysl vyžaduje osobní hledání a nasazení. Smysl je jedinečný a musí být člověkem odhalen, ať je náboženský nebo ne. Nesmí být přidělen. Rozhodující je podle M. Rabana *subjektivní hodnota zkušenosti smyslu, která vyžaduje současně aktivitu malých kroků na cestě i plánovitou orientaci na cíl a pohled otevřený na celek*.¹²²

Člověk potřebuje nalézt smysl ve svém bytí i v jednotlivých situacích. Pokud ho nenachází je jak bez života, i když se mu navenek daří sebelépe, jak je vidět výše z ukázky klienta z ordinace.¹²³ Faktem tedy je, jak píše Raban, že *jen sebetranscendovaná existence se může doopravdy seberealizovat*.¹²⁴

Moderní člověk hledá stále svůj vnitřní domov, cítí se často osamělý a odcizený i sám sobě. Hledá čím se naplnit a pro co žít neboť *to, oč tu jde, je bytí a smysl*.¹²⁵

2.3.2 Bůh jako odpověď

S dnešní krizí smyslu má podle Rabana co dělat zánik patriarchálního obrazu Boha, neboť *odklon od Boha znamená odklon člověka od sebe samého*.¹²⁶ Poněšický klade otázku týkající se dnešní dezorientace, *je-li něco pevného, trvalého, obecně platného, týkajícího se orientace člověka v životě*.¹²⁷ Bůh byl v geocentrickém obrazu světa pevným bodem a člověk byl jeho obrazem a partnerem.¹²⁸ I dnes, i když se na první pohled může zdát Česko nenáboženské, se

---

¹²¹ RABAN, M. *Duchovní smysl člověka dnes*. Od objektivního k existenciálnímu a věčnému. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2008. s. 114,167

¹²² Tamtéž, s. 149-151,177

¹²³ FRANKL, V. E. *Vůle ke smyslu*. Vybrané přednášky o logoterapii. Brno: Cesta, 1994. s. 116

¹²⁴ RABAN, M. *Duchovní smysl člověka dnes*. Od objektivního k existenciálnímu a věčnému. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2008. s. 185

¹²⁵ FRANKL, V. E. *Vůle ke smyslu*. Vybrané přednášky o logoterapii. Brno: Cesta, 1994. s. 62n, 115

¹²⁶ RABAN, M. *Duchovní smysl člověka dnes*. Od objektivního k existenciálnímu a věčnému. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2008. s. 196

¹²⁷ PONĚŠICKÝ, J. *Člověk a jeho postavení ve světě*. 1. vyd. Praha: Triton, 2006. s. 27

¹²⁸ RABAN, M. *Duchovní smysl člověka dnes*. Od objektivního k existenciálnímu a věčnému. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2008. s. 31

lidé nezískají primárně Boha, ale náboženství v institucionalizované podobě. Vysvětlením může být, že Bůh smyslně vysvětluje naši existenci.

Podle S. Freuda je náboženství kolektivní nutkavou neurózou, sublimací libida, fenoménem pudového nevědomí a duchovní potřeba psychickou nemocí. Podle M. Rabana Freud podlehl ontologickému redukcionismu. Jung považoval náboženství za výraz kolektivního nevědomí a Boha nechápe jako Ty, nýbrž jako neduchovní archetyp bytostného Já. Chybí u něj vztah k Bohu.¹²⁹ Podle V. Frankla disponuje každý člověk neuvědomovanou vírou, transcendentálním nevědomím. Podle něj mají všichni lidé neuvědoměle intencionální vztah k Bohu, který může být neuvědomovaný, potlačený nebo skrytý.¹³⁰ Ateistický člověk má podle něj neuvědomovanou víru a smysl svého života v méně konkrétních pojmech, které Frankl nazývá kreativní hodnoty, prožitkové hodnoty a postojoyé hodnoty.¹³¹

Každý člověk si je vědom vlastní limitovanosti a nedokonalosti. Máme potřebu žít smyslný život, mít vlastní hodnotu, neotřesitelnou jistotu, která rozpustí náš strach a pochybnosti z vědomí naší konečnosti. Potřebujeme a hledáme vyšší smysl přesahující naše pozemské bytí. V základu našeho bytí leží neutěšitelná touha po Bohu¹³² a tím, že člověk Boha ztratil, ztratil rovnováhu, svůj duchovní střed¹³³. Zdá se, že potřeba Boha není lidskou slabostí, ale lidskou vlastností. Masaryk, věnující se duchovnímu stavu moderního člověka píše, že *dnešní člověk má chorobnou touhu vrhnout se někomu k nohám... k Bohu*¹³⁴. Každý člověk touží po jistotě na své cestě. Touha po vedení, smyslu, tvaru svého života, harmonii i přizpůsobení jsou člověku vlastní.¹³⁵

Vrátíme-li se k nejzákladnější potřebě člověka podle Larryho Crabba, který za ni považuje osobní význam (smysl, účel žití) a pocit dokonalého bezpečí,

---

RABAN, M. *Duchovní smysl člověka dnes*. Od objektivního k existenciálnímu a věčnému. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2008. s. 98, 130, 141, 178, 290

¹³⁰ Tamtéž, s. 273

¹³¹ Tamtéž, s. 134

¹³² Tamtéž, s. 277

¹³³ MASARYK, T. G. *Moderní člověk a náboženství*. 2. vyd. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000. s. 22

¹³⁴ Tamtéž, s. 21

¹³⁵ PONĚŠICKÝ, J. *Člověk a jeho postavení ve světě*. 1. vyd. Praha: Triton, 2006. s. 26

nejlépe na ně odpovídá existence osobního a pečujícího Boha. Stejně tak u C. S. Lewise je odpovědí na zdravý morální život odpověď Boha úplná, neboť Bůh dává člověku smysl a do jeho života harmonii a morální řád skrze svědomí.¹³⁶ K Bohu nás podle Rabana přivádí pouze sebekorozumění cestou touhy a lásky, nikoli cestou myšlení. Lidská touha je často přirovnávána k žízni. Když se Ježíš setkává se samařskou ženou u studny říká jí: *Každý, kdo pije tuto vodu, bude mít opět žízeň. Kdo by se však napil vody, kterou mu dám já, nebude žíznit navěky*¹³⁷. Říká tím, že každý, kdo odmítá Boha, bude žíznit a mít stále nenaplněnou touhu po něm. Kdo však Boha přijme, *tato voda, kterou Bůh člověku dá, se v něm stane pramenem, vyvěrajícím k životu věčnému*.¹³⁸

V. Frankl píše: *Pokud existuji, existuji vždy už ve vztahu k Bohu*.¹³⁹ Bůh dává člověku hodnotu a smysl, který zjevuje v dialogu mezi Já a Ty.¹⁴⁰ Zatímco logoterapie^{xix} existenci transcendentální reality pouze konstatuje, Bible píše, že se tato realita zjevuje pomocí Ducha svatého daného člověku Bohem. Pavel do Korintu píše, že se učíme moudrosti Boží, která je skryta v tajemství a kterou nemůže nevěřící poznat, protože se zjevuje skrze Ducha.¹⁴¹ *Nám však to Bůh zjevil skrze Ducha*.¹⁴²

Vztah s Bohem je intimní, možný prostřednictvím božské osoby v Ježíši Kristu.¹⁴³ Člověk ve vztahu k Bohu zažívá pocit bezpečí a začíná rozumět sám sobě. J. Poněšický píše, že nejdůležitější je vztahovost, vědomí, že Bůh je vždy s námi.¹⁴⁴

Přímou cestu k Bohu umožňuje modlitba. Modlitba je dialog, předpokládá posluchače. Je to *jediný akt lidského ducha, který je schopný zpřítomnit Boha jako*

---

¹³⁶ RABAN, M. *Duchovní smysl člověka dnes*. Od objektivního k existenciálnímu a věčnému. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2008. s. 114

¹³⁷ Jan 4:13-14, BIBLE. Český ekumenický překlad. 10. vyd. Česká biblická společnost, 1985.

¹³⁸ Jan 4:14, tamtéž

¹³⁹ FRANKL, V. E. *Der Leidende Mensch*, s. 232n, in RABAN, M. *Duchovní smysl člověka dnes*. Od objektivního k existenciálnímu a věčnému. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2008.

¹⁴⁰ RABAN, M. *Duchovní smysl člověka dnes*. Od objektivního k existenciálnímu a věčnému. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2008. s. 122

¹⁴¹ 1. Kor. 2:6-8, BIBLE. Český ekumenický překlad. 10. vyd. Česká biblická společnost, 1985.

¹⁴² 1. Kor. 2:10, tamtéž

¹⁴³ RABAN, M. *Duchovní smysl člověka dnes*. Od objektivního k existenciálnímu a věčnému. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2008. s. 136

¹⁴⁴ PONĚŠICKÝ, J. *Člověk a jeho postavení ve světě*. 1. vyd. Praha: Triton, 2006, s. 102

Ty. Máme silnou touhu se k někomu vztahovat. I nevěřící se v nejintimnějších rozmluvách se obrací na Boha, neboť modlitba je v nejvyšším smyslu slova úsilím po naplnění posledního smyslu.¹⁴⁵

Dnešní český člověk, jak ho vnímám, je především silně nedůvěřivý, zklamaný z náboženské praxe a zhýčkaný konzumem. Souhlasím s M. Rabanem, když píše, že se nevěřící člověk příliš neptá po transcendentálním hnutí smyslu ve svém svědomí, neboť se bojí ztratit pevnou půdu pod nohama. Často přiznává jistou formu transcendentna, hovoří o něčem nad námi, ale není si jistý, co tím myslí. Lidský vztah k transcenci je narušený, naše transcendentalita je potlačena, projevující se v neklidu srdce. Člověk je ovšem vybaven imanentní vůlí ke smyslu a má i vnitřní svobodu. *Člověk není nikdy zcela svobodný od podmínek, ale vždy svobodný k něčemu, k možným změnám.*¹⁴⁶

2.3.3 Mladý člověk v hledání smyslu

Podstatným úkolem adolescence je dosažení úrovně zralé a kultivované osobnosti. Základními aspekty tohoto procesu je individualizace a socializace. Dosahuje se sociální, biologické a osobnostní zralosti. Probíhá utváření a stabilizace sebepojetí, postojů, cílů, hodnotové orientace a to v interakci s okolním světem.¹⁴⁷ Připomeneme-li si charakteristiky dnešní doby (relativita hodnot, morální pluralismus, orientace na konzum), musíme uznat, že situace mladých lidí v dnešní době není vůbec jednoduchá, mají-li být zdravými a zodpovědnými lidmi.

Potřeba smyslu je v životech mladých lidí velice důležitá, i když bychom mohli z jejich chování mnohdy usuzovat, že je jim všechno jedno. Smysl má význam cíle a sebepojetí, to jak se člověk chápe v celku svého života, co tvoří jeho identitu. Smysl vytváří účel života a vede v životních plánech. Podle Frankla jsou to v první řadě mladí lidé pod 30 let, kteří trpí zdánlivě tak bezsmyslným

---

¹⁴⁵ RABAN, M. *Duchovní smysl člověka dnes*. Od objektivního k existenciálnímu a věčnému. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2008. s. 279-283

¹⁴⁶ Tamtéž, 115, 275, 289

¹⁴⁷ ČAČKA, O. *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2000. s. 229

životem.¹⁴⁸ Podle Rabana to, co dnešnímu mladému člověku tolik zalézá pod nehty, jsou *strasti bezesmyslného života*.¹⁴⁹

Již dříve jsem se zmínila, že dnešní mládež je v současnosti orientována spíše hédonisticky. Viktor E. Frankl uvádí, že princip slasti může být vyústěním frustrované vůli ke smyslu, která je kompenzována vůli k moci, či vůli ke slasti. Lukasová¹⁵⁰ například zjistila, že návštěvníci vídeňského zábavného parku jsou existenciálně nadprůměrně frustrováni¹⁵¹, postrádají smysl svého žití. Dnešní postmoderní dobu zážitků v tomto kontextu můžeme vysvětlit jako reakci na existenciální frustraci. Poněšický v této souvislosti mluví o aktivní postmoderní flexibilitě, kdy člověk, aby neupadl do deprese, vyhledává okamžité zážitky, vztahy, počítačové hry.¹⁵²

Frankl vysvětluje hédonistickou orientaci mládeže slastí, která zaujímá místo náležející smyslu. Slast se podle něj v našich životech, zvláště v životech mladých lidí stává cílem nikoli vedlejším účinkem naplněného smyslu, protože ho nemají. Vychází z tvrzení, že člověk ve své podstatě neusiluje o to, aby byl šťastný, ale o to, aby k tomu měl *důvod* (aby jeho konání bylo smysluplné). Jelikož tento důvod člověk mnohdy postrádá, *slast se stává jediným obsahem a předmětem pozornosti*¹⁵³ a člověk je zacílen ji dosáhnout, naplnit se jí. Místo určené smyslu naplňuje požitek slasti, která je dnes lehčeji ukojitelná a její hledání není tak frustrující. Ovšem, slast není schopna uspokojit člověka natrvalo, a tak čím více ji člověk hledá a vylepšuje, tím mu uniká, neboť jak uvádí Frankl: *vůle ke slasti není jen v rozporu se sebetranscendencí, nýbrž stojí v cestě sama sobě*.¹⁵⁴

Mladí lidé jsou velice emočně citliví a vše prožívají velice tragicky, impulzivně a intenzivně. Farková píše, že *nerozumí vnitřním stavům a sledují je*

---

¹⁴⁸ FRANKL, V. E. *Vůle ke smyslu*. Vybrané přednášky o logoterapii. Brno: Cesta, 1994. s. 115

¹⁴⁹ RABAN, M. *Duchovní smysl člověka dnes*. Od objektivního k existenciálnímu a věčnému. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2008. s. 165

¹⁵⁰ LUKASOVÁ, E. S. *Logotherapie als Persönlichkeitstheorie*. Disertace, Wien, 1971.

FRANKL, E. V. *Vůle ke smyslu*, s. 12

¹⁵¹ FRANKL, V. E. *Vůle ke smyslu*. Vybrané přednášky o logoterapii. Brno: Cesta, 1994. s. 12

¹⁵² PONĚŠICKÝ, J. *Člověk a jeho postavení ve světě*. 1. vyd. Praha: Triton, 2006, s. 22

¹⁵³ FRANKL, V. E. *Vůle ke smyslu*. Vybrané přednášky o logoterapii. Brno: Cesta, 1994. s. 13

¹⁵⁴ Tamtéž s. 12

s nejistotou a úzkostí¹⁵⁵. Dostávají se tak častěji do oněch mezních situací, které vedou člověka k otázce po transcendentálním smyslu života a zažívají existenciální úzkost a frustraci. Mladí jsou podle Frankla ve své původní vůli ke smyslu frustrováni. Ze smyslové prázdnoty unikají k braní omamných látek, díky kterým jejich svět nabývá na smyslnosti, ovšem falešné. Nezažívají smysl, nýbrž pouhý pocit smyslu. Riziko tkví v tom, že přestávají žít ve skutečném světě a hledat skutečný smysl.¹⁵⁶ Dalším projevem nenalezeného smyslu u mladých lidí je současně se rozvíjející styl „Emo“ libující si v pohrouženosti do vlastní subjektivity, v melancholii, náročné přecitlivělosti, v ponuřosti s pojením se smrtí a vedoucí k nihilismu s tendencemi k sebepoškozování až sebevraždě. Tento stav lidské duše vystihují slova T. G. Masaryka, pro něhož je dnešní člověk *bojem unavený, umdlelý, nervózní, rozčilený, nemá z života radosti plně a čerstvé – zoufá si proto velmi snadno a život samovolně opouští*.¹⁵⁷

*Ztrácíme-li se v labyrintu smyslu a hodnot, ztrácíme ve vlastních očích svou hodnotu. Kvůli těmto často těžko řešitelným problémům, které na nás stále znovu doléhají, máme sklon k sebenenávisti a pohrdání sebou samým.*¹⁵⁸ Erikson toto vývojové období shrnuje slovy: V žádném jiném stádiu životního cyklu nejsou si tak těsně blízko příslib objevení sebe sama a hrozba ztráty sebe sama.¹⁵⁹

Mladý člověk přes všechnu svoji potřebnou svobodu, potřebuje stejně naléhavě stabilizační oporu, někoho, kdo ho bude provázet, podepírat, přijímat a milovat bezpodmínečně a vždy, takový jaký je. Někoho s kým bude mít intimní vztah, kdo mu bude naslouchat a rozumět. Kdo mu dá pocit jedinečnosti, nezaměnitelnosti, jisté důležitosti. Mladý člověk hledá „pravdivé“ a „skutečné“. K tomu, aby mladý člověk mohl být skutečně vnitřně svobodný, potřebuje vědět, že jeho život má a bude mít smysl.

---

¹⁵⁵ FARKOVÁ, M. Věk dospívání – období přerodu dítěte v dospělého, *Vybrané kapitoly z psychologie*, 2. vyd. Praha: Univerzita J. A. Komenského, 2008, s. 185

¹⁵⁶ FRANKL, V. E. *Vůle ke smyslu*. Vybrané přednášky o logoterapii. Brno: Cesta, 1994. s. 17

¹⁵⁷ MASARYK, T. G. *Moderní člověk a náboženství*. 2. vyd. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 25

¹⁵⁸ RABAN, M. *Duchovní smysl člověka dnes*. Od objektivního k existenciálnímu a věčnému. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2008. s. 174

¹⁵⁹ FARKOVÁ, M. Věk dospívání – období přerodu dítěte v dospělého, *Vybrané kapitoly z psychologie*, 2. vyd. Praha: Univerzita J. A. Komenského, 2008, s. 191

Podle Tomáše Halíka je jádrem naší osobnosti a naší svobody osobní Bůh, který nás bezpodmínečně miluje a přijímá.¹⁶⁰ Bůh poskytuje člověku emoční kontakt, jistotu, přízeň, potvrzuje jeho individualitu a identitu, jeho potřebu po idealizaci, po vedení i oddání se mu a spolehnutí se na to, že Bůh ukáže správnou cestu, jak jednat, aby se v labyrintu světa neztratil. Vztah s ním má orientační, stabilizační, existenciální funkci¹⁶¹, ale najít ho musí každý sám.

Smysl nemůže být dán, musí být nalezen. U mladého člověka může v první fázi života smysl spočívat v orientaci na vlastnění.¹⁶² Naším úkolem je s žáky mluvit o smyslu a hledat ho s nimi, ne jim ho dávat a tím je moralizovat. Můžeme jim pomoci uskutečnit dílčí smysl, který je srozumitelný a přístupný, plněním konkrétních požadavků. Zkušenost smyslu má něco společného se sebepojetím, vědomím identity a kontinuity v životním procesu.¹⁶³ Vůle ke smyslu musí sama vyklíčit a klíčí, jakmile se mu nabídne nějaký smysl.¹⁶⁴

Dnešní mladý člověk uvažuje nad existencí Boha často v situacích, které jsou pro něho nějakým způsobem kritické. Pokud neprochází krizí, jeví se mu existence Boha jako přitažlivá nikoli však jako logicky možná představa. Častěji ovšem hodnotí existenci Boha jako nesmysl, hloupost. Neuvažují nad Bohem z hlediska racionality, připadá jim tato možnost iracionální, což může být častou příčinou odsunutí vlastní niterné potřeby sebetranscendence v dnešní pozitivisticky laděné době.

2.3.4 Škola a její přístup k duchovním potřebám

Ve školství je silněji znatelný institucionální proces sekularizace, který D. Václavík definuje jako oproštění politických a hospodářských rozhodnutí státu od

---

¹⁶⁰ HALÍK, 2003, s. 337. in: PONĚŠICKÝ, J. *Člověk a jeho postavení ve světě*. 1. vyd. Praha: Triton, 2006. s. 89

¹⁶¹ PONĚŠICKÝ, J. *Člověk a jeho postavení ve světě*. 1. vyd. Praha: Triton, 2006. s. 91n

¹⁶² FROMM, E. – SUZUKI, D. – DE MARTINO, R. *Zen-Buddhismus und Psychoanalyse*, Frankfurt 1972, s. 111, v: ¹⁶² RABAN, M. *Duchovní smysl člověka dnes*. Od objektivního k existenciálnímu a věčnému. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2008. s. 171

¹⁶³ RABAN, M. *Duchovní smysl člověka dnes*. Od objektivního k existenciálnímu a věčnému. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2008. s. 171

¹⁶⁴ FRANKL, V. E. *Vůle ke smyslu*. Vybrané přednášky o logoterapii. Brno: Cesta, 1994. s. 126

vlivu církve; vyvlastnění většiny církevního majetku a emancipace vzdělávání od náboženského dohledu.¹⁶⁵ Náboženská instituce ztratila dominantní postavení v náboženské interpretaci světa¹⁶⁶ a existenci člověka na základní škole vysvětluje pouze teorie evolucionismu. Škola tím utváří žákům sekularizované vědomí, které D. Lyon označuje jako *technologické vědomí, které nijak neosvětluje existenciální životní události žádnou náboženskou interpretací*.¹⁶⁷

Žák se tak povinně nesetkává v předmětech základního vzdělávání s výkladem lidské existence z hlediska křesťanského, z hlediska stvoření člověka a jeho smysluplném bytí.

Současný rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (RVP ZV) náboženství, které je významnou součástí lidského života i dnes, zmiňuje a nechává na učiteli, jak toto téma rozvine. S náboženstvím se setkáváme v kapitole Člověk a společnost RVP ZV, která se dále dělí na Dějepis a Výchovu k občanství. Celá problematika náboženství je vtěsnána do oddílu Dějepis a vztahuje se k islámu, křesťanství, husitství a reformaci. V oddílu Výchova k občanství najdeme pak zmínky o významných dnech a kulturních tradicích, z nichž ty nejvýznamnější jako Vánoce a Velikonoce a svátky 5. a 6. července mají náboženský obsah.¹⁶⁸

Náboženství jako předmět povinný se může učit jen na církevních školách. Na školách zřizovaných veřejným sektorem je tento předmět omezen na nepovinné předměty. Škola se sama rozhoduje, zda tento předmět realizovat či ne. Tento *nepovinný předmět náboženství může vyučovat pouze pověřený zástupce církve nebo náboženské společnosti, který splňuje předpoklady pro výkon činnosti*

---

¹⁶⁵ VÁCLAVÍK, D. *Náboženství a moderní česká společnost*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010, s.30

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 159

¹⁶⁷ LYON, D. *Ježíš v Disneylandu*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2002, s. 55

¹⁶⁸ VÚP PRAHA, *O zařazení náboženství do základních škol* [online]. [cit. 2010-01-28] Dostupné z: < <http://clanky.rvp.cz/clanek/o/z/1450/O-ZARAZENI-NABOZENSTVI-DO-ZAKLA-DNICH-SKOL.html/>>

*pedagogického pracovníka a to pouze v pracovněprávním vztahu ke škole.*¹⁶⁹
Škola do obsahu výuky dále nezasahuje.

Nejběžnější formou výuky religionistiky je její rozptýlení do několika předmětů. Např. do občanské výchovy, dějepisu, české a světové literatury a zeměpisu. Učitelům by pak měly být k dispozici kvalitní informace a metodika učení, jimiž prakticky jsou různě dostupné učební texty, které dostaly schvalovací doložku Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR (MŠMT ČR).^{xx}

Školní pojetí náboženství vyžaduje vyučovat neteologickou religionistiku. V souvislosti s požadavky EU na toleranci plurality názorů v náboženském přesvědčení je nutné informovat žáky o náboženství nepředpojatě, neutrálně jako o jevu společenského ale i osobního života člověka. Takto koncipovaná výuka by měla vést k občanské toleranci a k všestrannému dialogu.

Státní základní škola nerozvíjí člověka v jeho celistvosti tělo-duše- duch, nerozvíjí jeho duchovní stránku. Není na to připravena, ani to nepovažuje za důležité. Žák sice tuší tuto duchovní potřebu, ale nedává ji žádnou důležitost a často ji mylně považuje za projev slabosti. Cítí se nenaplněný a frustrovaný. Náboženství bychom měli učit tak, abychom ho neinstrumentalizovali a nefunkcionalizovali pouze pro dobrý psychický stav člověka¹⁷⁰, ale abychom v něm viděli také stále možnou cestu pro zodpovězení své existence a jeho smyslu.

---

¹⁶⁹ VÚP PRAHA, *O zařazení náboženství do základních škol* [online]. [cit. 2010-01-28] Dostupné z: < <http://clanky.rvp.cz/clanek/o/z/1450/O-ZARAZENI-NABOZENSTVI-DO-ZAKLADNICH-SKOL.html> >

¹⁷⁰ RABAN, M. *Duchovní smysl člověka dnes*. Od objektivního k existenciálnímu a věčnému. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2008. s. 198

3. Filosofické důkazy Boží existence

Tato část práce se soustředí na analýzu historických důkazů Boží existence. V první části budou představeny důkazy Boha podle M. Podzimka, v druhé části se budu věnovat důkazům Tomáše Akvinského a Immanuela Kanta a v poslední části bude předmětem úvaha nad otázkami dnešního člověka a nad důkazy jako součástí výuky žáků osmé a deváté třídy základních škol.

3.1 Analýza klasických důkazů Boha

➤ **Obecně máme pět klasických důkazů Boží existence¹⁷¹:**

▪ **Historický důkaz**

Za autora tohoto důkazu je považován představitel římského eklektismu, řečník, politik a spisovatel Marcus Tullius Cicero (106-43 př.n.l.).

Tento důkaz je založen na faktu, že představa o Bohu je společná všem lidem od nestarších dob po dnešní a projevuje se určitým způsobem ve všech kulturách. To předpokládá společnou příčinu, která v nás podněcuje otázku po Bohu a představy o něm. Touto společnou příčinou nemůže být nikdo jiný, než Bůh sám. Můžeme tedy říci, že *hledání Boha a jeho nacházení je důkazem o společném Stvořiteli, který touhu po komunikaci s Ním do duše člověka dal.*¹⁷²

Představa jediného Boha není všem kulturám vlastní. Nalezneme mnoho náboženských i nenáboženských systémů, které lidé povyšují nad svou existenci a uctívají ji. Tato tendence, poslouchat něco vyššího a řídit se tím se označuje jako *obedienční potence*. Toto tvrzení koresponduje s Franklovou potřebou sebetranscendence každého člověka a existencí transcendentálního nevědomí.

---

¹⁷¹PODZIMEK, M. *Syntéza věrouky*, 1. vyd. Liberec: Technická univerzita, 2008. s. 93-96 a COLE, P. *Filosofie náboženství*, 1. Vyd., Praha: Portál, 2003, s. 18-25

¹⁷²PODZIMEK, M. *Syntéza věrouky*, 1. vyd. Liberec: Technická univerzita, 2008. s. 93

▪ Ontologický důkaz

Tento důkaz je důkazem ze samotného *bytí*. Najdeme ho ve filosofických systémech stoického myslitele Kleanthese (331-232), scholastika Anselma z Canterbury (1003-1109) a racionalistů René Descarta (1596-1650) Barucha Spinozy (1632-1677) a Gottfrieda Wilhelma Leibnitze (1646-1716). Za autora je považován Anselm z Canterbury, který ho definoval ve svém spise Proslogion¹⁷³.

Tento důkaz je jediným argumentem a priori^{xxi}, který dokazuje existenci Boha z jeho definice. Je postaven na tezi, že každý člověk si může myslet nejdokonalější bytost, *jsoucno, nad nějž nelze myslet větší*¹⁷⁴. Tato bytost by nemohla být myšlena, pokud by skutečně neexistovala. Tato dokonalá bytost, kterou nemůžeme v její dokonalosti postihnout, nazýváme Bohem.

Tento důkaz byl často napadán, výraznými kritiky byli scholastik Tomáš Akvinský (1225-1274), jehož kritiku představím později, a německý osvícenec Immanuel Kant (1724-1804).

I. Kant vyvracel tento důkaz argumentem, že *existence něčeho ještě nemusí být nutně dokonalostí, neboť sto dolarů se ještě nestává dokonalějšími tím, když je máme, než když si je pouze myslíme*.¹⁷⁵ Existence podle něho není predikátem. Podle M. Podzimka je tato námitka oprávněná v případě, že jde o nahodilé skutečnosti, které být mohou, zároveň však nemusí. Existence Boha je však z principu *aseity*^{xxii} chápána jako *nutná existence*. Bůh tedy existuje nepodmíněně a jeho postatou je bytí samo o sobě.

Tento důkaz se stal předmětem soudobé analytické filosofie, modální logiky. Důkaz analyzovat P. Weingartner a došel k závěru, že tento důkaz neprokazuje existenci Boha, ale pouze logickou bezspornost pojmu Boha jakožto „toho, nad co většího nelze myslet“¹⁷⁶. Analýzou tohoto důkazu pomocí teorie „řečových aktů“^{xxiii} a „řečových her“^{xxiv} R. Wimmerem dochází k tvrzení, že Anselmův

---

¹⁷³ ANSELM z Canterbury: Fides quaerens intellectum. Kap.XV. Přeložila KARFÍKOVÁ, L. Praha: Kalich. s. 119

¹⁷⁴ ANSELM z Canterbury. in: COLE, P. *Filosofie náboženství*, 1. Vyd., Praha: Portál, 2003. s. 19

¹⁷⁵ KANT, I. in: PODZIMEK, M. *Syntéza věrouky*, 1. vyd. Liberec: Technická univerzita, 2008. s. 94

¹⁷⁶ WEINGARTNER, P. Wie schwach können die Beweismittel für Gotesbeweise sien. in: ONDOK, J. P. *Důkaz nebo hypotéza Boha?* 1. vyd. Svitavy: Trinitas, 1998. s. 27

důkaz je v jeho Proslogionu, spíše než důkazem Boží existence, vyznáním. Obháječi tohoto důkazů jsou Ch. Hartshorne, R. Descartes, podle něhož k esenci Boha nutně náleží jeho existence (Myslíme-li pojem Boha správně, musíme do něj zahrnout i jeho existenci.) a G. W. Leibnitz, který říká: *Jediný Bůh má tu výsadu, že musí existovat, je-li možný*¹⁷⁷. V Bibli čteme, že jméno Boha je: *Jsem, který jsem*¹⁷⁸, jeho jméno se tu rovná jeho bytí.

▪ Kosmologický důkaz

Nejlépe formuloval kosmologický důkaz antický filosof Aristoteles (384-322), později ho proslavil představitel vrcholné scholastiky Tomáš Akvinský. Tento důkaz dále rozvíjí Leibnitz.

Tento důkaz vychází z předpokladu, že každá existence věci v přírodě, musí být něčím nebo někým podmíněna. Jde o tzv. zákon dostatečné příčiny. *Jestliže jsou však skutečnosti podmíněné, povstale od jiného a tedy nahodilé, musí nutně existovat něco neomezeného, nepovstaleho, nutného, co je poslední příčinou a naprostou podmínkou pro všechno ostatní.*¹⁷⁹ Všechna hmotná jsoucna navíc vyjadřují pohyb, který předpokládá prvního hybatele, nazývaného Bohem (viz. důkazy T. Akvinského).

Proti tomuto důkazu bylo vzneseno několik námitek. Jednou z ní je například otázka: Je skutečně nutné, aby existovala prvotní příčina, když všechny důsledky mají zase své příčiny? Nastoleným problémem se stává kauzální řetězec, koloběh příčin a důsledků. Podle M. Podzimka je důležité změnit způsob tázání a neptat se po „dostatečné příčině“, nýbrž po „dostatečném důvodu“. K tomu aby nějaká věc či osoba mohla existovat, musí mít k tomu důvod, jinak by byla zbytečná.

Druhou přináší tzv. panteistické pojetí bytí. Z věcí kolem sebe vnímáme pohyb, změnu (proměna, vývoj, vznikání, zanikání). Panteistická teorie tvrdí, že se tento pohyb, tato změna týká pouze formy nikoli samotné podstaty věci. Bytí je

---

¹⁷⁷ LEIBNITZ, G. W. *Monadologie a jiné práce*. Praha: Svoboda, 1982, s. 163. in ONDOK, J. P. *Důkaz nebo hypotéza Boha?* 1. vyd. Svitavy: Trinitas, 1998. s. 29

¹⁷⁸ Exodus 3:14, BIBLE, 2009. Dostupné z

<http://www.biblenet.cz/app/bible/Exod/chapter/3?__fsk=1362079380>

¹⁷⁹ PODZIMEK, M. *Syntéza věrouky*, 1. vyd. Liberec: Technická univerzita, 2008. s. 94

v panteistickém pojetí pouze jedno, mající božskou a dokonalou podstatu, která se pouze různě projevuje (kámen, člověk). Nemusíme tudíž hledat žádnou prvotní příčinu, protože všechna jsoucna jsou ve své podstatě jedním. Panteistická teorie ovšem nevysvětluje, proč je tolik různých jsoucen a proč vznikají další. Toto pojetí podle M. Podzimka odporuje lidské zkušenosti a rozumu, který jasně rozlišuje různé kvality jednotlivých jsoucen a to především mezi nehmotnými (duchovními) a hmotnými. Dále konstatuje, že *každá věc se může projevovat pouze tak, jakou má podstatu*.¹⁸⁰

▪ Fysikoteleologický důkaz

Za původce tohoto důkazu můžeme považovat již íónského myslitele Anaxagora (500-428 př. n. l.). Dále ho nalezneme u Sokrata (469-399 př. n. l.) a Platóna (427-347 př. n. l.) a je často interpretovaný i v novověku.

Tento důkaz vychází zpozorování účelovosti, zacílenosti přírody. Vše smyslově vnímatelné vnímá rozum jako uspořádané, harmonické a účelné. Tato nechaotičnost, účelnost nutně předpokládá strůjce tohoto pořádku, který je *pořádkem sám v sobě – dokonalou bytostí*. Již Anaxagoras hledal za tímto krásným a účelně uspořádaným celkem světa vyšší princip, který nazval Nús.

Existují ovšem i takové věci, které pro nás postrádají účelnost (např. slepé střevo). To je jeden z námitek, proč tento důkaz odmítnout. Další námitkou je předpoklad, že jsoucna vždy nemusí nutně obsahovat účel a že se věci mohou dít i nezacíleně. Člověk má ovšem niternou potřebu hledat smysl, cíl dějů, věcí a konečně také svého života. Předpoklad, že by věci byli bezúčelné a bezsmyslné se vymyká rozumu člověka.

▪ Etikoteleologický důkaz

Důkaz týkající se mravního chování lidí formuloval německý osvícenský myslitel Imanuel Kant jako tzv. *postulát praktického rozumu*^{xxv}.

Tento důkaz úzce souvisí s důkazem předchozím. Každý člověk je si vědom jistých morálních pravidel, které by měl dodržovat nikoli pouze s ohledem na společnost ale proto, že jsou dobré. Podle psychologa L. Kohlberga jde o nejvyšší

---

¹⁸⁰ PODZIMEK, M. *Syntéza věrouky*, 1. vyd. Liberec: Technická univerzita, 2008. s. 94

stupeň vývoje morálky v člověku, tzv. *postkonvenční morálku*. Jejímž vrcholem je orientace člověka na zákony svědomí, univerzální etické principy, které odrážejí spravedlnost.¹⁸¹ Kant tento praktický zákon nazývá kategorickým imperativem. Jako lidé tedy vnímáme nadřazené zákony i svobodnou vůli je uposlechnout či nikoli. To ukazuje na nutnost jakéhosi zákonodárce, který tyto zákony stanovil a vložil do člověka. Nazýváme ho Bohem.

Podle M. Podzimka je třeba si uvědomit, že mravní zákony jsou kvalitativně rozdílné od ostatních principů a přírodních zákonů svým způsobem i obsahem. Mravní zákony dávají člověku pocit jisté důstojnosti a úcty ke člověku a proto je člověk vždy nadřazuje jiným zákonům a principům a při zásadní volbě dává člověku přednost před ostatními jsoucný. Také jedině morálnímu zákonu dokáže dát člověk přednost před vlastním prospěchem a to i v mezních situacích ohrožující život. *Pouze člověk dokáže před zachováním sebe sama nebo alespoň své integrity dát přednost mravním zákonům...To lidstvo přivádí k poznání, že nutně musí existovat Nejvyšší bytost, která je dokonalostí toho, co mravní zákony jen zrcadlí – zcela mravní a absolutně svobodná.*¹⁸²

3.2 Vybraní filozofové a jejich důkazy Boha

Ve středověké filosofii vznikají první pokusy o systematické a logicky koherentní dokazování Boží existence. Tyto důkazy měly prokázat, že teologická tvrzení mají racionální základ a racionální interpretaci.¹⁸³ Důvodem byla tehdejší potřeba reflektovat a přesně formulovat teologické obsahy pro apologetické polemiky mezi školami a potřeba obrany ortodoxní teologie proti různým tvrzením. Důkazem toho je například Tomášova *Summa* proti pohanům.¹⁸⁴ Filosofie sloužila v období scholastiky jako nástroj teologie.

---

¹⁸¹ BALCAR, K. *Úvod do studia psychologie osobnosti* s. 1. vyd. Praha. SPN, 1983. 232 s. 86n

¹⁸² PODZIMEK, M. *Syntéza věrouky*, 1. vyd. Liberec: Technická univerzita, 2008. s. 96

¹⁸³ ONDOK, J. P. *Důkaz nebo hypotéza Boha?* 1. vyd. Svitavy: Trinitas, 1998. s. 26

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 25n

3.2.1 Tomáš Akvinský

➤ Život

Tomáš Akvinský, syn hraběte Landulfa z Aquina, se narodil 1225 a patří do období vrcholné scholastiky. Studoval na univerzitě v Neapoli a roku 1244 vstoupil do dominikánského řádu. Dále pokračoval ve svých studiích v Paříži a v Kolíně nad Rýnem. Jeho učitelem byl teolog Albert Veliký. V roce 1252 se vrátil jako učitel do Paříže a v roce 1274 zemřel při cestě na lyonský koncil.¹⁸⁵

Mezi nejvýznamnější díla T. Akvinského patří „Suma teologická“ napsaná 1266-1273 (dokončená jeho žákem) a „Suma proti pohanům“ napsaná v letech 1259-1264.¹⁸⁶

➤ Filosofické uvažování

T. Akvinský byl přesvědčen, že existence Boha je dokazatelná pomocí rozumových úvah. K takovému poznání Boha ovšem potřebujeme pravdivé pravdivého poznání přirozených věcí (T. Akvinský je empirik), protože v teologickém mluvení o něm používáme pojmů a kategorií vztahujících se k našemu přirozenému světu. T. Akvinský zastával názor, že existuje zákonitě uspořádaná říše a že ji můžeme poznat. Podle něj jsme schopni pravdivého a objektivního poznání.¹⁸⁷ Nad poznáním se však ještě klene nadpřirozená pravda (trojjedinost Boha, vzkříšené Ježíše Krista), do níž nelze proniknout přirozeným myšlením. Tyto pravdy můžeme přijmout jen na základě víry prostřednictvím Božího zjevení. Tato křesťanská pravda rozum přesahuje, ale není s tím v rozporu. Pravda může být pouze jedna, neboť pochází od Boha a tak mezi vírou a věděním nemůže nikdy nastat rozpor. Filosofie může sloužit pouze k odhalování těch pravd, které jsou rozumu přístupné. Nemůže prokázat nadpřirozené pravdy, ale může oslabovat protikladné argumenty. Tomáš Akvinský píše: „Protože naše víra

---

¹⁸⁵ STÖRIG, H. J. *Malé dějiny filosofie*, 11. vyd. Praha: Zvon, 1991. s. 185 a LANE, T. *Dějiny křesťanského myšlení*. 1. vyd. Praha: Návrat domů, 1996. s. 111

¹⁸⁶ STÖRIG, H. J. *Malé dějiny filosofie*, 11. vyd. Praha: Zvon, 1991. 510 s. 186

¹⁸⁷ AQUIN, T. *Summe der Theologie I*, s. 82. in: STÖRIG, H. J. *Malé dějiny filosofie*, 11. vyd. Praha: Zvon, 1991. 510 s. 187

rozum přesahuje, nelze ji nezvratnými rozumovými důvody dokázat; protože je však pravdivá, a tedy s rozumem nikoli v rozporu, nemůže být takovými rozumovými důvody ani vyvrácena.“¹⁸⁸

Učení T. Akvinského bylo později nazváno jako tomismus. Podle J. Piepera¹⁸⁹ je tomismus syntézou aristotelismu a křesťanské teologie. Na tomismu byla dále budována přirozená teologie jako nauka o Bohu opírající se nikoli o Zjevení, ale o přirozené argumenty rozumu. Toto učení se stalo oficiální filosofií dominikánského řádu a bylo dlouhou dobu představitelem křesťanské filosofie. V 19. a 20. století zažil tomismus svou renesanci, když byl encyklikou Aeterni Patris Lva XIII. předepsán r. 1897 pro výuku na teologických učilištích a doporučen k novému studiu katolických filozofů. Vznikla novotomistická teze, která se snaží sjednotit křesťanský obraz světa vytvořený T. Akvinským s výsledky moderní vědy. Děje se tak v rámci novoscholastiky, která je rozšířena především v Itálii, Francii, Belgii a Německu.¹⁹⁰

➤ **Důkazy Boží existence**

První pokusy o racionální dokazování existence Boha nalézáme již u Augustina. Pro něj byly racionální výpovědi o Bohu pouze dodatečnou reflexí zjevených pravd skrze víru. Podle T. Akvinského lze existenci Boha prokázat rozumem a odvodit ji ze zjevných skutečností. V tomto směru Tomáš odmítá ontologický důkaz Anselma z Canterbury. Tvrdí, že ten, kdo slovo Bůh chápe stejně jako Anselm, z toho ještě nemusí pochopit, že tímto označením je míněno, že také existuje a že věta Bůh existuje, není podle Tomáše pravdou, která by člověku byla jasná (evidentní sama sebou) ani vrozena. Tato pravda musí být teprve dokázána.¹⁹¹

---

¹⁸⁸ AQUIN, T. Von der Begründung des christlichen Glaubens gegen Sarazenen usw. in: STÖRIG, H. J. *Malé dějiny filosofie*, 11. vyd. Praha: Zvon, 1991. 510 s. 187n

¹⁸⁹ PIEPER, J. Was heisst Philosophieren? Kösel Verlag, München 1967. in: ONDOK, J. P. *Důkaz nebo hypotéza Boha?* 1. vyd. Svitavy: Trinitas, 1998. s. 24

¹⁹⁰ ONDOK, J. P. *Důkaz nebo hypotéza Boha?* 1. vyd. Svitavy: Trinitas, 1998. s. 30-33 a Storig 187n

¹⁹¹ STÖRIG, H. J. *Malé dějiny filosofie*, 11. vyd. Praha: Zvon, 1991. 510 s. 188 a ONDOK, J. P. *Důkaz nebo hypotéza Boha?* 1. vyd. Svitavy: Trinitas, 1998. s. 27

Ve své Sumě teologické uvádí pět spolu souvisejících důkazů Boží existence¹⁹², opřených o metafyzický princip kauzality. Tomášovy premisy vycházejí ze zkušenostních dat, jsou a posteriori, mají induktivní charakter, to, co Aristoteles nazval EPAGOGÉ (=návod). Konkrétní jevy nás přivádějí k obecnému. Tomáš tyto důkazy nazývá cestami.

▪ **Důkaz z pohybu^{xxvi} (změny)**

Tento první důkaz je založený na předpokladu nehybného, neměnného hybatele. Ze smyslové zkušenosti je jisté, že něco je v tomto světě pohybováno a *je nemožné...aby něco vzhledem k témuž a týmž způsobem pohybovalo a bylo pohybováno, čili aby se samo pohybovalo.*¹⁹³ Vše, co se pohybuje, je pohybováno něčím jiným. Není ovšem možné jít takto až do nekonečna, tudíž nutně musíme dojít k prvnímu pohybujícímu, které již není ničím pohybován, a tím rozumíme Boha.

▪ **Důkaz z příčiny**

Tento druhý důkaz je důkaz kosmologický, založený na předpokladu prvotní příčiny. V celém smyslovém světě je patrný řád působících příčin. Každé bytí je podmíněno, jinak řečeno, má svou příčinu v bytí jiném. Nic nemůže být samo sobě příčinou, neboť *by to muselo být dříve, než to samo je.*¹⁹⁴ Tak hledáme příčiny věcí, ovšem nemůžeme jít až do nekonečna, tudíž je nutné přijmout myšlenku první působící příčiny, kterou nazýváme Bohem.

▪ **Důkaz z nutnosti**

Tento třetí důkaz předpokládá existenci nutné bytosti. Zde také po řetězu hledání nutného docházíme k závěru, že musí existovat něco, co má svou nutnost ze sebe sama, a tím myslíme Boha.

---

¹⁹² STÖRIG, H. J. *Malé dějiny filosofie*, 11. vyd. Praha: Zvon, 1991. 510 s. 188n a ONDOK, J. P. *Důkaz nebo hypotéza Boha?* 1. vyd. Svitavy: Trinitas, 1998. s. 30

¹⁹³ STÖRIG, H. J. *Malé dějiny filosofie*, 11. vyd. Praha: Zvon, 1991. 510 s. 188

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 188

▪ **Důkaz ze stupňů bytí**

Již jsme uvedli, že každé bytí je závislé na jiném bytí. Tento čtvrtý důkaz předpokládá hierarchii tohoto bytí, jež je neustále podmiňováno. Nutně musí existovat bytí nepodmíněné, které je na vrcholu této hierarchie bytí a nazýváme ho čistým aktem. Existuje samo o sobě, je dokonalé, nekonečné a nutné pro začátek veškerého dalšího bytí. Podle Ondoka vychází tento *důkaz z fenoménu menší a větší pravdivosti věcí, která vede k závěru, že existuje nejvyšší stupeň pravdivého, neboť pravda a bytí si odpovídají.*¹⁹⁵

▪ **Důkaz z účelného uspořádání přírody, harmonie**

Pátým důkazem je důkaz teleologický, který předpokládá postulát plánu. Vše co jest, spěje k cíli. *Pozorujeme totiž, že některé věci, které nemají poznání, totiž přírodní tělesa, jsou činné pro cíl, což vyplývá z toho, že jsou vždycky nebo velmi často činné tímž způsobem a dosahují toho, co jest nejlepší. Je proto zřejmé, že k cíli dospívají nikoli náhodou, nýbrž z úmyslu dospět k cíli.*¹⁹⁶ Tyto věci, které nemají poznání, musí být přirozeně k cíli vedeny někým, kdo poznání má. Musí tedy existovat rozumová bytost, která řídí tyto věci, a tu nazýváme Bohem.

Akvinský se nepokoušel dokázat Boha jako stvořitele světa. Souhlasil s Aristotelem, že časovou konečnost světa nelze dokázat (tu stvoření předpokládá). Tvrdil, že časový počátek světa je znám pouze ze zjevení.¹⁹⁷

Podle T. Akvinského má funkce důkazů Boha spíše odstranit překážky víře v Boha a ukázat pojem Boha jako možný, než dokazovat existenci Boha. Píše: *„Důvody, které jsou od světců uváděny jako důkazy pravd víry, nejsou demonstrativní, ale jakýmisi přesvědčeními (persuasiones), která manifestují, že*

---

¹⁹⁵ ONDOK, J. P. *Důkaz nebo hypotéza Boha?* 1. vyd. Svitavy: Trinitas, 1998. s. 30

¹⁹⁶ AQUIN, T. *Summe der Theologie I, 2,3.* in: STÖRIG, H. J. *Malé dějiny filosofie*, 11. vyd. Praha: Zvon, 1991. 510 s. 189

¹⁹⁷ ONDOK, J. P. *Důkaz nebo hypotéza Boha?* 1. vyd. Svitavy: Trinitas, 1998. s. 32n

*to, co se předkládá k víře, není nemožné*¹⁹⁸. Důkaz tedy nevede k závěru, že Bůh existuje, ale že možnost jeho existence není sporná. Je to tedy důkaz v oslabeném smyslu, avšak z epistemologického hlediska není zbytečný.¹⁹⁹

Ondok píše, že důkazy T. Akvinského jsou přesvědčivé pro toho, pro koho je přesvědčivá Aristotelova metafyzika a její principy. Mezi kritiky Tomášových důkazů patří např. B. Pascal, který proti Bohu, který je v Tomášově podání abstraktní, stavěl Boha živého, tak jak ho popisuje Bible. P. Davies, jehož zdrojem kritiky byl aristotelský pojem kauzality. A. Kenny, který vytýká Tomášovi, že se jeho argumentace opírá o Aristotelovu metafyziku nebo např. Immanuel Kant, který napadal důkaz z pohybu.

3.2.2 Immanuel Kant

➤ Život

Immanuel Kant se narodil 22.4.1724 v Královci (dnes Kaliningrad) jako syn sedláře. Díky matce se seznámil s pietismem^{xxvii}. Studovat sedm let v královeckém Fridericianu. Poté studoval na univerzitě v Královci především filosofii a přírodní vědy. Po devět let byl domácím učitelem, v roce 1755 se stává docentem a o patnáct let později profesorem logiky a metafyziky. Na univerzitě v Královci učil logiku, metafyziku, zeměpis, antropologii, přirozenou teologii, morálku a přirozené právo. Zemřel 12.2.1804.²⁰⁰

Mezi jeho díla patří např. „Kritika čistého rozumu“ (1781), „Základy k metafyzice mravů“ (1785), „Kritika praktického rozumu“ (1788), „Kritika soudnosti“ (1790).²⁰¹

---

¹⁹⁸ AKVINSKÝ, T. S.th. II-II, q.1, a.5 ad 2. in: ONDOK, J. P. *Důkaz nebo hypotéza Boha?* 1. vyd. Svitavy: Trinitas, 1998. s. 28

¹⁹⁹ ONDOK, J. P. *Důkaz nebo hypotéza Boha?* 1. vyd. Svitavy: Trinitas, 1998. s. 28

²⁰⁰ STÖRIG, H. J. *Malé dějiny filosofie*, 11. vyd. Praha: Zvon, 1991. 510 s. 277n

²⁰¹ Tamtéž, s. 279

➤ Filosofické uvažování

Immanuel Kant je posledním představitelem osvícenství. Kantův filosofický vývoj se dělí na předkritické a kritické období. Ve filosofickém dokazování Boha je jeho dílo důležitým mezníkem. Kant byl přívržencem tehdejší leibnizovsko-wolffovské filozofie dogmatického realismu, pro který byl zdroj poznání pouze v rozumu, nikoli ve zkušenostech a východiskem pro ně byla metafyzika. V této „předkritické“ době se Kant pokouší formulovat logicky dokonalý důkaz Boha v duchu tradiční ontologie, jak ji shrnul jeho předchůdce Ch. Wolf. Kant odmítá Anselmův ontologický důkaz, jak bylo zmíněno v předchozí kapitole. Základem jeho důkazu je, jak uvádí J. P. Ondok, úsudek, že ontologická možnost předchází existenci. Tuto možnost není možné popřít. K nutnému bytí dochází ve dvou krocích. Za prvé, s každou existencí je spojena předchozí možnost a za druhé, musí tedy bezpodmínečně něco existovat, neboť jinak by byla zrušena veškerá možnost, což je nemožné.²⁰² Vlivem empirika J. Locka ovšem začíná I. Kant pochybovat o zdrojích poznání a vypracovává takzvanou „kritiku čistého rozumu“ v níž rozděluje kmeny lidského poznání na smyslovost a rozvažování, které spolu v poznání spolupůsobí. Těmto zdrojům poznání je nadřazen rozum, který se přirozeně snaží z poznatků vytvořit dokonalou jednotu, jež je vedeno idejemi (regulativními principy), které dávají rozvažování pravidla, jak má postupovat. V našem nitru nás tyto ideje usměřňují k cíli poznání. Jde o ideji duše (psychické jevy spojuj tak, jako by jejich základem byla jednota – duše), ideji světa (Máš nekonečnou řadu podmíněných jevů spojovat tak, jako by jejich základem byla nepodmíněná jednota – svět) a idea Boha (Máš myslet tak, jako by vše, co existuje, mělo jednu první nutnou příčinu – božského Stvořitele). Ideje při použití rozumu vznikají nutně, neobsahují rozpor, ale nemůže jim odpovídat nějaká možná zkušenost, tzn. nelze na těchto idejích dokazovat Boží existenci. Rozum podle Kanta nemůže dokázat metafyzické ideje, jako jsou Bůh, svoboda, nesmrtelnost, ale zároveň je nemůže ani vyvrátit. V této „kritické“ periodě odmítá

---

²⁰² ONDOK, J. P. *Důkaz nebo hypotéza Boha?* 1. vyd. Svitavy: Trinitas, 1998. s. 46n

Kant důkazy Boha založené na premisách tradiční ontologie a nahlíží na tuto otázku z hlediska své „kritiky praktického rozumu“.²⁰³

➤ **Idea Boha**

Člověk nejen že je bytost poznávající, používá svůj rozum teoreticky, ale je také člověkem jednajícím, využívá svůj rozum prakticky. Kant se v této oblasti zkoumá, jak postupuje náš praktický rozum v jednání a dochází k závěru, že všeobecným principem našeho chování je kategorický imperativ. Vysvětlím zde několik důležitých souvislostí.

Naše vůle v jednání je buď určována zákony v nás (autonomní zákony) nebo zákony mimi nás (heteronomní). Z heteronomie nelze získat žádný nutný a všeobecně platný princip jednání, proto je potřeba hledat obecný princip řídící naše jednání v oblasti autonomní. Jednání jednotlivce by se měla řídit zásadou (maximou), ale vůli každého člověka by měl určovat praktický zákon. Ten má charakter požadavku. Žádá nás, jak máme jednat, ale nenutí nás. Kant tyto zákony nazývá imperativy. Imperativ může být podmíněný (hypotetický), který platí všeobecně, ale podmíněně (např. tvrzení: Chceš-li být zdravý, přestaň kouřit! platí jen tehdy, záleží-li nám na našem zdraví) a nepodmíněný, již zmíněný kategorický, který platí všeobecně a nepodmíněně. Kategorické imperativy jsou tudíž všeobecné platné zákony, které má v sobě každý člověk zprostředkované svědomím a na kterých – jako jediných – by měla být založena etika. S existencí mravního zákona Kant zároveň předpokládá existenci svobodného rozhodnutí. Vůle člověka musí být svobodná. Kant vysvětluje, že v mravním jednání jsme pozdviženi do nadsmyslového světa, kde nepůsobí zákon kauzality, který by námi mohl ovládat, a tak jsme zcela svobodni v jednání. Mravní zákon nám říká, co je dobré - a tím je podle Kanta dobrá vůle. Záleží na každém člověku, s jakým motivem činí v důsledku dobrou věc (z dobré vůle či pro vlastní prospěch). Mravní zákon nás také nutí jednat podle mravního příkazu bez ohledu na

---

²⁰³ STÖRIG, H. J. *Malé dějiny filosofie*, 11. vyd. Praha: Zvon, 1991. 510 s. 283-294 a ONDOK, J. P. *Důkaz nebo hypotéza Boha?* 1. vyd. Svitavy: Trinitas, 1998. s. 45

náklonnost k tomu či onomu. *Zjevuje život nezávislý na animálnosti i na celém smyslovém světě.*²⁰⁴

Jistotu existence Boha, kterou nám nemůže dát rozum čistý, nám dává rozum praktický. Podle Kanta *není konsekventní mravní jednání možné bez víry ve svobodu, nesmrtelnost a Boha. Ten, kdo jedná mravně, svým jednáním projevuje, že v ně věří – i když je snad teoreticky popírá. Mravní jednání je praktické uznání Boha.*²⁰⁵

Morálka je u Kanta původnější než náboženství. Podle něj je náboženství poznáním našich povinností jako příkazů Boha, které jsou stanoveny morálním zákonem. Náboženství tak ukazuje, že tyto povinnosti jsou do našeho rozumu vloženy a to Bohem. Morálka je ovšem jen jedna, náboženství mnoho. Které je to správné? Podle Kanta musí být náboženství přezkoumáno, *aby se oddělilo pravé od nepravého*. Ve spise „Náboženství v mezích pouhého rozumu“ takové zkoumání provádí. Jeho mezí je i zde přesvědčení, *že to, co může být jen předmětem víry, nesmí být vydáváno za dokazatelné vědění*. Pojednává o následujících tématech:

- I. O existenci zlého principu vedle dobra, neboli o radikálním zlu v lidské povaze;
- II. o boji dobrého principu se zlým o vládu nad člověkem;
- III. o vítězství dobrého principu nad zlým a založení Boží říše na zemi;
- IV. o pravé a nepravé službě pod vládou dobrého principu neboli o náboženství a nepravém náboženství.

a dochází k závěru, že jediné mravně dokonalé je náboženství křesťanské.²⁰⁶

Mezi kritiky Kanta patří například Schopenhauer.

---

²⁰⁴ STÖRIG, H. J. *Malé dějiny filosofie*, 11. vyd. Praha: Zvon, 1991. s. 294-297

²⁰⁵ tamtéž, s. 298

²⁰⁶ Tamtéž, s. 298n

3.3 Filosofické důkazy pro žáky základních škol

Na základní škole, jak jsme četli v kapitole 2.3.4., se v náboženské výchově vyžaduje vyučovat neteologická religionistika. Důkazy Z. Akvinského jsou ovšem teologické a směřují k jedinému Bohu. Mohou se z pozice požadavků EU jevit jako nevhodné a zavádějící. Když vezmeme v úvahu Rabanův názor, že cesta k Bohu je cestou touhy a lásky nikoli cestou myšlení, jeví se tyto důkazy jako nedostačující k lidskému ovlivnění v této oblasti. Neboť otázka Boha je otázkou emocionální, a u mladých lidí zvláště, je mylné se domnívat, že by se tyto racionální důkazy mohly stát prostředkem k náboženské manipulaci. Aristoteles píše: *Prvotní a pravdivé je to, co je přesvědčivé ne prostřednictvím něčeho jiného, ale samo sebou.*²⁰⁷

Filosofické důkazy nemají žáka přesvědčit o existenci Boha, ale mají jim pomoci odhlédnout od domněnky, že existence Boha je iracionální, což je i cílem samotných důkazů.

Filosofické důkazy Boha jsou náročné na abstraktní uvažování. Pracují s pojmy, které žák na základní škole nezná. Jsou často kritikou a v dnešní době ani jako důkazy nedostačují. Přesto bych chtěla zkusit využít jejich potenciálu k zajímavé a tvůrčí činnosti. Tyto důkazy se budu snažit co nejvíce zjednodušit a přiblížit žákům názorně prostřednictvím běžných věcí a situací, které je obklopují a se kterými se všichni setkávají. Poté je možné využít určité abstrakce, ke které jsou žáci v tomto věku vybaveni.

Z hlediska vývoje poznávacích funkcí dítěte označuje J. Piaget věk mezi 12-14 lety jako *stadium formálních logických operací*. Dítě je schopné vytvářet logické závěry, vytváří vztahy mezi pojmy a ověřuje si je, je schopné výměny myšlenek.²⁰⁸ Podle Farkové dosahuje poznávací oblast mládeže v tomto věku vyššího stupně myšlení, které popisuje následovně:

---

²⁰⁷ ARISTOTELES, *Topiky: organon V*. 1. vyd. Praha: Academia, 1975, s. 25, in: ONDOK, J. P. *Důkaz nebo hypotéza Boha?* 1. vyd. Svitavy: Trinitas, 1998. s. 37

²⁰⁸ FARKOVÁ, M. *Vybrané kapitoly z psychologie*, 2. vyd. Praha: Univerzita J. A. Komenského, 2008, s. 175

- Používají pojmy, které nejsou závislé na bezprostřední realitě, jsou obecnější a abstraktnější
- Při řešení problémů neužívají jen jedno řešení, ale uvažují o možných alternativách, které zkouší, hodnotí a posuzují jejich pravděpodobnost
- Vytváří domněnky, které nemusí být opřeny o reálnou skutečnost, jsou pouze hypotetické, i ty však testují
- Dokáže aplikovat logické operace myšlení
- Dokáže „myslet o myšlení“ – vytvářet soudy o soudech
- Objevují se častěji mravní soudy²⁰⁹

V tvořivosti se dále vyznačuje uvážlivostí, odpovědností, vytrvalostí, zkušeností i odborností.

Vidíme, že žáci jsou již v tomto věku vybaveni ke složitější a abstraktní myšlenkové činnosti.

Základním předpokladem pro prezentaci filosofických důkazů Boha žákům osmé a deváté třídy je skutečnost, že žáci o tématu Boha přemýšlejí, že se ptají po jeho existenci a že jsou toho hlavně schopni. Poté se filosofické důkazy Boha jeví jako přínosné a smysluplné. Pro samotnou konstrukci vyučovacích hodin, ve kterých se budu snažit postihnout důkazy Boží existence srozumitelnou formou, budu vycházet především z toho, co žáky inspiruje k přemýšlení o Bohu a ze zjištění, na které duchovní otázky (pokládají-li si je) by chtěli získat odpověď. Dalším určením pro volbu důkazů bude jejich složitost a možnost zjednodušení. I když jsou žáci v tomto věku schopni určité abstrakce, některé důkazy nejsou zcela vhodné pro kreativní činnost v hodinách (např. ontologický důkaz).

V této kapitole jsme analyzovali filosofické důkazy Boží existence. To, zda žáci o Bohu přemýšlí, co je podnětem, a na co se ptají, to bude předmětem další kapitoly.

---

²⁰⁹ FARKOVÁ, M. Vybrané kapitoly z psychologie, 2. vyd. Praha: Univerzita J. A. Komenského, 2008, s. 186

PRAKTICKÁ ČÁST

4. Otázky současného člověka

Lidé v České republice se často deklarují jako „bez vyznání“. Mladí lidé zaujímají nejnižší podíl v počtu věřících. Severní Čechy jsou statisticky „nejateističtější“. Jsou dnešní mladí lidé zejména v této oblasti Čech opravdu ateističtí? Přemýšlejí o Bohu, když je jim dnes vlivem informačních a komunikačních technologií přehlušována podle P. Saka transpersonální sféra? Ptá se dnešní člověk po jeho existenci? Mají vůbec potřebu získávat odpovědi na otázky přesahující naši racionalitu? A na co se ptají?

Lidé si již od počátku věku kladli otázky, zda je něco nad námi. Hledali vyšší principy, vyšší moc. Jak jsme se dozvěděli, potřeba sebetranscendence je člověku vlastní. Člověk touží mít transcendentální jistotu bezpečí a pocit smyslu své existence a svého úkolu zde.

Scholastická filosofie se jako první pokusila rozumem osvětlit existenci Boha. Snažila se dokázat, že víra v Boha a rozum nejsou v rozporu, že nás naopak rozum utvrzuje v tom, co je předmětem víry. Je pro dnešního člověka otázka existence Boha otázkou, která postrádá rozumnost, smysl a je pouze momentálním záchvěvem slabosti a pomatení, anebo tento předpoklad vnímají zcela reálně? Na tyto a další otázky se pokusím odpovědět z výsledků následujícího výzkumu, který bude předmětem této kapitoly.

V první části bude představen předvýzkum, v další části hlavní výzkum s interpretací výsledků a závěr bude věnován shrnutí získaných poznatků, z jejichž obsahu budu vycházet pro tvorbu dvou vyučovacích hodin, které by měly srozumitelně představit filosofické důkazy Boha.

4.1 Předvýzkum

Předvýzkum jsem zvolila z potřeby zjistit, co žáci osmých a devátých tříd základní školy vnímají pod pojem Boha, jak rozumí Bohu ve vztahu k člověku a světu.

➤ Charakteristika předvýzkumu

Průzkum byl uskutečněn v rámci průběžné praxe v Libereckém kraji na necírkevní, státní základní škole s názvem: *Základní škola Jablonec nad Nisou, Pasířská 72, 466 01 Jablonec nad Nisou* v časovém období duben-květen 2009.

▪ Charakteristika souboru respondentů

Vzhledem ke zkoumanému tématu jsou respondenty žáci pouze osmých a devátých tříd necírkevní základní školy ve věku od 13-15 let. Předpokládaný počet respondentů: 80.

▪ Cíle výzkumu

Zjistit, zda jsou žáci schopni přemýšlet o tématu Boha.

Zjistit, jak vnímají vztah Bůh – svět, Bůh – člověk.

Zjistit, kým pro ně Bůh je a jaké mu připisují vlastnosti.

▪ Technika výzkumu

Pro tento průzkum byla zvolena nepřímá metoda sběru dat prostřednictvím slohové práce, kterou žáci psali na zadané téma. Jako slohový útvar byla zvolena úvaha, z důvodů možností, které nabízí – širší a volnější vyjádření s vlastním pohledem na dané téma.

▪ Metodika výzkumu

Analýza jednotlivých úvah s pokusem o vyvození objektivnějšího závěru.

▪ **Organizace výzkumu**

Úvahy byly zadávány mnou i učitelem českého jazyka a literatury v rámci průběžné praxe na výše uvedené základní škole. Toto téma bylo zadáno ve třech třídách, v jedné osmé a ve dvou devátých. Téma úvahy a jeho problematika nebyla žákům nijak osvětlována, ani s nimi nebyla diskutována. Důvodem byla snaha, aby žáci sami uchopili tento problém a vyjádřili se k němu z té myšlenkové pozice, ve které se právě nachází bez předchozího možného ovlivnění názoru spolužáků. Žáci byli k napsání této práce na začátku hodiny motivováni a bylo s nimi provedeno krátké slohové cvičení na zopakování úvahy jako slohového útvaru.

▪ **Téma úvahy: „Kdybych byl Bohem“**

Toto téma jsem zvolila ze dvou důvodů. Za prvé jsem předpokládala, že téma úvahy „Existuje Bůh?“, která by byla k mému předvýzkumu vhodnější, může být pro ně náročné bez předchozí debaty o problému a za druhé jsem chtěla zjistit, jak žáci pojmají vztah Boha ke světu a člověku a kdo pro ně Bůh je.

4.1.1 Vyhodnocení

Počet respondentů: 56

Tato analýza ses pokouší podat obecný náhled na chápání Boha a jeho pozice respondenty. Toto shrnutí myšlenek žáků vystihuje pouze ty body, které jsou předmětem výzkumu, a podává obraz většinových názorů a myšlenek žáků. Nezabývá se výjimečnými názory, které se ve větší či menší míře odlišují.

➤ **Kým je Bůh a jaké má vlastnosti?**

V úvahách si žáci nejčastěji představovali Boha jako toho, který má především neomezenou moc, je tedy všemohoucí, dále je vševědoucí a je pouze jeden. Jen v několika málo žáků se zmiňovalo ve své úvaze o více Bozích. Vnímali Boha jako toho, ke kterému se lidé modlí. Bůh je ten, kdo může pomoci. Zajímavé je, že Bohu ve větší míře nepřipisují spravedlivé jednání. Žáci se často

ptali, co by být jím jedli, jak by vypadali, kde by bydleli. Žáci vnímají Boha jako osobu nikoli jako ducha. Pro většinu z nich má Bůh vlastnosti Boha křesťanského.

➤ **Jak vnímají vztah Bůh – člověk?**

Boha žáci často vnímají jako někoho, kdo je v nebi a kouká dolů na zem, jak lidi žijí. Bůh vidí zlé chování lidí a ví o každém člověku. Může dát člověku všechno, co potřebuje. Většina respondentů se vyjádřila, že by nechtěla mít pozici Boha. Vnímají ji jako velice náročnou a nevděčnou. I když uznávají Boží všemohoucnost, uvědomují si vlastní nedostatečnost a zříkají se takové zodpovědnosti, jakou má Bůh. Nechtějí jím být i z důvodu – což je zajímavé – že by je lidi neměli rádi: *Ale stejně bych nechtěla být Bůh, protože nemá asi moc kamarádů*²¹⁰. *Obdivovali by mě lidé?*²¹¹ Také reflektují lidskou nevíru v Boha: *Kdybych byl Bůh, tak bych nikomu nepomáhal, protože polovina lidí by ve mně nevěřila.*²¹² Zajímavý je taktéž pohled na Boha jako na oběť za lidské chyby: *Na Boha se svaluje spousta viny, za kterou většinou stojí lidský faktor.*²¹³ Často se ptají, kde asi Bůh je, zdali v nebi, či mezi lidmi, neuvažují jeho všudypřítomnost. Také neuvažují modlitbu k Bohu jako dialog. Bůh je pro většinu ten, kdo všechno ví, zná, může, slyší, ale kdo s lidmi nekomunikuje. Jeho roli vnímají jako pečovatelskou o lidi, i když pochybují o tom, že tak Bůh činí.

➤ **Jak vnímají vztah Bůh – svět?**

Pokud se zamýšlí nad existencí Boha, svět vnímají jednoznačně jako stvořený, do kterého Bůh zasahuje. Boha jako toho, který se o všechno stará (proto by také někteří nechtěli být v jeho pozici, neboť by to znamenalo velkou zodpovědnost). Svět vnímají nejčastěji jako nespravedlivý, špatný. Bohu se často připisuje vina za současný stav věcí, neboť žáci myslí Boha jako Stvořitele a všemohoucího. Většina z těch, kteří připouštějí existenci Boha, vnímají svět jako dobrý (dobře stvořený, nic by neměnili) a zlo v něm jako důsledek špatného

---

²¹⁰ Žákyně 15 let

²¹¹ Žák 14 let

²¹² Žák 15 let

²¹³ Žák 15 let

chování lidí: *Já osobně bych svět neměnil k lepšímu, protože lidé si za všechno utrpení můžou sami*²¹⁴.

➤ Co by žáci změnili?

Pokud se žáci stylizují do jeho pozice, první nejčastější změnou by byla náprava světa, nastolení míru, potrestání zlých lidí a zajištění spravedlnosti (Bohu žáci většinou nepřipisují vlastnost spravedlnosti) a lásky: *Zlepšil bych životní úroveň, opravil rozbité, napravoval zlo a zlepšil povahu lidí, aby se měli rádi a neválčili mezi sebou*²¹⁵. Objevuje se u nich touha po dokonalém světě. Zároveň si kladou otázky, zdali by dokázali vytvořit lepší svět. Většinou uvádí, že ne. Vnímají, že to, co vidí kolem (přírodu, nebe, hvězdy), přesahuje jejich myšlení, vnímají složitost světa. Žáci mají nejčastěji potřebu měnit věci k lepšímu, vnímají, že současný stav světa není dobrý. O polovinu méně je těch, kteří by pozici Boha využili hlavně pro svůj vlastní prospěch.

➤ Otázky na existenci Boha

Uvedu zde některé otázky: *Kdo má nad námi moc? Kdo nás řídí v našich činech?*²¹⁶ *Kdo řídí náš osud?*²¹⁷ *Nastává ale stejně důležitá otázka, jestli Bůh existuje.*²¹⁸ *A vůbec, věříme v Boha? Myslím, že Bůh neexistoval. Je to věc názoru, ale klademe si otázku, jak tedy vznikl svět, slunce a další divy.*²¹⁹ Z těchto otázek můžeme vyčíst, že motivem pro ptaní se na existenci Boha je vyšší moc, morálka, náš život jako cesta a vznik země a vesmíru. K tomu uvedu ještě názor věřící respondentky: *Někdo si jistě pokládá otázky: Je Bůh? Vidí nás? Já si však tyto otázky nepokládám. Věřím v Boha.*²²⁰ To odpovídá názoru Viktora Frankla, který ve své knize *Vůle ke smyslu* píše, že pro věřícího jsou otázky po Boží existenci a

---

²¹⁴ Žák 15 let

²¹⁵ Žák 14 let

²¹⁶ Žákyně 15 let

²¹⁷ Žákyně 13 let

²¹⁸ Žákyně 13 let

²¹⁹ Žákyně 14 let

²²⁰ Žákyně 14 let

důkazy o tom rouháním. Další respondentka píše: *Stejně jsem přesvědčená, že Bůh není a jestli je, jak vypadá? Jsou nějaké důkazy? Ne nejsou!*²²¹

Žáci většinou uvádí, že v Boha nevěří nebo že spíše neví. Jejich důvody, které bylo možno postřehnout, jsou např. nespravedlivý a špatný svět nebo chybění důkazů.

Na poslední otázku tohoto předvýzkumu, zda jsou žáci schopni přemýšlet o tématu Boha, je odpověď kladná. Ale jsou o něm schopni uvažovat v určitých mezích. Většinou o Bohu uvažují v otázkách dobra a zla a v otázkách po původu světa a vesmíru.

4.2 Hlavní výzkum

➤ Charakteristika výzkumu

Průzkum byl uskutečněn v Ústeckém kraji, okrese Děčín kraji na následujících necírkevních, státních základních školách:

- ZŠ Josefa Vohradského, T.G. Masaryka 687, 407 77 Šluknov
- ZŠ Rumburk, Tyršova 1066/2, 408 01 Rumburk (dále jen „Rumburk 1“)
- ZŠ U Nemocnice, U Nemocnice 1132/5, 408 01 Rumburk (dále jen „Rumburk 2“)
- ZŠ Jiříkov, Moskevská 740, 407 53 Jiříkov
- ZŠ Velký Šenov, Mírové náměstí 440, 407 78 Velký Šenov

v časovém období leden-únor 2010.

▪ Charakteristika souboru respondentů

- Respondenti jsou opět žáci osmých a devátých tříd necírkevních, státních základních škol. Předpokládaný počet respondentů: 250.

---

²²¹ Žákyně 14 let

▪ **Cíle výzkumu**

- Zjistit, zda žáci osmých a devátých tříd základní školy přemýšleli někdy o Bohu (nezkoumá přesvědčení, zda je žák věřící či nevěřící).
- Zjistit z jakých důvodů žáci o Bohu přemýšlí.
- Zjistit, zda se učitelé ve výuce zmiňují o Bohu a v jakých předmětech se nejčastěji žáci s pojmem Boha setkávají.
- Zjistit, jaké otázky si žáci pokládají, zda jsou předmětem jejich otázek věci duchovní, jako je existence nějakého transcendentna, smysl života apod.

▪ **Technika výzkumu**

Pro tento průzkum byla zvolena nepřímá metoda sběru dat prostřednictvím dotazníků. Tato metoda byla zvolena především z časových důvodů.

▪ **Metodika výzkumu**

Zpracování dotazníků podle otevřených či uzavřených otázek. Vypracování grafu z uzavřených otázek, analýza otevřených otázek, pokus o vyvození možného závěru.

▪ **Organizace průzkumu**

Anonymní dotazníky byly předány učitelům občanské výchovy²²² osmých a devátých tříd. Vyučující byli vždy seznámeni s cíli dotazníků a jejich strukturou. Byli požádáni, aby žákům vysvětlili, že dotazník nezkoumá náboženské přesvědčení ani otázku víry, ale pouze otázku existence nějakého Boha. Byli vybídnuti, aby žákům zdůraznili, že se jedná o anonymní dotazník a aby se snažili napsat všechny své myšlenky. Byla jim nabídnuta možnost, zadat dotazník jako práci domů, kde by žáci nad tématem mohli uvažovat ve větším klidu. Pokud by s žáky vyplňovali dotazník v rámci výuky, byli požádáni, aby navodili příjemnou atmosféru k vyplňování dotazníků. Vyplňování dotazníku měla předcházet krátká motivace. Vyplnění dotazníku bylo provedeno žáky doma či v rámci výuky za nepřítomnosti autorky.

---

²²² Předpokládala jsem, že učitel občanské výchovy má k tématu Boha či náboženství ve výuce nejblíže.

▪ **Struktura dotazníku²²³**

Dotazník je uveden informacemi o průzkumu a jeho cíli. Navazuje kontakt s respondentem a ujišťuje ho o anonymitě dotazníků. Vybízí k pravdivým odpovědím.

Dále dotazník obsahuje 4 otázky, které na sebe logicky nenavazují. Jsou sestaveny podle obtížnosti.

Dotazník je ukončen poděkováním a popřáním úspěchů v dalším studiu. Je uvedeno jméno autorky dotazníku a studovaná vysoká škola.

▪ **Konstrukce otázek**

Otázky jsou formulované srozumitelně s ohledem na věk respondentů. Jsou postaveny neutrálně, nejsou sugestivní, neobsahují cizí ani těžko srozumitelná slova. Otázky jsou uzavřené i otevřené.

První otázka se skládá ze dvou podotázek - jedné uzavřené a na ni navazující otevřené. Zjišťuje vztah respondenta k otázce existence Boha a příčiny jeho zamyšlení nad touto otázkou.

Druhá otázka je uzavřená, ale nevyčerpává všechny možnosti, proto nabízí i kolonku „jiný“. Dotazuje se na vyučovací předměty, ve kterých se žák dovídá o Bohu.

Třetí otázka je otevřená. Vybízí respondenta k zamyšlení nad okolním světem i nad sebou samým a zjišťuje, na jaké otázky by chtěl respondent získat odpověď.

Čtvrtá otázka je také otevřená. Nevybízí respondenta k nutnému vyplnění, nabízí volný prostor ke spontánnímu vlastnímu vyjádření k tématu Boha. Cílem této otázky je zjistit nepředpokládané a zajímavé informace od respondentů.

▪ **Upřesnění pojmu Bůh**

Z předvýzkumu je patrné, že téměř všichni žáci Boha pojímají Boha v tradičním křesťanském pojetí, jako Boha všemohoucího, vševědoucího a aktivně zasahujícího do života lidí a chodu světa, který stvořil.

---

²²³ Dotazník, viz. Přílohy s. 122

- **Stanované předpoklady**

Předpoklad č. 1

Předpokládá, že žáci přemýšlí o existenci Boha.

Předpoklad č. 2

Předpokládá, že příčinou přemýšlení o Bohu není škola, církevní organizace ani křesťanské symboly a svátky.²²⁴

Předpoklad č. 3

Předpokládá, že žáci většinou nesetkávají v předmětech s pojmem Boha.

Předpoklad č. 4

Předpokládá, že žáci si pokládají otázky související s duchovním životem.

4.2.1 Vyhodnocení

- **Charakteristika zkoumaného souboru**

Zkoumaný soubor má 204²²⁵ respondentů bez rozlišení pohlaví ve věku 13-15 let. Hodnoceny jsou odpovědi žáků osmých a devátých tříd bez rozlišení třídy.

- **Analýza výsledků**

- **Hypotéza č. 1: Žáci přemýšlí o Bohu.**

(otázka č. 1a) – Přemýšlel/a si někdy o tom, jestli je nějaký Bůh?)

Počet odpovědí: 204

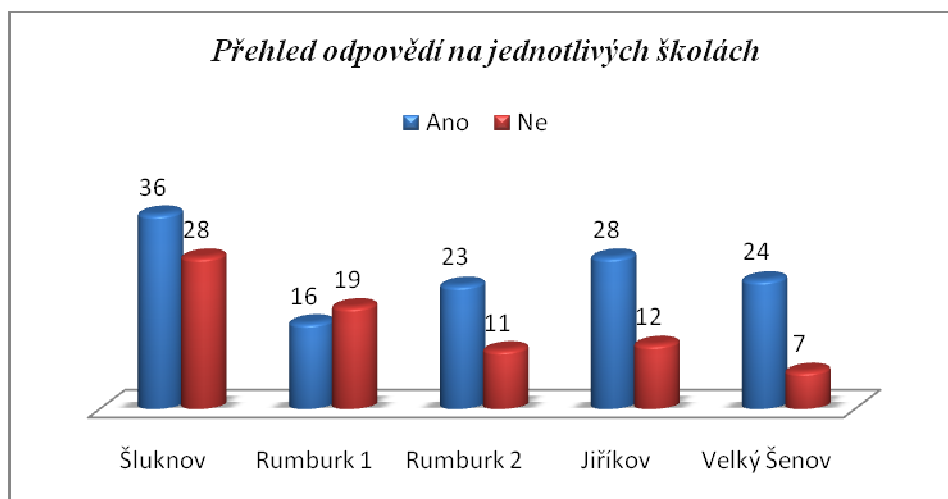
Nezodpovězených otázek: 0

Zodpovězených otázek: 204

---

²²⁴ Tento předpoklad je formulován na základě tendencí dnešní doby – odklon od tradičních církví, vyprazdňování symbolů, eklektismus.

²²⁵ Tabulka 6, viz. Přílohy s. 113

Z grafu je patrné, že většina žáků odpověděla kladně. Tedy – někdy přemýšlela o existenci Boha. Výjimkou je jen jedna z pěti základních škol – Rumburk 1, kde se záporné odpovědi převyšují kladné o tři hodnoty. Největšího rozdílu mezi kladnými a zápornými odpověďmi získala základní škola V. Šenov. V procentuálním zastoupení²²⁶ na této škole kladně odpovědělo 77% dotazovaných respondentů. Na ZŠ Jiříkov odpovědělo kladně 70% respondentů, na ZŠ „Rumburk 2“ 68% respondentů, na ZŠ Šluknov 56% respondentů a na ZŠ „Rumburk 1“ 46% respondentů.

Celkově²²⁷ na všech školách 62% (=127) žáků uvedlo, že někdy přemýšleli o Boží existenci, 38% (=77) uvedli, že o Bohu nikdy nepřemýšleli. Z těchto výsledků můžeme vyvodit závěr, že nadpoloviční většina žáků již někdy přemýšlela o existenci Boha. Podle těchto výsledků je tedy mylné se domnívat, že žáci o Bohu nepřemýšlí. Toto téma, jak vidíme, není žákům osmých a devátých tříd vzdálené ani cizí.

²²⁶ Grafy 4-8, viz. Přílohy s. 117n

²²⁷ Graf 9, viz. Přílohy s. 119

- **Hypotéza č. 2: Hlavní příčinou přemýšlení o Bohu není škola, církevní organizace ani křesťanské symboly a svátky.**

(otázka č. 1b – Co tě k tomu vedlo?)

Počet odpovědí typu ANO: 127

Nezodpovězených otázek: 1

Na úvod bych chtěla zmínit limity hodnocení této otázky. Je nutné si uvědomit, že odpovědi respondentů nejsou vždy přesným vyjádřením a že témata rozdělená v tabulce odpovědí mohou být skrytě obsažena i v ostatních otázkách a mohou se tak do jisté míry překrývat. Nelze z některých odpovědí zcela abstrahovat to, co tím žáci chtějí všechno říci. Proto berme toto zhodnocení jako orientační.

Podle tabulky²²⁸ vypracovaných odpovědí na otázku: Co tě k přemýšlení o Bohu vedlo? je zřejmé, že žáci o Bohu nejčastěji přemýšlí, pokud se setkají s někým, kdo je věřící, ať už jde o rodinné příslušníky, kamarády, spolužáky nebo o známé osobnosti. Tuto odpověď uvedla pětina respondentů.

Druhým nejčastějším důvodem byla tzv. dlouhá chvíle, kdy respondenti uváděli, že o existenci Boha nejčastěji přemýšlí z nudy, jen tak, nebo uváděli, že neznají důvod. Tuto druhou nejčastější příčinu přemýšlení o Bohu můžeme vysvětlit pomocí Frankova přesvědčení, že každý člověk disponuje neuvědomovanou vírou, tzv. transpersonálním nevědomím a neuvědomovaným vztahem k Bohu a pomocí názoru Petra Saka, že v digitalizujícím se světě je transpersonální sféra „přehlušována“ mediální a virtuální realitou. Když je člověk v klidu, může více vnímat svou transpersonální sféru osobnosti. Otázka Boha úzce souvisí se smyslem a směrem našeho života a často se nám, jak se zdá, vynořuje ve chvílích samoty a klidu.

Třetí nejčastější odpovědi byli různé životní situace jako: životní těžkosti a problémy, nehody, možnosti umřít, neúspěchy, úspěchy, pomoc v problémech, štěstí, náhoda aj. Převažovaly negativní zkušenosti. Potvrzuje se zde obecný fakt,

---

²²⁸ Tabulka 7, viz. Přílohy s. 114

že se člověk ptá po Bohu v situacích, kdy zažívá strach a ve kterých vnímá, že je zde něco, co ho přesahuje.

Na čtvrtém místě je otázka smrti se zastoupením bezmála 12%. Žáci se ptali: *Co je po smrti?*²²⁹ *Proč se rodíme, když umřeme?*²³⁰ Psycholožka Michalčáková k výskytu otázky smrti u mladistvých píše: *S dokončováním separačně-individuačního procesu dochází v období dospívání k nárůstu zájmu o otázky týkající se smrti a smrtelnosti člověka a ke zvýšenému výskytu strachů spojených s touto oblastí. Smrt jako symbol konečného odloučení představuje pro dospívající důležité téma, kterému je v tomto věku věnována zvýšená pozornost*²³¹. Otázka smrti je úzce spojena s otázkou smyslu života, která byla v pořadí šestou nejčastější odpovědí, žáci se ptali: *Jaký je lidský osud, úděl?*²³² *Proč žiju?*²³³ V tomto věku se u mladistvých zvyšuje frekvence filosofických diskuzí o smyslu života a smrti, které mají výrazný spirituální kontext.²³⁴ Jak jsme již psali v kapitole 2.3.3., i mladiství mají potřebu jistoty bezpečí, hodnoty a smyslu. Žák 9. třídy píše: *Proč jsme tu? Na tuto otázku se snažím najít odpověď, ale když něco najdu, je to jen o vývoji lidstva.*

Další frekventovanou příčinou, která stojí za zmínku je otázka po vzniku života a Země (7,1%). Žáci se často ptali, kdo stvořil člověka, zvířata, věci, jak vznikl život apod. Je zajímavé, že tuto otázku si mladí pokládají, i když se v předmětech učí evoluční teorii. Přírodu jako takovou uvedlo jako příčinu přemýšlení o Bohu pouze 2% respondentů. Tyto dvě otázky se do jisté míry překrývají. Žáci se ptají po vzniku člověka, zvířat, přírody a zároveň uvádí, že pohled na přírodu a přírodní jevy je vede k otázce po existenci Boha.

Z dalších příčin pak žáci nastejno, v zastoupení 4,8%, uvedli média, kde viděli nějaký film, pohádku, zprávy či dokument; otázku hříchu a přání, které si respondent přál splnit, či se mu již vyplnilo. Deprese a špatná nálada měla

---

²²⁹ Žákyně 14 let, ZŠ Jiříkov

²³⁰ Žák 15 let, ZŠ Velký Šenov

²³¹ MICHALČÁKOVÁ, R. Strachy v období dospívání, *Strachy v období rané adolescence*, 1. vyd. Brno: Společnost pro odbornou literaturu – Barrister & Principal, 2007, s. 45n

²³² Žák 14 let, ZŠ Rumburk 2

²³³ Žák 14 let, ZŠ velký Šenov

²³⁴ MICHALČÁKOVÁ, R. Strachy v období dospívání, *Strachy v období rané adolescence*, 1. vyd. Brno: Společnost pro odbornou literaturu – Barrister & Principal, 2007, s. 32

zastoupení 4%.; víra jako taková 3,2%; chtít zjistit pravdu a již zmíněná příroda 2,4%; se zastoupením 1,6% žáci uváděli vlastní zájem o toto téma, Bibli, vlastní víru. Nejmenší frekvenci s 0,8% měly odpovědi nazvané jako zázraky, učení ve škole, vlastní křest a projev papeže.

Předpokládanou hypotézu můžeme ve světle tohoto výzkumu považovat za vysoce pravděpodobnou. Učení ve škole jako příčinu přemýšlení žáků o existenci Boha uvedl jeden člověk ze 126. Křesťanské svátky a církevní organizace, neuvažujeme-li věřící lidi jako církev, ale jako jednotlivé osoby, se kterými se žáci setkali či setkávají, neuvedl nikdo. Křesťanské symboly, můžeme-li za ně považovat Bibli, uvedli dva lidé. Jistým pramenem této křesťanské symboliky mohou být pohádky, filmy apod. řazených pod kategorii média, které uvedlo 6 respondentů. Závěrem můžeme s určitou mírou jistoty říci, že respondenti nejčastěji přemýšlí o Bohu nikoli z důvodu existence církevních a křesťanských tradic, svátků a symbolů, ale ze situací a setkání s věřícími lidmi v běžném životě.

▪ **Hypotéza č. 3: Žáci se většinou nesetkávají v předmětech s pojmem Boha.**

(otázka č. 2 – Mluvili jste někdy ve škole o možnosti, jestli Bůh je nebo není a proč? V jakých předmětech?)

Počet odpovědí: 204

Nezodpovězených otázek: 0

Zodpovězených otázek: 204

Z celkového počtu respondentů 62% uvedlo,²³⁵ že se s pojmem Boha setkali alespoň v jednom předmětu. Zbytek, 38% respondentů, uvedlo, že se otázkou Boha v žádném předmětu nezabývali. Předpoklad, že se žáci o Bohu ve škole nedovídají, není pravdivý. Nejvíce se o Bohu žáci dovídají v předmětu občanská výchova,²³⁶ kterou uvedla téměř polovina respondentů, kteří na předchozí otázku

---

²³⁵ Graf 10, viz. Přílohy s. 119

²³⁶ Graf 11, viz. Přílohy s. 120

odpověděli kladně. Druhým nejčastějším předmětem byl dějepis. S menší frekvencí žáci uváděli český jazyk, přírodopis, fyziku a zeměpis.

▪ **Hypotéza č. 4.1: Žáci si pokládají otázky související s duchovním životem.**

(otázka č. 3 – Když se podíváš kolem sebe, na přírodu, na vztahy lidí, na svůj vlastní život, na jaké otázky by si chtěl/a získat odpověď?)

Třetí otázku, která má ověřovat čtvrtou hypotézu, jsem rozdělila na dvě vyhodnocení podle toho, jak žáci odpovídali v první otázce dotazníku. Mimo získání pravděpodobnosti stanovené hypotézy mě zajímalo, zda je mezi respondenty, kteří někdy přemýšleli o Bohu, a mezi těmi, kteří o něm nepřemýšleli, nějaký viditelný rozdíl v otázkách, na kterou by chtěli získat odpověď.

Odpověď typu ANO: 127

Nezodpovězených otázek: 30

Zodpovězených otázek: 97

Z respondentů,²³⁷ kteří na něco chtěli získat odpověď (97 žáků), uvedlo 69 z nich (71%) alespoň jednu otázku duchovního rázu. Ty budou předmětem následující analýzy. Ostatních 28 respondentů (29%) uvedlo otázku praktického ladění, např.: Kdy se vdám/ožením? Kolik budu vydělávat? apod.

Respondenti, kteří uváděli otázky laděné duchovně,²³⁸ nejčastěji psali, že by chtěli vědět, proč je na světě tolik špatných věcí, proč se lidi k sobě špatně chovají apod. Otázku výskytu morálního zla by chtělo zodpovědět 27,5 % žáků. Farková k tomuto tématu píše, že morálka adolescentů je morálkou absolutní. To znamená, že přijaté morální normy jsou platné pro všechny a za všech okolností a kompromis je vnímán jako polovičatost, zbabělost. Uvádí, že v tomto věku vzniká obrovská citlivost na jakoukoli míru nespravedlnosti, odsouzení, lži a že

---

²³⁷ Graf 12, viz. Přílohy s. 120

²³⁸ Tabulka 8, viz. Přílohy s. 115

absolutismus je často zdrojem konfliktů s okolím, ale také zdrojem častého zklamání.²³⁹ Další nejfrekventovanější otázky se týkaly vzniku života a stvoření Země, na tuto otázku by chtělo odpověď 26,1% žáků. Další dvě otázky se zastoupením 21,7% jsou otázka smyslu života a života po smrti. Jak jsme se již výše dozvěděli, tyto otázky spolu úzce souvisí. Zde vidíme, že mají stejné zastoupení v kladených otázkách. Další otázkou bylo poznání vlastností Boha (15,9%). S 5,8% jsou zastoupeny otázky o zjištění Boží existence a spravedlnosti.

▪ **Hypotéza č. 4.2: Žáci si pokládají otázky související s duchovním životem.**

(otázka č. 3 – Když se podíváš kolem sebe, na přírodu, na vztahy lidí, na svůj vlastní život, na jaké otázky by si chtěl/a získat odpověď?)

· **Odpověď typu NE: 77**

Nezodpovězených otázek: 13

Zodpovězených otázek: 64

Z těch,²⁴⁰ co na tuto otázku odpověděli, 32 žáků (50%) uvedlo alespoň jednu otázku duchovního ladění. Dalších 19 žáků (30%) chtělo získat odpověď na nějakou praktickou otázku a 13 žáků (20%) reagovalo na tuto otázku negativně. Zajímavé je, že u žáků, kteří někdy přemýšleli o Bohu, se takové reakce nevyskytovaly. Zajímavější ovšem bude srovnání otázek duchovního rázu mezi těmito skupinami respondentů.

Respondenti,²⁴¹ kteří uvedli otázku, která se netýká duchovního zaměření (32 žáků), byla nejčastější otázka smyslu života: *Proč jsem vlastně tady?*²⁴² (31,3%). Další otázka se ptala po vzniku života a stvoření Země (28,1%). Následovala otázka po posmrtném životě (25,0%), po výskytu morálního zla

---

²³⁹ FARKOVÁ, M. Věk dospívání – období přerodu dítěte v dospělého, *Vybrané kapitoly z psychologie*, 2. vyd. Praha: Univerzita J. A. Komenského, 2008, s. 188

²⁴⁰ Graf 13, viz. Přílohy s. 121

²⁴¹ Tabulka 9, viz. Přílohy s. 115

²⁴² Žák 15 let, ZŠ Rumburk 2

(21,8%) a poslední byla otázka po existenci spravedlnosti (3,6%) stejně jako u předchozí skupiny respondentů.

Zajímavé je, že žáci, kteří někdy přemýšleli o Bohu, uváděli nejčastěji otázku po výskytu morálního zla. Ovšem žáci, kteří nikdy nepřemýšleli o Bohu, primárně postrádali smysl života (celá jedna třetina z nich) a otázka po výskytu morálního zla u nich byla na předposledním místě. Je možné se domnívat, že žáci, kteří přemýšlejí o existenci transcendentna, nabývají jakéhosi smyslu života a jejich vnímání se začíná soustředit na otázku dobra a zla, zatímco žáci, kteří neuvažovali existencí transcendentna ve svém životě otázku dobra a zla tolik neřeší, neboť nenaplnují potřebu základnější. Poměrně stejně se u obou skupin umístila otázka po vzniku života a stvoření světa a otázka po posmrtném životě. Žáci, kteří nikdy nepřemýšleli o Bohu, vůbec neuváděli, že by chtěli vědět, zda existuje, popřípadě, jaké má vlastnosti. Tyto typy otázek u nich na rozdíl od první skupiny chybí. Můžeme se domnívat, že tyto respondenti mají více utlumenou svou transpersonální potřebu projevující se ve větším postrádání smyslu a menší vnímavosti dobra a zla.

Co se týče předpokládané hypotézy, můžeme říci, že se jeví jako pravdivá. Žáci si pokládají otázky související s duchovním životem člověka. Pokud nebudeme rozlišovat respondenty podle toho, zda někdy přemýšleli o Bohu či ne, z celkového počtu 161 žáků uvedlo otázku laděnou duchovně 101 z nich (60%).²⁴³

▪ **Otázka č. 4**

(Zde můžeš napsat cokoli, co tě k tématu ještě napadne, co tě zajímá, nebo můžeš napsat nějakou vlastní zkušenost. Máš volný prostor pro to se vyjádřit k tématu Boha. Pokračovat s psaním můžeš i na druhé straně.)

Ve čtvrté otázce se většinou žáci vyjadřovali, zda v Boha věří či ne, uváděli důvody svého názoru, popřípadě psali nějaké osobní zkušenosti.

---

²⁴³ Graf 14, viz. Přílohy s. 121

Ti, co uvedli, že nad existencí Boha nikdy nepřemýšleli, uváděli v této otázce, že na Boha nevěří (a ani nebudou), že je jeho existence „blbost“ a že je toto téma nezajímá: *O Bohu jsem nikdy nepřemýšlela a ani nebudu, já na něj nevěřím.*²⁴⁴ *Nevěřím v Boha, jsem materialista.*²⁴⁵ *Blbost! Na Boha věřej jenom slaboši a věřej, že je tam někdo nahoře zachrání!*²⁴⁶ *Bůh neexistuje, je to blbost, a když se v něj věří, stejně vám nepomůže.*²⁴⁷ *Kdyby byl Bůh – nejsou války.*²⁴⁸ *Nic mě k tomuto tématu nezajímá.*²⁴⁹ Nejvíce takto negativních odpovědí napsali žáci ze Základní školy Rumburk 1, u které jako jediné nadpolovina žáků uvedla, že nikdy nepřemýšlela o Bohu. Další školou byl Jiříkov, Šenov a poté Rumburk 2.

U respondentů, kteří někdy přemýšleli o Bohu, se také vyskytovaly otázky, že je existence Boha nesmyslná: *Je to blbost!!! Neba mě to!*²⁵⁰ *Myslím si, že Bůh není, že je to v minulosti výmysl člověka.*²⁵¹ *Bůh je blbost.*²⁵² Tyto odpovědi uváděli nejčastěji opět žáci Základní školy Rumburk 1. Ti co uváděli, že nevěří, psali: *Bůh je zajímavé téma a zajímá mě to ještě teď, ale v Boha nevěřím, ale až ho uvidím, tak možná uvěřím.*²⁵³ *V Boha nevěřím, ale neodsuzuji ty, co věří.*²⁵⁴ Zcela negativní postoj k Bohu jako např.: *Já prostě v Boha nevěřím a Bůh mě absolutně nezajímá.*²⁵⁵, psali respondenti, kteří byli nějakým způsobem zklamaní ze životních situací (onemocnění v rodině, nenávist...). Dále žáci uvažují nad možnou existencí Boha či vyšší moci a ptají se, co bude po smrti: *Možná, že existuje.*²⁵⁶ *Co je po smrti, jestli Bůh opravdu je?*²⁵⁷ *Co bude po smrti třeba?*²⁵⁸

---

²⁴⁴ Žákyně, ZŠ Jiříkov

²⁴⁵ Žák, ZŠ Rumburk 2

²⁴⁶ Žák, ZŠ Rumburk 1

²⁴⁷ Žák, ZŠ Rumburk 1

²⁴⁸ Žákyně, ZŠ Rumburk 1

²⁴⁹ Žákyně, ZŠ Rumburk 1

²⁵⁰ Žákyně, ZŠ Rumburk 1

²⁵¹ Žákyně, ZŠ Rumburk 2

²⁵² Žákyně, ZŠ Rumburk 1

²⁵³ Žák, ZŠ Velký Šenov

²⁵⁴ Žákyně, ZŠ Rumburk 2

²⁵⁵ Žák, ZŠ Velký Šenov

²⁵⁶ Žák, ZŠ Velký Šenov

²⁵⁷ Žákyně, ZŠ Rumburk 2

²⁵⁸ Žák, ZŠ Rumburk 2

Jestli moje duše půjde do nebe a setkám se tam s Bohem.²⁵⁹ Skoro každý večer přemýšlím, jestli Bůh doopravdy existuje.²⁶⁰ Možná Bůh neexistuje, ale stejně na něj člověk v tísní skoro vždy myslí.²⁶¹ Bůh svěřil Mojžíšovi desatero, aby ho předal dál ostatním lidem, a ti aby se jím řídili, aby z nich byli ctnostní lidé. Ovšem mohou ctnostní lidé „zakazovat“ nebo popírat jiné víry (jako např. Islám)? Nebo jsou tu Jehovisté, kteří se snaží (svým způsobem „nutí“) jiné lidi, aby se stali jedním z nich – to mi taky nepřipadá správné. Je tu také jakýsi d'ábel, který ztělesňuje zlo, ovšem opět nejsou důkazy. Nebo se vyjadřují k víře: Víra je dobrá, ale nesmí být slepá, pak vede ke krveprolití²⁶². Proč každé náboženství uctívá jiného Boha nebo více bohů?²⁶³; uvádí, v co věří: Věřím, že nás někdo z nebe chrání.²⁶⁴ Preferuji Budhismus, o svátcích jezdím do pagody.²⁶⁵ Jsem křesťan... Bez lásky se žít nedá.²⁶⁶ a píše své vlastní zkušenosti: Jednou, když jsem se cítila samo, to bylo asi ve třetí třídě, jen tak jsem se zeptala Boha proč? a na další otázky se mi odpověď dostala.²⁶⁷ Já v Boha věřím. Stává se mi, že když se mi má stát něco špatného, tak vidím co, a po deseti minutách vím, jak by to vypadalo, jak se mám bránit. Opakují se mi stejné dny. Navštěvují mě ve snech mrtví lidé! Povídají si se mnou. Když jedu autem někam daleko a koukám z okna, tak je i vidím. Nevím, co mám dělat?²⁶⁸ Když mi bylo pět, viděla jsem, jak se na nebi zobrazil z mraků můj praděda, bylo to zvláštní a nikdo mi to nevěří, ale je to pravda, takže něco asi tam nahoře je.²⁶⁹ Mám pocit, že jsem za různé věci trestán vyšší mocí. Rodina je nábožensky založená a já věřím, že je nějaká vyšší moc.²⁷⁰

Zde se už dostáváme za hranice lidské racionality a rozumového uvažování. Jak vidíme, žáci mají ve svém duchovním životě různé zkušenosti, hodně otázek

---

²⁵⁹ Žák, ZŠ Velký Šenov

²⁶⁰ Žákyně, ZŠ Rumburk 1

²⁶¹ Žák, ZŠ Rumburk 2

²⁶² Žákyně, ZŠ Velký Šenov

²⁶³ Žákyně, ZŠ Jiřikov

²⁶⁴ Žák, ZŠ Jiřikov

²⁶⁵ Žák, ZŠ Rumburk 2

²⁶⁶ Žák, ZŠ Velký Šenov

²⁶⁷ Žákyně, ZŠ Jiřikov

²⁶⁸ Žákyně, ZŠ Velký Šenov

²⁶⁹ Žákyně, ZŠ Velký Šenov

²⁷⁰ Žák, ZŠ Velký Šenov

ohledně života po smrti a nejasností, co se týče různých náboženství ve světě. Nejvíce otázek v tomto bodě dotazníků uváděli žáci ze Základní školy Velkého Šenova a Rumburku. Z předchozích vět můžeme vyčíst, že pokud žáci nevěří v existenci Boha, jejich důvodem je nějaké životní zklamání či iracionalita jeho existence. Zajímavé je, že iracionalitu jako důvod uvedli především žáci Základní školy Rumburk 1, která jako jediná vykazovala vyšší počet respondentů, kteří nikdy o Bohu nepřemýšleli.

4.3 Shrnutí

Jak vidíme, i přes dnešní charakter doby a výchovu mládeže bez povinné výuky náboženství, je otázka Boha stále živá i v životech mladých lidí. Většina respondentů se již někdy zajímala o existenci Boha z různých důvodů. Podle výzkumů Petra Saka mladí nepovažují Boha za hodnotu, ale zároveň také vidíme, že nejsou ateisty. Přemýšlí o Bohu hlavně ze zkušenosti s věřícími lidmi a z „dlouhé chvíle“. V tomto období se mladí lidé přirozeně ptají po smyslu života a smrti. Z výzkumu čteme, že si kladou otázky související s dobrem a zlem, otázky o vzniku či stvoření života a Země a 12% respondentů, kteří na tuto otázku odpověděli, by chtěli vědět, zda Bůh existuje, popřípadě jaké má vlastnosti.

Někteří respondenti uvádí, že Bůh by mohl nebo musí existovat. Ti, co o Bohu nikdy nepřemýšleli, uváděli, že existence Boha je hloupost, kterou si lidé vymysleli pro svoji slabost. Těchto kladných i záporných reakcí na Boží existenci nebylo výrazněji ani na jedné straně. Objevovaly se i dotazníky, v kterých respondenti uváděli, že přemýšleli o Bohu, ale nevěří v něho. Z celkového hodnocení dotazníků soudím, že to, zda žáci vnímají existenci Boha jako možnou či ne, pramení spíše z jejich zkušeností v osobním životě, jejich výchovou a povahou, z jejich údivu nad světem, životem i smrtí. Myslím, že otázku této povahy – zda Bůh existuje či ne - většinou respondenti nereflektují jako racionální předpoklad, ale že tato otázka vychází z jejich citů a niterných potřeb.

Důkazy Boha mohou být pro mladého člověka nemalým přínosem. Pokud existenci Boha vnímá jako iracionální a odporující rozumu, je možné, že mu tyto

důkazy mohou otevřít novou perspektivu přemýšlení o Bohu a své existenci. Velice důležitým předpokladem ovšem je, a to zdůrazňuji, že žáci o tyto důkazy Boží existence musí mít zájem. Těmto důkazům musí předcházet žákova zvědavost a ochota tyto důkazy v hodině probírat a následně o nich diskutovat. Téma Boha je téma velice citlivé pro každého člověka a pro mladého člověka obzvlášť. To je možné vyčíst mezi řádky z dotazníků nebo z grafické stránky textu respondentů. Nemůžeme žáky zapojovat do tohoto tématu, pokud sami o něm nebudou chtít o tomto tématu hovořit a budou chovat negativní postoje. Takovýto postup by mohl být vnímán jako určitý tlak a myslím, že by to u žáků spíše než zvědavost vyvolalo menší či větší negativní reakce. Neuvážené použití těchto filosofických důkazů by v nich tak mohlo vyvolat spíše kontraproduktivní postoje.

5. Filozofické důkazy Boha ve výuce žáků

Tyto důkazy jsou zaměřeny pouze na osmou a devátou třídu základní školy.

- **Pro zpracování důkazů pro náměty do hodin stanovuji na základě teorie i výzkumů**

tato doporučení:

- Použití filosofického důkazu Boží existence musí vycházet ze zájmu a zvědavosti žáků.
- Důkazy nesmí v hodinách sloužit jako nástroj k účelnému působení na víru mladého člověka ani na jeho postoj k poznání.
- Důkazy se nesmí prezentovat jako jisté vědění, naopak musí podněcovat žákovo kritické myšlení.
- Při práci s důkazy by měl být kladen důraz především na praktickou i teoretickou kreativní činnost, neměl by být přetěžován žákův intelekt složitými termíny, složitou abstrakcí ani studiem těchto důkazů.
- Důkaz by neměl sloužit k rozepři, ale k diskuzi nad tímto tématem.
- Učitel by měl být v diskuzi nestranný.
- Učitel by měl mít přehled o různých náboženských koncepcích a znát tyto důkazy.

5.1 Důkazy, které mohou být předmětem ve výuce žáků

Většina respondentů uvedla, že se v předmětech učitelé zmiňovali o možnosti existence Boha. Nejvíce uváděli občanskou výchovu a dějepis. Přírodopis uvedlo jen 4% žáků.

S ohledem na příčiny přemýšlení o existenci Boha²⁷¹, na otázky, které by chtěli žáci zodpovědět²⁷² a s ohledem na obsah filosofických důkazů Boha, volím následující důkazy:

- **Etikoteleologická cesta Immanuela Kanta** (*Mravní jednání je praktické uznání Boha.*)

Žáci, kteří uvažovali nad možností Boží existence, by chtěli nejvíce vědět, proč je na světě tolik morálního zla.

- **Teleologický důkaz T. Akvinského** (*Důkaz z účelného uspořádání přírody, harmonie.*)

Žáci, i když méně frekventovaně uváděli, že příčinou přemýšlení o Bohu byly příroda a její divy.

Velice aktuální je pro žáky otázka stvoření života a Země. T. Akvinský se ovšem nepokoušel dokázat Boha jako stvořitele světa, neboť souhlasil s Aristotelem, že časovou konečnost světa, kterou stvoření předpokládá, nelze dokázat a že časový počátek světa je znám pouze ze zjevení.²⁷³ Nelze tedy stvoření světa zahrnout do důkazu, i když by jistě nabízel pestrou kreativní činnost.

V Teleologickém / fyzikoteleologickém důkazu se budu opírat o to, jaký cíl, smysl mají jevy v přírodě, zvířata i lidé. V etikoteleologickém důkazu o svědomí a mravní řád v každém člověku.

---

²⁷¹ Tabulka 7, viz. Přílohy s. 114

²⁷² Tabulka 8-9, viz. Přílohy s. 115

²⁷³ ONDOK, J. P. *Důkaz nebo hypotéza Boha?* 1. vyd. Svitavy: Trinitas, 1998. s. 32n

Klady této činnosti:

- Rozvoj logického uvažování
- Rozvoj kritického přemýšlení
- Rozvoj kreativity, tvořivosti
- Rozvoj mravních hodnot

Rizika této činnosti:

- Dostatečná nevzdělanost učitelů v této oblasti
- Mýlná interpretace
- Možnost sugesce vlastního přesvědčení

Možnost formy:

- Průřezové téma
- Projekt
- Část hodiny
- Možnost připojení k jinému tématu

5.2 Teleologický důkaz

1.1 Divy přírody

Třída: 8. a 9.

Předpokládaný čas: 3x45 minut

Předmět: Přírodopis

Vzdělávací cíl: Zamyslet se nad přírodou z hlediska její účelovosti a diskutovat o jeho možném vzniku

Výchovný cíl: Posílení vztahu a úcty k přírodě

Mezipředmětové vztahy: Zeměpis, Informační a komunikační technologie

Rozvíjené klíčové kompetence: pracovní, k řešení problémů, komunikativní

Průřezové téma: EV

Úvodní aktivita

Citáty: *Po každé procházce v přírodě jsem lepší.*

W. Whitman

Kdo nevidí krásy přírody, nic nevidí.

J. A. Komenský

Zamysli se nad uvedenými citáty. Jak bys je interpretoval?

Rozvineme rozhovor: Navštívili jste nějaké zajímavé místo v Čechách či zahraničí? Jakého zajímavého tvora jste viděli? Co za zajímavého jste ochutnali?

Co se ti vybaví, když se řekne příroda? Co tě na přírodě nejvíce fascinuje?

(Kdo je J. A. Komenská a kdo W. Whitman?)

Příroda je účelově uspořádaná. Každé zvíře má nějaký svůj cíl, který v životě sleduje, je k něčemu vybaveno. Pavouk například tká síť, aby chytil svojí potravu. Lední medvěd má bílou barvu, aby splynul se svým životním prostředím. Vše v přírodě má nějaký smysl. Podívejme se na živou i neživou přírodu a zkoumejme její účelnost.

Úkol 1: Vyber si svůj div.

Rozdělte se do šesti skupin podle světadílů. Každý ve skupině si vybere jeden neživotný div (vodopády, ledovec, hory, moře – příliv, odliv) a jeden žijící druh:

rostlinu či zvíře, tak aby tyto dvě věci spolu nějakým způsobem souvisely. Např. si vyberu horu a zvíře, které na ní žije, nebo si vyberu ledovec a ledního medvěda. Použij k tomu atlasy, internet, encyklopedie.

Úkolem bude zpracovat informační letáček o vybraných divech přírody, zařadit je do světadílu, země a určité lokality. Hlavním cílem bude věnovat se schopnostem, kterými je daný živočich vybaven a uvést zajímavosti živé i neživé přírody. Sledovat účelnost jejich vlastností.

Úkol 2: Plán pro vytvoření informačního letáčku

Leták velikosti A3 bude obsahovat:

- Název světadílu, země a lokality, ve které se přírodní div a zvíře či rostlina nachází.
- Stručné informace o dané zemi a specifikace lokality
- Stručné informace a zajímavosti o daném divu. Obrázek – fotka, namalovaný...
- Stručné informace o daném zvířeti či rostlině a zajímavosti
- Možnosti ochrany tohoto prostředí

Věnuj se obecným informacím a hlavně tomu, jak je zvíře přizpůsobeno pro svůj život, jak žije, jaký řád je pozorovatelný v jeho životě, co všechno musí dělat proto, aby přežil a co mu k tomu pomáhá. Čeho všeho využívá pro své přežití.

Na příště: Sehnat veškeré potřebné informace k vybranému tématu.

1.2 Divy přírody

Úkol 1: Vypracování informačního letáku.

Nechat volný prostor pro provedení úkolu.

Připravit mapu celého světa.

1.3 Divy přírody

Představení jednotlivých letáků se zajímavostmi. Zařazení do mapy světa.

Zhodnocení práce.

Na tabuli napsat největší zajímavosti, které se žáci dozvěděli.

T. Akvinský, středověký filosof, říká, že takový účel, smysl a harmonie přírody předpokládá nějakou vyšší bytost, která tento svět takto uspořádala. Nazývá jí Bohem.

Diskuze na téma: Bůh jako strůjce pořádku a účelu ve světě.

Žáci se vyjádří k tomuto tématu formou úvahy, příběhu.

Varianta:

- k motivaci:

Napsat myšlenkovou mapu k pojmu příroda; promítnout žákům video či fotky s přírodními úkazy, zvířaty; pustíme jim hudbu a necháme je ponořit se do fantazie přírody atd.

- k výběru obsahu práce:

Vyber si své zvíře z naší republiky (mravenec, pes, jelen, pavouk) nebo cizokrajné (želva, velbloud) a udělej o něm informační leták.

Vyber si místo, které tě nejvíce fascinuje (např. nějaký ostrov či prales), může to být i malá část nějaké země (např. přístav) a ztvárni ho.

- náměty na činnost:

Ztvárni potravinový řetězec.

Kdo komu pomáhá? Najdi živočichy, kteří si navzájem pomáhají.

5.3 Etikoteleologický důkaz

1.1 Zákon země, zákon ve mně

Třída: 8. a 9.

Předpokládaný čas: 3x45 minut

Předmět: Etická výchova, Občanská výchova, Náboženská výchova

Vzdělávací cíl: Poznat svědomí, jeho zákony a možnost vysvětlení jeho existence

Výchovný cíl: Posílení mravního vědomí a mravních zásad, uvažování nad Bohem

Mezipředmětové vztahy: Výtvarná výchova, dramatická výchova, Literatura

Rozvíjené klíčové kompetence: pracovní, k řešení problémů, občanské, sociální a personální

Průřezové téma: VDO, OSV

Citát: „Dvě věci naplňují mysl vždy novým a rostoucím úžasem a úctou, čím častěji a více o nich člověk rozjímá: hvězdné nebe nade mnou a mravní zákon ve mně.“²⁷⁴

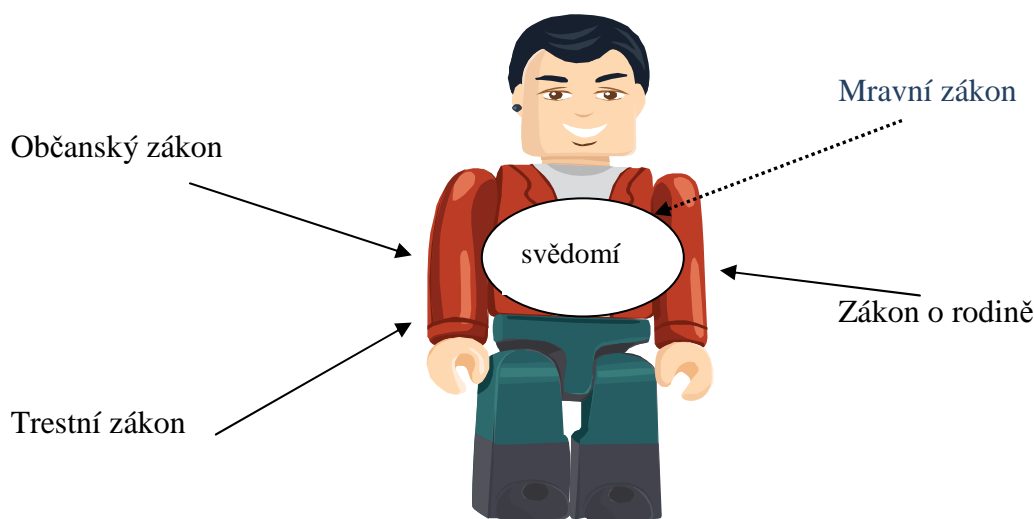
Immanuel Kant

Immanuel Kant zde hovoří o úžasu, který přesahuje jeho myšlení. Je jím nebe s hvězdami a mravní zákon, který cítí uvnitř sebe. Co je tím mravním zákonem o kterém mluví I. Kant? K čemu ho potřebujeme?

Úkol 1: Na tabuli (i do svého sešitu) nakreslete postavu člověka a vymyslete pro něho jméno.

---

²⁷⁴ *Kritika praktického rozumu*, Závěr, AA V.161. in: SVOBODA, M. *Citáty slavných osobností* [cit. 15-11-2010]. [online] Dostupné z: <<http://citaty.net/autori/kant-immanuel>>

Úkol č. 1: Napiš na tabuli, jakými zákony by se měl člověk v naší republice řídit.

- **Zákon o rodině**
- **Občanský zákon**
- **Trestní zákon**

Otázky: Co tyto zákony upravují? Co říkají? Co upravuje mravní zákon?

Mravní zákon nám říká, co je dobré a co špatné. Dává nám mravní zásady, které bychom měli dodržovat. Jaké máme mravní zásady a podle čeho se řídíme?

Úkol č. 2: Přečtěme si následující text:

(Jméno postavy na tabuli) přišel do práce rozrušený. „Na parkovišti jsem narazil do zaparkovaného auta a rozbil jsem mu pravý blinkr“, svěřil se. „Mohl jsem beztrestně ujet, nikdo mě neviděl, ale tím bych si pořádně zatížil svědomí. Napsal jsem na lístek svojí adresu s přiznáním spáchané škody a zasunul jsem lístek za stěrač poškozeného auta.“²⁷⁵

---

²⁷⁵ LENCZ, L. *Etická výchova*. Metodický materiál 2. 1. vyd. Praha: Luxpress, 2005. s. 27

Otázky: Jakou mravní zásadu zde (jméno) poslechl? Proč se přiznal? Co ho k tomu vedlo? Jak říkáme vnitřnímu hlasu, který nám říká co je dobré a co špatné a radí nám, jak bychom se měli zachovat? Jak by se cítil, kdyby se nepřiznal? Co cítíme, když své svědomí poslechneme?

Úkol č. 3: Zakreslete svědomí do obrázku. Kterým zákonem se svědomí řídí?

Každý zákon má svá pravidla, předpisy. Znáš zlaté pravidlo mravnosti?

*Co nechceš, aby jiní dělali tobě, nedělej ty jim.*²⁷⁶

*Co chceš, aby druzí dělali tobě, dělej ty jim.*²⁷⁷

Úkol č. 4: Utvořte 4 skupiny a napište, co byste chtěli, aby druzí dodržovali za pravidla v této třídě? Vyber z toho 3 nejdůležitější.

Každá skupina představí svá pravidla. Aby mohla být zapsána na arch zákonů, musí s pravidly souhlasit celá třída. Skupina si svá pravidla musí obhájit a zdůvodnit jejich prospěch. Nakonec žáci velký arch pravidel pojmenují a pověsí do třídy. Úkolem je do příští hodiny tyto pravidla dodržovat. Jejich zkušenost z dodržování těchto pravidel bude výchozím bodem příští hodiny.

Otázky na zopakování: Co je mravní zákon? Co upravuje? Podle čeho se řídíme ve svém jednání? Co je důsledkem špatného jednání v našem svědomí? Jaké je zlaté pravidlo mravnosti?

Na příště: Najděte nejznámější mravní kodex a pokuste se zjistit, jaké má zásady.

---

²⁷⁶ KOHOUTEK, R. [Online]. Dostupné z: <<http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/zlate-pravidlo-mravnosti>>

²⁷⁷ LENCZ, L. *Etická výchova*. Metodický materiál 2. 1. vyd. Praha: Luxpress, 2005. s. 24

1.2 Zákon země, zákon ve mně

Úvodní aktivita

Jak se vám dařilo dodržovat vámi stanovená pravidla? Máte dobrý pocit z dodržení pravidel? Co vám dělalo největší potíže? Jak jste se cítili, když jste pravidlo porušili? Jaké důsledky mělo porušení pravidel? Jak jste se řešily dané situace? Mělo dodržování pravidel dobrý vliv na vaši třídu? V čem? Ozývalo se ve vás vaše svědomí? V jaké situaci například? Budete tento vámi utvořený etický kodex dodržovat i dále?

Kodex= soubor pravidel.

Úkol 1: Jaký je náš nejvýznamnější mravní kodex? Napiš na tabuli

1. Křesťanský kodex:²⁷⁸

Desatero vzniklo před více než třemi tisíci lety. Bylo dáno Mojžíšovi na hoře Sinaj pro jeho lid, aby si udrželi zdravý vztah s Bohem i mezi sebou navzájem. Tyto pravidla chrání člověka před bezprávím, násilím, manipulací a psychickým ubližováním. Jsou zaznamenána v Bibli ve starém zákoně.

Desatero přikázání

1. Nebudeš mít jiného boha mimo mne.
2. Nezobrazíš si Boha zpodoběním ničeho, nebudeš se ničemu takovému klanět ani mu sloužit.
3. Nevezmeš Boží jméno nadarmo.
4. Sedmý den nepracuj.
5. Cti otce i matku svou.
6. Nezabiješ.
7. Nesesmilníš.
8. Nepokradeš.
9. Nevydáš proti bližnímu svému křivé svědectví.

---

²⁷⁸ LENCZ, L. *Etická výchova*. Metodický materiál 2. 1. vyd. Praha: Luxpress, 2005. s. 70n

10. Nebudeš dychtit po ženě svého bližního, ani po jeho majetku.

Úkol 2. Podívejme se blíže, co nám říkají tato přikázání a jaký je jejich smysl.

Otázky: Co podle vás říkají jednotlivá přikázání a proč? Souhlasíte s nimi? Proč ano, proč ne?

1. a 2. přikázání – Vede k jedinému Bohu a chrání lidi před modlářskými a magickými praktikami, které ve starověku a u primitivních národů i později byly nástrojem psychické manipulace.

3. přikázání - znamená, že jméno Boha je vzácné a že člověk má Boha oslovovat s úctou. Několikrát denně říkáme „Ježíši“ jen jako povzdechnutí.

4. přikázání - říká, že má člověk sedmý den odpočívat. Chrání tak člověka před přepracováním, které je v dnešní době časté. Sedmý den *vytváří prostor pro* duchovní a společenské hodnoty a umožňuje rozvoj jedné z nejkrásnějších lidských schopností, schopností slavit slavnosti a svátky.

5. přikázání říká člověku, abychom měli rodiče v úctě a nepohrdali jimi. Chrání tak harmonické vztahy v rodině a udržuje kontinuitu mezi generacemi; úcta umožňuje, aby mladí mohli čerpat zkušeností rodičů jako předchozí generace.

6. přikázání - ochraňuje život každého z nás.

7. přikázání - říká člověku, aby nežil sexuálním životem před svatbou. Chrání tak člověka před sexuálními nemocemi, sexuálním egoismem, násilím a citovou újmou v častém střídání partnerů.

8. přikázání chrání náš majetek.

9. přikázání říká, abychom nelhali, nepomlouvali, nevymýšleli si a ani nepřekrucovali informace podle sebe. Chrání nás tak před lživými informacemi, zklamáním, nedůvěrou.

10. přikázání říká, že člověk nemá závidět a oddávat se touhám a myšlenkám, které by vedly k porušení práv nějakého člověka a způsobily mu škodu. Chrání člověka před rozpolceností.

Úkol 3. Srovnajte tento kodex s vaším kodexem ve třídě.

Máte možnost upravit třídní kodex.

Otázky: Co máte stejné a co jiné? Co vám tam chybí? Co byste chtěli upravit a co dopsat? Proč?

Úkol 4. Vyjádřete svůj názor na následující otázky kresbou, básničkou, úvahou, plakátem, fotografií a přineste do příští hodiny.

Otázky: Když se podíváte na tato přikázání a na situaci v dnešní době, jaký si myslíte, že je dnešní člověk? Řídí se svým svědomím? A řídí se zákony, které jsme zmínili v první hodině? Dodržuje dnešní člověk nějaký zákon?

Otázky na zopakování: Jaký je nás nejvýznamnější mravní kodex? Kde je zaznamenán? Kdo ho kde obdržel? Kdy to bylo? Kolik máme přikázání? Která si pamatuješ?

Ve třídě jste malým společenstvím. Ale i přesto, chcete-li spolu dobře vycházet, je třeba dodržovat mravní zásady, které chrání mravní hodnoty.

Na příště: Zjistěte, jak se jmenují spisy, které obsahují zákony zmíněné v předchozí hodině.

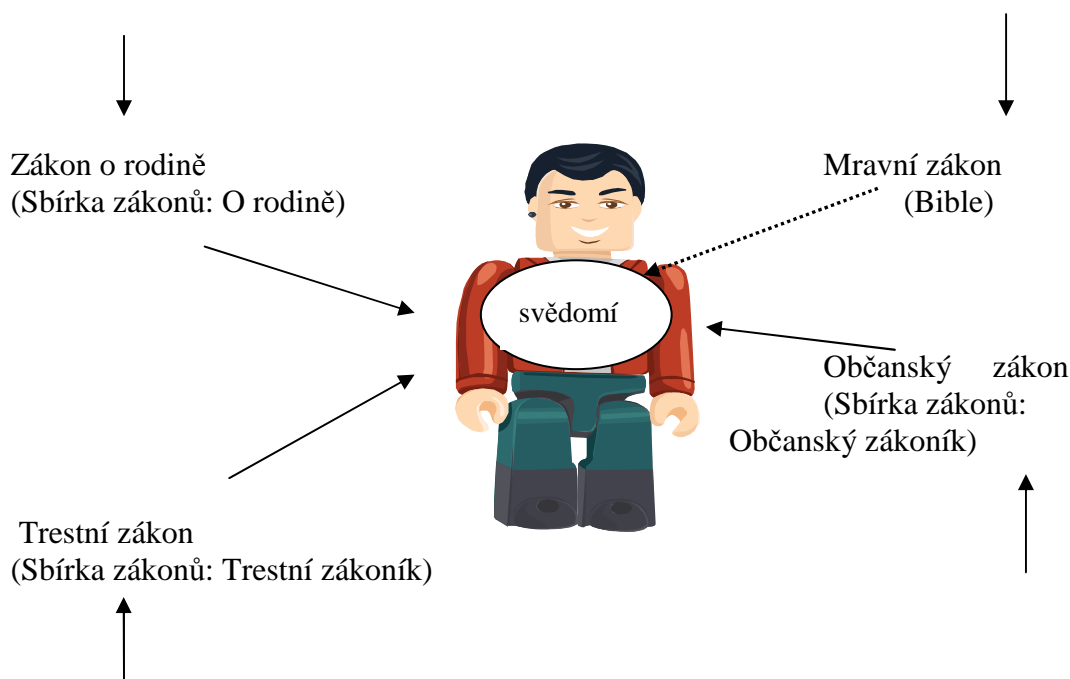
1.3 Zákon země, zákon ve mně

Úvodní aktivita:

Jaký je dnešní člověk podle vás? Dodržuje pravidla daná státem? Co mu to přináší? Dodržuje morální pravidla? Co mu to přináší? Připomeňme si zákony z první hodiny.

- **Zákon o rodině**
- **Občanský zákon**
- **Trestní zákon**
- **Morální zákon**

Jaké spisy obsahují tyto zákony? Doplň do obrázku:

Úkol 1: Každý zákon je dán proto, aby chránil nějakou hodnotu. Jaké hodnoty chrání tyto zákony?

Vyberte a vymyslete další:

Biologické hodnoty: zdraví, ...

Ekonomické hodnoty: úspěch, prosperita...

Morální hodnota: Pravdivost, svoboda, pravda, svoboda, láska...

Něco o morální hodnotě:

Morální hodnota je mírou každé lidské činnosti. Vše podle ní soudíme, každý čin i osobu. Morální hodnota i svědomí je vlastní každému člověku. Morální hodnota dává životu smysl a ukazuje způsob jak dobře žít. Morální hodnota je nadřazená všem ostatním. Neliší se od duchovních hodnot jako je krása, dobro. Všechny hodnoty porovnáváme hodnotou mravní. Morální hodnota je měrou naší osobní hodnoty. Morální hodnotu nemůžeme získat pro druhého, jako třeba majetek, ale můžeme ji získat pro sebe. Morální hodnota se univerzální a znají ji všichni,

vnímáme její dodržování jako naši zodpovědnost a morální povinnost. Člověk jako jediný tvor má svobodnou vůli morální zákon poslechnout.²⁷⁹

Otázky: V čem je tedy morální hodnota odlišná?

Úkol 2: Porovnej tyto zákony. (společná práce, ve dvojicích či skupinkách)

Co mají společné?

Čím se odlišují?

V čem je odlišný morální zákon od ostatních?

Morální zákon vychází na rozdíl od ostatních z nitra člověka. Jejím nástrojem je svědomí. Je univerzální pro každého člověka nejen v České republice, ale po celém světě. Všichni tento zákon vnímají bez ohledu na to, kým jsou a kde jsou.

Úkol 3: Napiš, k jednotlivým zákonům do obrázku, kdo je nařídil či vydal.

Kdo podle vás vydal mravní zákon? Proč si to myslíte? Víte, kdo dal desatero Mojžíšovi na hoře Sinaj?

Immanuel Kant, jehož citát jsme četli v první hodině, se zabýval mravním jednáním člověka. Říkal, že mravní jednání není možné bez ... svobody v rozhodnutí....(To například zvíře nemá). Podle něj tím, že se chováme mravně a respektujeme mravní zákon, dokazujeme, že tyto univerzální pravidla existují. Podle Immanuela Kanta do nás tato univerzální pravidla vložil Bůh, abychom se nechovali sobecky. I. Kant se neustále obdivuje nad mravním zákonem, který nám říká, co je správné a co ne.

Úkol 4: Co si o tom myslíš? Jak si myslíš, že se Bůh dívá na chování dnešního člověka? Jaký je dnešní člověk? Dodržuje mravní přikázání? Proč? Vyjádři svůj názor.

---

²⁷⁹ LENCZ, L. *Etická výchova*. Metodický materiál 2. 1. vyd. Praha: Luxpress, 2005. s. 42n

Libovolně ztvární: úvahou, výkresem, plakátem, vymyšleným příběhem, modelově, scénkou...

Závěrečná diskuze

Měla by dát žákům volný prostor pro vyjádření jejich názoru k tématu. Pro vyjádření jejich stanoviska, které zaujali v posledním úkolu.

Závěrem

Ukázali jsme si, že člověk potřebuje zákony, aby mohl pokojně žít ve společenství. Ukázali jsme si některé typy zákonů a jeden, který vychází z nás – mravní zákon, který nás vychovává skrze svědomí. Také jsme si řekli zlaté pravidlo mravnosti a vytvořili vlastní kodex, který jsme porovnali s nejznámějším kodexem naší společnosti. Řekli jsme si, k čemu zákony slouží a poznali jejich závaznost na vlastní kůži prostřednictvím stanovených pravidel ve třídě. Zmínili jsme některé hodnoty, které zákony chrání a uvedli základní rozdíly mezi jednotlivými zákony. Uvažovali jsme i nad tím, kdo je autorem těchto zákonů a reflektovali jsme mravní chování dnešního člověka z hlediska desatera.

Varianta:

Každá skupina rozpracuje jeden zákon. Potom se porovnají a zhodnotí jejich zpracování výtvarné, dramatické (scénka, plakát) i obsahové.

Další náměty, které se dají rozvíjet v daném tématu:

Žáci mohou utvořit plakát na to, co dnešnímu člověku nejvíce chybí.

Žáci mohou nakreslit svůj hodnotový žebříček.

Žáci mohou výtvarně ztvárnit boj dobra se zlem ve svém svědomí, nebo co je ovlivňuje při rozhodování v určitých situacích.

Závěr

Cílem této práce bylo ukázat, jak lze přiblížit racionální důkazy Boží existence současnému mladému člověku ve věkové kategorii dospívání od 13 do 15 let. Práce zároveň zjišťovala, jaký přínos tyto důkazy pro člověka v tomto věku mohou mít.

Kapitola zabývající se vymezením pojmu současný člověk poukázala na to, že situace současného mladého člověka má poměrně složitou problematiku. Mladý člověk je v dnešní době vystaven mnoha vnitřním i sociálním tlakům. V oblasti životní orientace se často nachází bez nezpochybnitelných opěrných bodů, těžko orientuje v situaci pluralitní společnosti a názorových střetů. Při vytváření vlastního hodnotového systému je často dezorientován různorodými hodnotovými koncepcemi a bez kritické reflexe přejímá hodnoty a vzory. Dále je orientován především hédonisticky, je posilován jeho egoismus a svůj životní styl vyjadřuje konzumem. Z velké části je jeho širší vidění světa utvářeno pouze sdělovacími prostředky a virtuální realitou. Věk dospívajícího mladého člověka je věkem nejistoty a změny, ve kterém hledá smysl života, cíl svého bytí i samotnou identitu svého já. Nalézání smyslu se ovšem zdá být v kontextu dnešní doby stále těžší a frustrující.

Na základě výzkumu lze říci, že mladý člověk ve věku 13-15 let přemýšlí o existenci Boha. Nejčastějším důvodem je setkání s věřícími lidmi a tzv. „dlouhá chvíle“, ve které otázka Boha pramení z vlastní niterné potřeby transcendence svého života. Z výsledků výzkumu v této práci lze dále usuzovat, že si žáci v tomto věku pokládají otázky související s vlastním duchovním životem. Jejich nejčastějšími otázkami v tomto věku jsou otázky týkající se původu morálního zla, smyslu života, vzniku života a existence po smrti. Je tedy možné říci, že většina z dotázaných mladých lidí je v tomto věku dostatečně duchovně vyspělá pro diskuzi na téma Boha.

Teoretická analýza historických důkazů Boží existence poskytla několik námětů vhodných pro realizaci v hodině přírodopisu a v hodině

etické, občanské či náboženské výchovy. S ohledem k častým otázkám žáků v dotaznících se nejpřínosněji jevil jako vhodný důkaz teologický a důkaz etikoteologický. Tyto důkazy lze ve školní výuce využít například formou projektu. Záleží na schopnosti a kreativitě konkrétního učitele, jak důkazy do své výuky zapracuje. Pro vyučujícího je především důležité, aby vycházel ze zájmu žáků. Téma Boha může rozvíjet například diskuzí na toto téma.

Tato diplomová práce se pokusila prokázat, že nazírat existenci Boha je pro mladého člověka možné, neodporující rozumu a smysluplné, a to i v pohledu dnešního myšlenkového paradigmatu, kdy je existence Boha často vyvracena. Mladý člověk touto racionální cestou uvažování o existenci Boha může získat nový životní postoj, který pozitivně ovlivní jeho vlastní vnitřní život i pohled na smysluplnost existence světa, ve kterém žije a který poznává.

6. Seznam pramenů

6.1 Monografie

AKVINSKÝ, T. *Rozdělení a metody vědy*, 1. vyd. Praha 1: Krystal OP, 2005. 136 s. ISBN 80-85929-73-2

BALCAR, K. *Úvod do studia psychologie osobnosti* s. 1. vyd. Praha. SPN, 1983. 232 s. ISBN 46-00-23/1

BIBLE. Český ekumenický překlad. 10. vyd. Česká biblická společnost, 1985. ISBN 80-85810-07-7

COLE, P. *Filosofie náboženství*, 1. Vyd., Praha: Portál, 2003, 152 s. ISBN 80-7178-719-1

COPAN, P. *Je všechno opravdu relativní?* 1. vyd. Praha: Návrat domů, 2003, 68 s. ISBN 80-7255-076-4

CRABB, L. *Osobnost člověka – její potřeba a cesty k jejím naplnění*. 1. vyd., Praha: Návrat domů, 1995, 174 s. ISBN 80-85495-36-8

ČAČKA, O. *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2000. 378 s. ISBN 80-7239-060-0

FARKOVÁ, M. *Věk dospívání – období přerodu dítěte v dospělého, Vybrané kapitoly z psychologie*, 2. vyd. Praha: Univerzita J. A. Komenského, 2008, s. 336. ISBN 978-80-86723-64-8

FRANKL, V. E. *Vůle ke smyslu. Vybrané přednášky o logoterapii.* Brno: Cesta, 1994. 212 s. ISBN 80-85139-29-2

GASSET, Y. O. *Úkol naší doby*, 1. vyd. Praha: MF, 1969. 123 s. ISBN neuvedeno

HORÁK, J. *Škola a hodnotová orientace dětí a mládeže*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 1997. 81 s. ISBN 80-7083-257-6

HORYNA, B., et al. *Filosofický slovník*. 2. vyd. Olomouc: Studio nakladatelství Olomouc, 2002. 463 s. ISBN 80-7182-064-4

KUNZMAN, P. - BURKARD, F.-P. - FRANZ W. *Encyklopedický atlas filosofie*. 9. vyd. Praha: Lidové noviny, 2001, 265 s. ISBN 80-7106-339-8

LANE, T. *Dějiny křesťanského myšlení*. 1. vyd. Praha: Návrat domů, 1996. 286 s. ISBN 80-85495-47-3

LENCZ, L. et al. *Etická výchova, metodický materiál 2*. 1. vyd. Praha: Luxpress, 2005. 92 s. ISBN 80-7130-116-7

LENCZ, L. et al. *Etická výchova, metodický materiál 3*. 1. vyd. Praha: Luxpress, 2003. 92 s. ISBN 80-7130-107-8

LEWIS, C. S. *K jádru křesťanství*, 2. vyd. Praha: Návrat domů, 2008, 194 s. ISBN 978-80-7255-188-0

LINVILLE, M. D. *Je vše dovoleno?* 1. vyd. Praha: Návrat domů, 2003, 85 s. ISBN 80-7255-081-0

LOKŠOVÁ, I. – LOKŠA, J. *Pozornost, motivace, relaxace a tvořivost dětí ve škole*. 1. vyd. Praha: Portál, 1991. 208 s. ISBN 80-7178-205-X

LYON, D. *Ježíš v Disneylandu*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2002, 272 s. ISBN 80-204-0941-6

LYOTARD, J.-F. *O postmodernismu*. 1. vyd. Praha: Filosofický ústav AV ČR, 1993. 208 s. ISBN 80-7007-047-1

MASARYK, T. G. *Moderní člověk a náboženství*. 2. vyd. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000, 222 s. ISBN 80-902659-4-4

MICHALČÁKOVÁ, R. *Strachy v období dospívání, Strachy v období rané adolescence*, 1. vyd. Brno: Společnost pro odbornou literaturu – Barrister & Principal, 2007, 149 s. ISBN 978-80-87029-15-2

MOKREJŠ, A. *Duchovní ráz naší doby*. 1. vyd. Praha: Triton, 2007, 170 s. ISBN 978-80-7254-960-3

NEŠPOR, R. Z. *Jaká Víra? Současná česká religiozita/spiritualita v pohledu kvalitativní sociologie náboženství*, 1. vyd. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2004. 115 s. ISBN 80-7330-061-3

NEŠPOR, Z. – LUŽNÝ, D. *Sociologie náboženství*, 1. vyd. Praha: Portál, 2007. 232 s. ISBN 978-80-7367-251-5

NOVÁK, D. *Rozhovory s Nietzschem*. 1. vyd. Praha: Návrat domů, 2004, 69 s. ISBN 80-7255-107-8

ONDOK, J. P. *Důkaz nebo hypotéza Boha?* 1. vyd. Svitavy: Trinitas, 1998. 155 s. ISBN 80-86036-05-7

PETRUSEK, M. *Společnosti pozdní doby*, 1. vyd. Praha: Slon, 2006, s. 459. ISBN 80-86429-63-6

PODZIMEK, M. *Dějiny filosofie náboženství*, 1. vyd. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007. 197 s. ISBN 978-80-7372-171-8

PODZIMEK, M. *Syntéza věrouky*, 1. vyd. Liberec: Technická univerzita, 2008. 105 s. ISBN 978-80-7372-300-2

PONĚŠICKÝ, J. *Člověk a jeho postavení ve světě*. 1. vyd. Praha: Triton, 2006, 266 s. ISBN 80-7254-861-1

RABAN, M. *Duchovní smysl člověka dnes*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2008, 400 s. ISBN 978-80-7021-933-1

RAEPER, W. SMITH, L. *Úvod do světa idejí*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1994. 208 s. ISBN 80-721-082-6

SAK, P. – MAREŠ, J. – NOVÁ, H. *Člověk a vzdělávání v informační společnosti*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. 296 s. ISBN 978-80-7367-230-0. s. 11-115;249-273

SAK, P. *Proměny české mládeže*. 1. vyd. Praha: Petrklíč, 2000. 290 s. ISBN 80-7229-042-8

SCHAEFFLER, R. *Filosofie náboženství*, 1. vyd. Praha: Academia, 2003. 223 s. ISBN 80-200-1195-1

SKALKOVÁ, J. *Pedagogika a výzvy nové doby*. 1. vyd. Brno: Paido, 2004, 158 s. ISBN 80-7315-060-3

STÖRIG, H. J. *Malé dějiny filosofie*, 11. vyd. Praha: Zvon, 1991. 510 s. ISBN 80-7113-041-9

TOURNIER, P. *Osoba a osobnost*. 1. vyd. Praha: Návrat domů, 1998, 190 s. ISBN 80-85495-78-3

VÁCLAVÍK, D. *Náboženství a moderní česká společnost*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010, 243 s. ISBN 978-80-247-2468-3

VÁCLAVÍK, D. *Sociologie nových náboženských hnutí*, 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita a Praha: Malvern, 2007. 150 s. ISBN 978-80-86702-22-3

WELSCH, W. *Naše postmoderní moderna*, 1. vyd. Praha: Zvon, 1994. 198 s. ISBN 80-7113-104-0

WELSCH, W. *Postmoderna – pluralita jako etická a politická hodnota*. 1. vyd. Praha: KLP, 1993, 58 s. ISBN 80-901508-4-5.

ZACHARIAS, R. *Skutečná tvář ateismu*. 1. vyd. Praha: Návrat domů, 1998, 158 s. ISBN 80-85495-14-7

6.2 Internetové zdroje

Biblenet.cz [online]. BIBLE, 2009 [online]. ČSB, 2009. Dostupné z: <<http://www.biblenet.cz/>>

Český statistický úřad [online]. Praha: Český statistický úřad, 4.12.2010. Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/kapitola/9701-08-v_roce_2008-0304>

DRULÁK, P. Úvahy o postmoderní filosofii vědy. *E-logos - Electronic journal for philosophy* [online]. c1997, [cit.2010-03-01]. Dostupné z: <<http://nb.vse.cz/kfil/elogos/science/drulak-1.htm>>. ISSN 1211-0442

Rámcový vzdělávací program [online]. Dostupné z: <<http://rvp.cz/>>

SVOBODA, M. *Citáty slavných osobností* [online]. Copyright 2007-2010. Dostupné z: <<http://citaty.net/>>

Typy důkazů existence Boha. Filosofická fakulta Masarykovy univerzity. Antické texty [online]. Dostupné z: <http://www.phil.muni.cz/fil/antika/texty/16_dukazy_boha.htm#typologie>

6.3 Časopisy

SKALKOVÁ, J. Postmoderní myšlení a pedagogika. *Pedagogika: časopis pro vědy o vzdělávání a výchově*, 1995, roč. 14, č. 3. ISSN 0031-3815

7. Přílohy

7.1 Tabulky

Tab. 1 Vývoj počtu věřících v Boha (v %)

	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Věří v Boha	16	22	25	24	30	24	21
Připouští jeho existenci	24	26	32	37	30	31	31
Nevěří v Boha	60	52	43	39	50	45	48

(Převzato z: VÁCLAVÍK, D. Náboženství a moderní česká společnost, 2010)

Tab. 2 Charakter a míra náboženského založení v letech 1991, 1997 a 1999 (v %)

	BIBL 1991	AUFBR 1997	ISRE 1999
Jsem nábožensky založený a žiji podle církevního učení	13,0	9,6	10,3
Jsem nábožensky založený svým vlastním způsobem	25,4	33,5	28,5
Nemohu říci, zda jsem či nejsem nábožensky založený	19,7	8,7	23,6
Nejsem nábožensky založený a o tyto věci se nezajímám	26,9	35,1	27,9
Nejsem nábožensky založený a náboženství neuznávám	12,8	13,1	6,3

(Převzato z: VÁCLAVÍK, D. Náboženství a moderní česká společnost, 2010)

Tab. 3 *Reflexe vlastní religiozity (v %)*

	Naprosto souhlasím	Spíše souhlasím	Spíše nesouhlasím	Naprosto nesouhlasím	Neumím si vybrat
Jsem duchovně založený a žiji podle církevního učení	8,2	17,2	19,1	50,1	3,8
Jsem svým způsobem duchovně založený	13,8	31,8	14,8	35,4	2,7
Nemohu říci, jestli jsem nebo nejsem duchovně založený	6,5	14,8	25,2	40,5	9,8
Nejsem duchovně založený a o tyto věci se nezajímám	27,8	12,5	15,0	36,8	5,0

(Převzato z: VÁCLAVÍK, D. Náboženství a moderní česká společnost, 2010)

Tab. 4 *Srovnání počtu obyvatelstva podle náboženského vyznání v Děčínském okrese (v%)*

	1991	2001
Věřící	24,4	15,2
Bez vyznání	55,3	78,8
Nezjištěno	20,3	6,0

(Zdroj: Český statistický úřad)

Tab. 5 *Skladba obyvatelstva podle náboženského vyznání a věku v okrese Děčín v roce 2001 (v%)*

	Věřící	Bez vyznání	Nezjištěno
0-14 let	5,8	87,6	6,6
15-19 let	6,4	88,6	5
70-74 let	49,1	46,5	4,4

(Zdroj: Český statistický úřad)

Tab. 6 *Přehled vyplněných dotazníků na jednotlivých školách*

	Šluknov	Rumburk1	Rumburk2	Jiříkov	V.Šenov	Celkem
Počet vyplněných dotazníků	64	35	34	40	31	204

Tab. 7 *Přehled odpovědí na otázku: Co tě k přemýšlení o existenci Boha vedlo?*

	Počet	Procenta
1. Věřící lidé	29	23,0
1. Dlouhá chvíle	24	19,0
2. Životní situace	18	14,3
3. Otázka smrti	15	11,9
4. Otázka vzniku života, Země	9	7,1
5. Otázka smyslu života	7	5,6
6. Média	6	4,8
7. Otázka hříchu	6	4,8
8. Splněná přání²⁸⁰	6	4,8
9. Špatná nálada, deprese	5	4,0
10. Víra jako taková	4	3,2
11. Chtít zjistit pravdu	3	2,4
12. Příroda, přírodní jevy	3	2,4
13. Vlastní zájem o toto téma	2	1,6
14. Bible	2	1,6
15. Vlastní víra, jsem křesťan	2	1,6
16. Zázraky	1	0,8
17. Učení ve škole	1	0,8
18. Vlastní křest	1	0,8
19. Projev papeže	1	0,8

²⁸⁰ Respondentovi se splnilo přání nebo si něco teprve přál.

Tab. 8 *Přehled odpovědí na otázku: Když se podíváš kolem sebe, na přírodu, na vztahy lidí, na svůj vlastní život, na jaké otázky by si chtěl/a získat odpověď? u respondentů, kteří uvedli, že někdy přemýšleli o Bohu.*

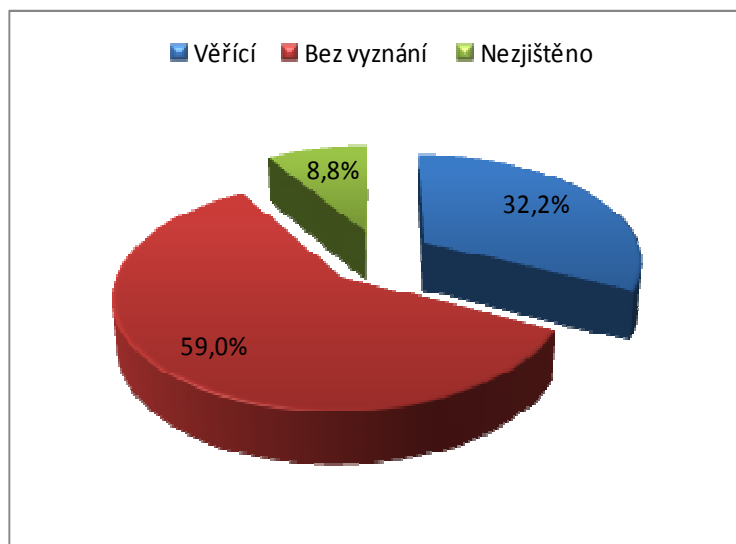
Kladené otázky	Počet	Procenta
1. Otázka výskytu morálního zla	19	27,5
2. Otázka vzniku života, stvoření Země	18	26,1
3. Otázka smyslu života	15	21,7
4. Otázka posmrtného života	15	21,7
5. Poznání vlastností Boha	11	15,9
6. Zjištění existence Boha	4	5,8
7. Otázka existence spravedlnosti	4	5,8

Tab. 9 *Přehled odpovědí na otázku: Když se podíváš kolem sebe, na přírodu, na vztahy lidí, na svůj vlastní život, na jaké otázky by si chtěl/a získat odpověď? u respondentů, kteří uvedli, že o Bohu nikdy nepřemýšleli.*

Kladené otázky	Počet	Procenta
1. Otázka smyslu života	10	31,3
2. Otázka vzniku života, stvoření Země	9	28,1
3. Otázka posmrtného života	8	25,0
4. Otázka výskytu morálního zla	7	21,8
5. Otázka existence spravedlnosti	2	6,3

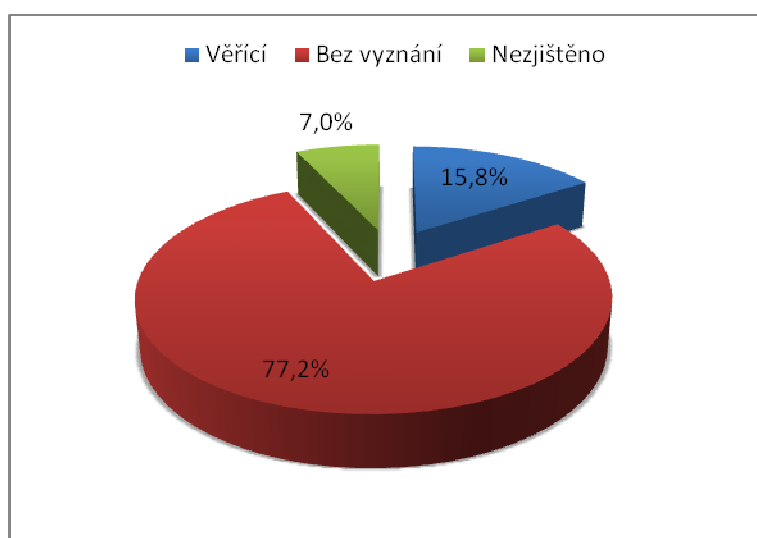
7.2 Grafy

Graf 1 *Skladba obyvatelstva podle náboženského vyznání v ČR v roce 2001*

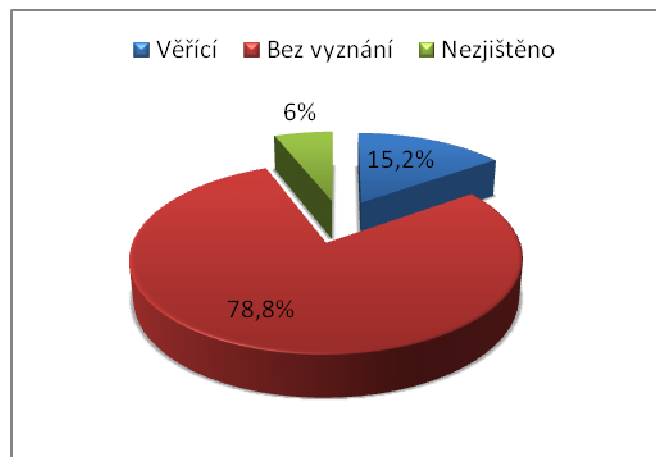
(Zdroj: Český statistický úřad)

Graf 2 *Skladba obyvatelstva podle náboženského vyznání v Ústeckém kraji v roce 2001*

(Zdroj: Český statistický úřad)

Graf 3 *Skladba obyvatelstva podle náboženského vyznání v Děčínském okrese v roce 2001*

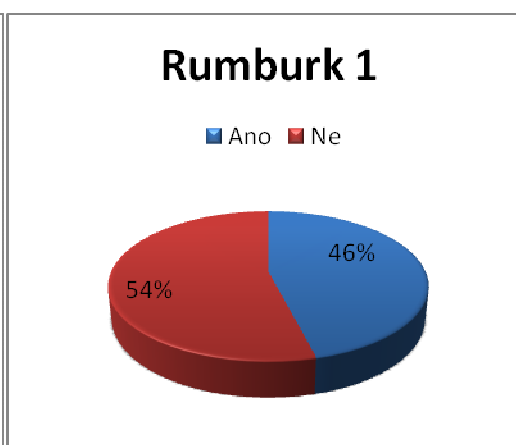
(Zdroj: Český statistický úřad)

Grafy 4-8. *Odpovědi na otázku: Přemýšlel/a si někdy o tom, jestli je nějaký Bůh?*
Na jednotlivých základních školách

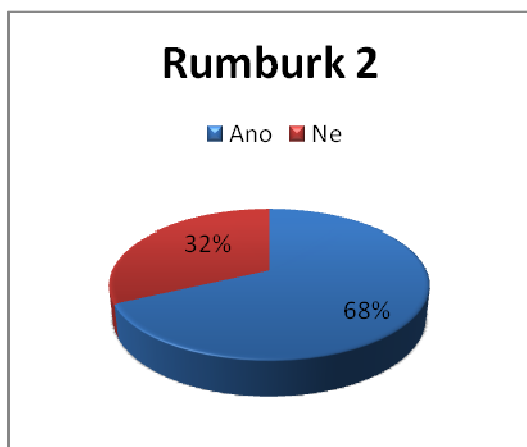
Graf 4

Graf 5

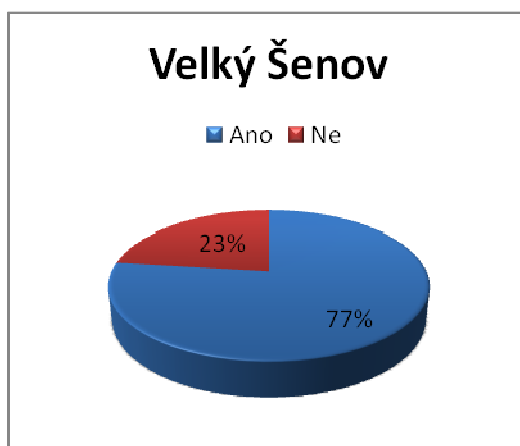
Graf 6

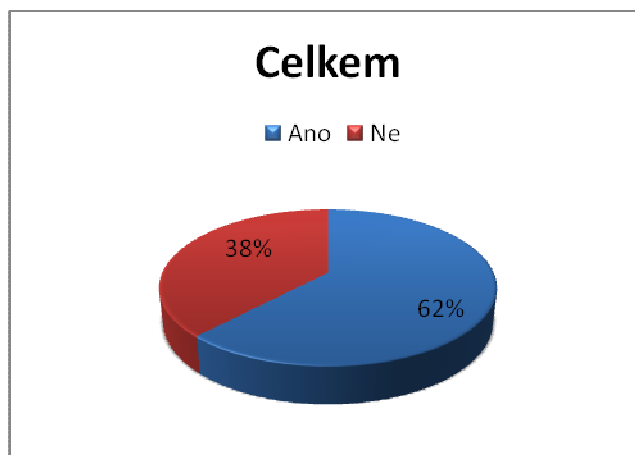
Graf 7

Graf 8

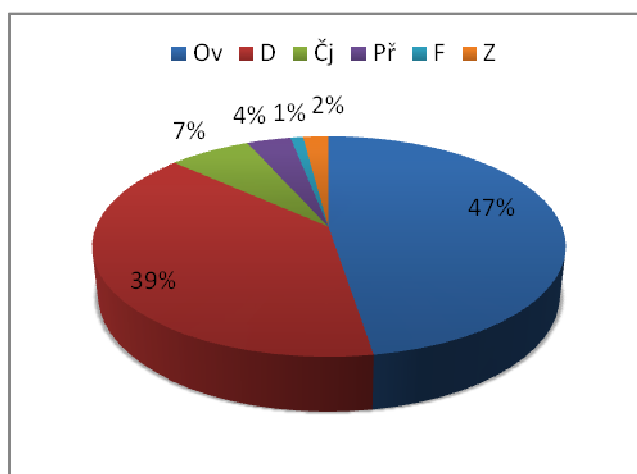
Graf 9 Odpověď na otázku: Přemýšlel/a si někdy o tom, jestli je nějaký Bůh? Na všech základních školách

Graf 10 Odpověď na otázku: Mluvili jste ve škole o Bohu?

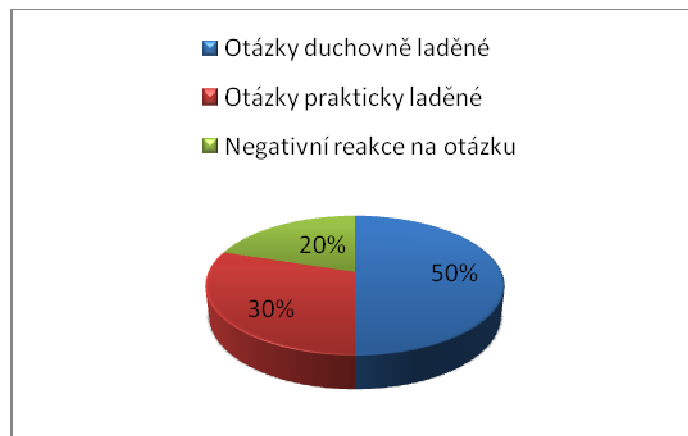
Graf 11 Zastoupení předmětů, ve kterých se žáci dovídají o Bohu

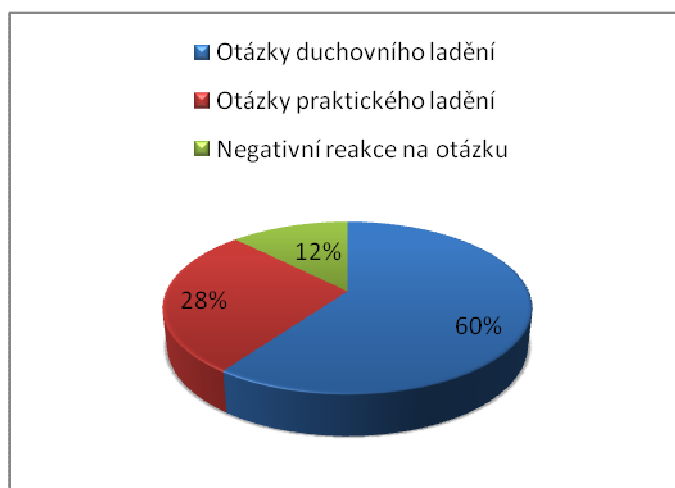
Graf 12 Typy otázek, na které by žáci chtěli získat odpověď u respondentů, kteří uvedli, že někdy přemýšleli o Bohu.

Graf 13 Typy otázek, na které by žáci chtěli získat odpověď u respondentů, kteří uvedli, že o Bohu nikdy nepřemýšleli.

Graf 14 Typy otázek, na které by žáci chtěli získat odpověď u respondentů, kteří na tuto otázku odpověděli.

Dotazník

Tento dotazník je součástí diplomové práce, která zpracovává téma srozumitelnosti Boží existence. Je určen pro žáky osmých a devátých tříd a zjišťuje, jestli dívka nebo chlapec tvého věku někdy přemýšlí o tom, zda Bůh existuje či ne a proč. Dotazník je zcela anonymní (můžeš jej vložit do obálky), proto prosím odpověz na následující otázky podle skutečnosti.

1. Přemýšlel/a si někdy o tom, jestli je nějaký Bůh?

zakroužkuj: ANO - NE

Co tě k tomu vedlo?

---

2. Mluvili jste někdy ve škole o možnosti, jestli Bůh je nebo není a proč? Zakroužkuj v jakých předmětech. Pokud v žádných, nic nekroužkuj.

Ov – Př – D – Čj – Z

jiný: _____

3. Když se podíváš kolem sebe, na přírodu, na vztahy lidí, na svůj vlastní život, na jaké otázky by si chtěl/a získat odpověď?

---

4. Zde můžeš napsat cokoliv, co tě k tématu ještě napadne, co tě zajímá, nebo můžeš napsat nějakou vlastní zkušenost. Máš volný prostor pro to se vyjádřit k tématu Boha. Pokračovat s psaním můžeš i na druhé straně.

Děkuji Ti za vyplnění a přeji Ti mnoho úspěchů v dalším studiu!

S pozdravem Kristýna Svobodová, studentka Technické univerzity v Liberci

8. Poznámky

ⁱ Podle Horáka (1997) se struktura přesvědčení člověka skládá ze sféry prožitkové (city, emoce, víra), racionálně-logické (poznatky, intuice) a volní (vůle).

ⁱⁱ Nauku zabývající se Bohem nazýváme teologií a dělíme ji na teologii přirozenou, která je založena na faktu, že můžeme vytvářet argumenty dokazující Boha a být o nich přesvědčeni a teleologii zjevnou, která existenci a charakter Boha odvozuje ze zjevení (např. osobní zkušenost s Bohem).

ⁱⁱⁱ Ontologie má tři základní pojmy: Bůh, nesmrtelnost duše a svoboda vůle. Ondok (1998:14)

^{iv} Teismus můžeme definovat jako *názor, že existuje transcendentní bytí, přesahující hranice naší empirické zkušenosti, které nazýváme Bohem*. Ondok (1998:12)

^v Je to snaha zjednodušit komplexní jevy do jednoduchých, dále již neanalyzovatelných elementů, částí, jednotek, ze kterých se daný jev skládá nebo jež ho zapříčiňují, v přírodních vědách bývá nosný, v humanitních vědách diskutabilní až sporný. Citováno z: < <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/redukcionismus>>

^{vi} Teorie poznání. Citováno z: <<http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/epistemologie>>

^{vii} Zastáncem tohoto názoru je např. Jürgen Habermas.

^{viii} Týkala se především literatury, architektury, malířství a hudby. V oblasti literatury bylo označení „postmoderní“ podle W. Welsche původně vnímáno negativně ve smyslu určité nostalgie, rezignace, ospalosti. V architektuře byl používán v souvislosti s kritikou funkcionalistické architektury a jeho propagátorem postmoderního stylu byl Charles Jencks.

^{ix} Používá sociolog A. Giddens

^x Používá sociolog M. Castells

^{xi} Podle L. Wittgensteina existence množství jazykových her neumožňuje objektivně nahlížet na skutečnost pomocí jedné platné předlohy.

^{xii} Postmodernisté podle Miroslava Petruska (2006:286) popírají kontinuitu vědeckého poznání z důvodu neexistence objektivní pravdy, která by byla nezávislá na lidských zájmech a moci. Pravdy jsou tak determinovány specifickými kulturami, jsou tedy pluralitní a nelze z nich vytvořit transkulturní vědění.

^{xiii} Vychází z předpokladu, že člověk realitu přirozeného světa pouze nevnímá, ale že ji konstruuje.

^{xiv} Tento termín užívá P. SAK

^{xv} Zkratka pro výzkum: Religiozita v reformovaných východo(středo)evropských zemích z roku 1997 uskutečněný v roce 2007.

^{xvi} Zkratka pro sociologický průzkum: Detradicionalizace a individualizace náboženství v České republice 2006

---

^{xvii} Tento rozvoj prezentace je vnímán jako názorový pluralismus a je opakem neprezentovatelnosti a abstraktnosti idejí moderny.

^{xviii} Termín duchovní tržiště užívá americký sociolog Wade Clark Roof.

^{xix} Logoterapie je psychoterapeutická metoda V. E. Frankla spočívající v hledání smyslu lidského života u osob, kteří jsou existencionálně frustrováni. Definice Prof.PhDr.Rudolfa Kohoutka,CSc. Dostupná z: <<http://slovník-cizích-slov.abz.cz/web.php/slovo/logoterapie>>

^{xx} K informacím o kvalitních zdrojích informací o náboženství více IPSEr, O. *Srovnání a kritický rozbor informací o náboženství v textech schválených ministerstvem školství jako učební texty pro občanskou výchovu v ZŠ*. Pardubice, 2004.

^{xxi} Apriorní poznání nevyžaduje předchozí zkušenost. Opakem je poznání a posteriori, které ze zkušenosti vychází. Mezi apriorní vědy patří např. logika a matematika.

^{xxii} Aseita je termín pro bytí Boha definovaná jako „Sám od sebe jsoucí“. Podzimek (2008:8)

^{xxiii} J. L. Austin, G. Ryleh

^{xxiv} L. Wittgenstein

^{xxv} Člověk je bytostí poznávající a používá svůj rozum teoreticky. Zároveň je ovšem bytostí jednajícím a jako takový používá svůj rozum prakticky. Zákony teoretického rozumu mají charakter nutnosti, říkají: Tak to jest. Zákony praktického rozumu mají charakter požadavku (žádají, ale nenutí), říkají: Tak máš jednat. Störig (1991:294)

^{xxvi} Pohyb je Tomášem chápán jako akt a potence (akt a potenci převzal aristotelské metafyziky). Každé bytí, kromě Boha, spočívá v aktu a potenci. Každá zdravá žena je potencionální matkou. Dokud neporodí, zůstává v potenci bezdětné. V momentě, kdy porodí dítě, promění se její akt na akt mateřství. Tuto změnu nazývá T. Akvinský pohybem. Vše má možnost se měnit (spící zvíře se probudí, člověk onemocní), jen Bůh je stále stejný, neměnný.

^{xxvii} Pietismus je církevní protestantské reformní hnutí vzniklé ve 2. polovině 17. století, které kladlo důraz na praktickou zbožnost.